

2/2008

Samfunnsspeilet 2/2008 – 22. årgang

Samfunnsspeilet presenterer aktuelle analyser om levekår og livsstil. Samfunnsspeilet kommer ut seks ganger i året og gir viktig informasjon om sosiale, demografiske, økonomiske og kulturelle endringer i samfunnet. Samfunnsspeilet henvender seg til deg som er samfunnsengasjert, og til deg som har bruk for å kjenne det norske samfunnet i jobben din. For studenter og skoleelever er tidsskriftet en nyttig kilde som fyller tomrommet mellom lærebøker og dagspressen.

Redaksjon: Johan-Kristian Tønder (ansv. red.), Natasza P. Sandbu (red.), Dag Ellingsen, Kristin Henriksen, Trude Lappegård, Tor Morten Normann, Elisabeth Nørgaard, Mona Raabe, Jorun Ramm og Toril Sandnes.

Redigering: Gunn Bredevang, Liv Hansen og Kirsten Aanerud

Design: Siri E. Boquist
Trykk: Lobo Media
Foto: Crestock.com/Colorbox

Priser: Per år kr 330,- (institusjoner), kr 220,- (private). Enkeltnr. kr 65,-.

Neste nummer av Samfunnsspeilet kommer ut i juni og vil blant annet presentere artikler om forbruksundersøkelsen på Svalbard, begrepene i innvanderstatistikken og familieetableringer ut fra sosioøkonomiske ressurser.

Internett: <http://www.ssb.no/>
E-post: ssb@ssb.no

ISBN 978-82-537-7345-2 Trykt versjon
ISBN 978-82-537-7346-9 Elektronisk versjon
ISSN 0801-7603

© Statistisk sentralbyrå, april 2008.
Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning. Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, oppgi kilde: Samfunnsspeilet/Statistisk sentralbyrå.

Johannes Bergh, Tor Bjørklund og Vebjørn Aalandslid

Ikke-vestlige innvandrere og kommunevalget 2007:

Stemmer til venstre, men er ikke venstreorientert 2

Jan Erik Kristiansen

Tall kan temmes! Statistikk er en sosial konstruksjon 12

Odd Frank Vaage

Tidsbruk i Europa: Myten om spreke nordmenn står for fall..... 15

Trygve Kalve og Linda M. Allertsen

Enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet:

Tre av ti enslige mindreårige får hjelp 20

Silje Vatne Pettersen

Enslige mindreårige asylsøkere med oppholdstillatelse:

Foreldre kommer sjelden etter..... 27

Ragnhild Rein Bore og Helge Brunborg

Demografiske katastrofer i Sovjetunionen og Bosnia-Hercegovina:

Folketellinger bidrar til å avsløre folkemord 30

Gunnlaug Daugstad og Toril Sandnes

Kvinner og menn i innvanderbefolkningen: Noe er likt – mye er ulikt 39

Kjell Lorentzen

Kjønns- og aldersforskjeller ved bruk av IKT:

Digital verden uten eldre kvinner 46

Anders Barstad

Utenfor allfarvei: Når latteren måles i tall 52

Siden sist 54

Stemmer til venstre, men er ikke venstreorientert

For første gang vet vi hvordan landets ikke-vestlige innvandrerbefolkning stemte ved et lokalvalg. I kommunestyrevalget 2007 stemte tre av fire ikke-vestlige innvandrere på Ap, SV eller RV, og denne venstrevridningen kan i liten grad forklares med ideologisk ståsted eller sosial klassetilhørighet. Det som gir utslag foran valgurnene, er graden av integrering, flyktningsbakgrunn og religiøs tilhørighet, viser den første landsomfattende, representative undersøkelsen av innvandrernes partivalg.

Johannes Bergh,
Tor Bjørklund og
Vebjørn Aalandslid

Norge var lenge et etnisk ensartet land, men med et klart unntak, urfolket samene. I løpet av en drøy mannsalder er bildet gradvis blitt endret. Ved lokalvalget i 2007 hadde 5 prosent av de stemmeberettigede ikke-vestlig innvandrerbakgrunn, ifølge Statistisk sentralbyrås definisjon (se faktaboks 1). I Oslo var det tre ganger så mange, 15 prosent. Benyttes en strengere definisjon, der innvandrere fra Øst-Europa tas ut, og kun de med bakgrunn fra Asia, Afrika og Latin-Amerika tas med, blir de tilsvarende tallene 4 og 13 prosent.

Aldri før ved et valg har innvandrerbefolkningen fra ikke-vestlige land vært så tallrik. Stemmeberettigede med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn er i vekst, dels som følge av økt innvandring og dels som følge av en mer ungdommelig aldersfordeling i denne gruppen enn i befolkningen for øvrig. Utviklingen har medført at ved hvert valg er en ny rekord blitt notert for antall stemmeberettigede med minoritetsbakgrunn, og nye rekorder vil nok følge i valgene som kommer. Det er dessuten flere stemmeberettigede ved lokalvalgene enn ved stortingsvalgene som følge av en reform fra valget i 1983. Reformen åpnet for at utenlandske statsborgere med tre års lovlig opphold i Norge fikk rett til å stemme ved lokalvalget, tidligere forbeholdt norske statsborgere.

Hvor kommer de fra?

Blant de drøyt 180 000 stemmeberettigede med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn var vel to tredeler norske statsborgere, mens en tredel var utenlandske statsborgere. Nær 100 000 av de stemmeberettigede hadde sin bakgrunn fra Asia, 40 000 fra Øst-Europa, flest fra Balkan (figur 1). Ser vi på enkeltland, kom flest fra Pakistan (nesten 10 prosent), fulgt av Vietnam og Bosnia-Hercegovina. I tillegg til disse har de ikke-vestlige innvandrerne i Norge bakgrunn fra 168 forskjellige land.

Johannes Bergh (t.v.) er statsviter og forsker ved Institutt for samfunnsforskning.

Tor Bjørklund (i midten) er professor i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo. Sammen med Johannes Bergh arbeider han med et prosjekt om innvandreres politiske deltakelse. Prosjektet finansieres av Forskningsrådet.

Vebjørn Aalandslid er statsviter og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. Han er leder for koordinatorgruppa i samme seksjon, og har blant annet redigert rapporten *Innvandrerens demografi og levekår i 12 kommuner i Norge*.

Ikke-vestlig innvandrerbefolkning

Den ikke-vestlige verden inkluderer Øst-Europa, Asia, Afrika og Latin-Amerika, og innvandrerbefolkningen består av dem som selv har innvandret til Norge (innvandrere), og dem som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre (etterkommere). For å stemme ved lokalvalget må du enten være norsk statsborger eller ha minst tre års botid om du er utenlandsk statsborger. Nordiske statsborgere har stemmerett om de er manntallsført i Norge senest 30. juni i valgåret.

Kategorien «ikke-vestlige» rommer dermed en mangfoldig gruppe. De er dessuten unge sammenliknet med øvrige stemmeberettigede. Bare 8 prosent av de ikke-vestlige innvandrerne var 60 år eller eldre, mot 28 prosent blant alle stemmeberettigede. Et annet slående trekk er de store regionale skjevhetene i innvandrerbefolkningens bosetning. Konsentrasjonen i Oslo er nevnt. Nærmere 37 prosent av de ikke-vestlige stemmeberettigede bor her, og de utgjør 15 prosent av de stemmeberettigede. Drammen kommune har nest flest ikke-vestlige velgere. Der utgjør ikke-vestlige innvandrere 12 prosent av alle stemmeberettigede.

Muligheten til å påvirke blir lite brukt

Samtidig med at andel stemmeberettigede med ikke-vestlig bakgrunn har økt fra valg til valg, har denne velgergruppens maktpotensial blitt større. Dette har ført til økt oppmerksomhet om de etniske minoriteter fra de politiske partienes side, og en kunne tro også til større bevissthet i innvandrerbefolkningen om egen evne til å påvirke valgenes utfall. I sum vil et forventet resultat være økt valgdeltakelse. Slik har det ikke gått. Innvandrerbefolkningens deltakelse ved lokalvalgene har vært påfallende lav. Rundt to av tre velgere har vært hjemmesittere, og over tid er det heller en tendens til nedgang enn til oppgang.

I en analyse av valgdeltakelse må det skilles mellom ikke-vestlige innvandrere med og uten norsk statsborgerskap, og foretas en oppdeling etter landbakgrunn. De lengste tidsseriene har vi for valgdeltakelse blant utenlandske statsborgere. Valgdeltakelsen i denne gruppen er systematisk lavere enn for innvandrere med norsk statsborgerskap: Det kan ikke overraske. Gruppen har jevnt over kortere botid i landet og vil i mange tilfeller beherske norsk dårlig og være ukjent med lokale forhold. De som tilhører denne gruppen, kan ofte se sin framtid i et annet land.

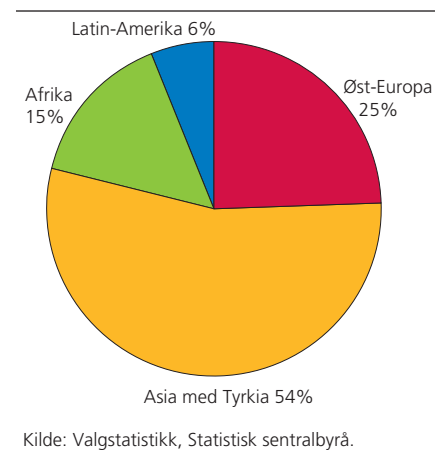
I perioden 1987-1999 var valgdeltakelsen blant ikke-vestlige innvandrere med utenlandsk statsborgerskap i overkant av 30 prosent, for så å falle ned til i underkant av 30 prosent ved de to siste valgene. I 2007 var den på 28 prosent. Blant innvandrere med norsk statsborgerskap deltok ikke uventet en høyere andel, 37 prosent. Denne gruppen har lang botid (minimum sju år), og bytte av statsborgerskap signaliserer et ønske om tilhørighet. Det er således overraskende at ikke flere stemte ved valget.

Sett under ett ble deltakelsen blant ikke-vestlige innvandrere, med og uten norsk statsborgerskap, på 34 prosent, som er hele 28 prosentpoeng lavere enn i den totale befolkningen.

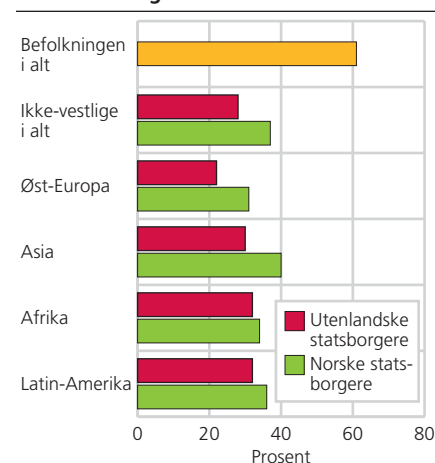
Østeuropeiske innvandrere minst aktive

En særlig lav valgaktivitet ble registrert blant innvandrere fra Øst-Europa. Her stemte bare 22 prosent av de utenlandske statsborgerne og 32 prosent av de norske. Høyest valgdeltakelse blant de ikke-vestlige finner vi blant norske statsborgere med asiatiske bakgrunn (figur 2), og da særlig blant dem med bakgrunn fra Sri Lanka. Her stemte 51 prosent. Ser vi videre på enkeltland, utmerker innvandrere fra Serbia og Bosnia seg med lav deltakelse. Både blant norske og utenlandske statsborgere med bakgrunn fra Serbia stemte 16 prosent, blant innvandrere fra Bosnia stemte henholdsvis 28 og 18 prosent.

Figur 1. Stemmeberettigede i den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen, etter verdensregion. Kommunevalget 2007. Prosent

Figur 2. Valgdeltakelse i den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen, etter statsborgerskap og region. Kommunevalget 2007. Prosent

Kvinner deltok i noe større grad

Kvinner er noe mer politisk aktive enn menn. Forskjellene er størst blant innvandrere fra Øst-Europa, hvor kvinner hadde henholdsvis 11 og 7 prosentpoeng høyere valgdeltakelse enn utenlandske og norske statsborgere. Også når man ser de ikke-vestlige som en samlet gruppe, utmerker kvinner seg med noe høyere valgdeltakelse enn menn. Her er det store forskjeller mellom landgruppene, uten at det peker seg ut noe klart mønster.

På grunn av den lave interessen for å stemme påvirker ikke-vestlige innvandrere og deres etterkommere det endelige valgresultatet i mindre grad enn hva antallet stemmeberettigede skulle tilsi. I Oslo, der ikke-vestlige innvandrere utgjør 15 prosent av de stemmeberettigede, sto de bak 9 prosent av stemmene. I landet sett under ett sto de kun bak 3 prosent av avgitte stemmer. Dermed blir gruppen for liten til at den kan fanges opp i et tilstrekkelig antall og analyseres, enten det er i den ordinære valgundersøkelsen eller i meningsmålingene som jevnlig publiseres i media. Uten en egen undersøkelse går derfor offentligheten glipp av kunnskap om partivalget til en voksende velgergruppe. Dette er en gruppe med potensial til å spille en avgjørende rolle ved fremtidens politiske valg.

Stemmer til venstre

Behovet for slik kunnskap var bakgrunnen for at Arbeids- og inkluderingsdepartementet ga økonomisk støtte til den første landsomfattende representative undersøkelsen av den ikke-vestlige innvandrerbefolkningens partivalg. Siden såpass få deltar i valg, er det blitt gjort et utvalg blant dem som stemte, ut fra opplysninger i manntallet.

Forut for undersøkelsen var vi ikke helt uvitende om hvordan de med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn hadde stemt ved de siste valgene. Etter valgreforment i 1983 kartla Statistisk sentralbyrå hvorvidt den nyervervede stemmeretten ble tatt i bruk av utenlandske borgere. Ved valgene i 1987, 1991, 1995 og 1999 ble det også laget en spørreundersøkelse som ble sendt i posten, med blant annet spørsmål om partivalg. Til tross for et visst frafall gir spørreskjemaet gode holdepunkter for å fastslå partivalget til utenlandske statsborgere fra ikke-vestlige land. I august 2007 gjorde dessuten Norsk Gallup en undersøkelse blant noen grupper av ikke-vestlige innvandrere og etterkommere i Oslo. I denne undersøkelsen svarte 82 prosent at de foretrakk Arbeiderpartiet eller SV (Aften 2007).

Svak oppslutning om høyresiden og sentrum

Partifordelingen blant ikke-vestlige innvandrere ved kommunevalget i 2007 presenteres i tabell 1. Den bekrefter at gruppen har en venstreorientert stemmegivning, slik det ble påvist i tidligere undersøkelser. Halvparten stemte på Arbeiderpartiet. Betraktes Ap, SV og RV under ett, foretrakk tre av fire disse partiene. Oppslutning om Høyre var svak, og enda svakere var støtten til Fremskrittspartiet.

Heller ikke mellompartiene har noe sterkt fotfeste hos innvandrerbefolkningen med ikke-vestlig bakgrunn. Her kan flere forhold spille inn. Senterpartiet og Kristelig Folkeparti gjør det best i distriktene og utkantstrøk der det bor få innvandrere. De to partiene har dessuten norske særtrekk som kan skape avstand til innvandrere. Kristelig Folkeparti praktiserer bekjennelsesplikt blant sine tillitsvalgte. Om muslimer kan stemme på KrF, kan de aldri få valgte verv

Tabell 1. **Stemmegivning blant ikke-vestlige innvandrere, etter landbakgrunn (verdensdel), sammenliknet med valgresultatet. Kommunevalget 2007. Prosent**

	Alle ikke-vestlige	Øst-Europa	Asia	Afrika	Latin-Amerika	Valgresultatet ved kommunevalget
RV	3	0	3	4	14	1,9
SV	19	11	20	21	24	6,2
Ap	53	45	55	61	33	29,6
Sp	1	5	1	0	0	8,0
KrF	3	4	2	7	0	6,4
V	3	4	3	2	9	5,9
H	11	14	12	3	10	19,3
Frp	5	15	2	2	5	17,5
Andre	2	2	2	0	5	5,2
Sum	100	100	100	100	100	100
N	401	90	211	54	46	

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

i partiet. Venstre var heller ikke noe attraktivt alternativ, til tross for at kjente Venstrepolitikere som tidligere nestleder Olaf Thommessen har markert seg med en innvandringsvennlig profil.

Stemmegivning varierer også etter landbakgrunn. Østeuropeerne stemmer i mindre grad på venstresidens partier, og de skiller seg ut ved at Fremskrittspartiet har en viss appell. Sterkest venstreorientert er innvandrere med afrikansk bakgrunn, med 86 prosent oppslutning om de tre partiene på venstresiden. Denne gruppen følges tett av innvandrere med asiatisk bakgrunn (78 prosent). Det er færre østeuropeerne og afrikanere i utvalget enn asiater, og feilmarginene vil være større (se faktaboks 2). Tendensen er likevel klar.

Forskjellene i partivalg etter kjønn er små, selv om menn er noe mer venstreorientert enn kvinner (tabell 2). Det påvirkes av østeuropeernes stemmer. Om de holdes utenfor, er det ingen forskjeller.

Stabil støtte til venstre fra utenlandske statsborgere

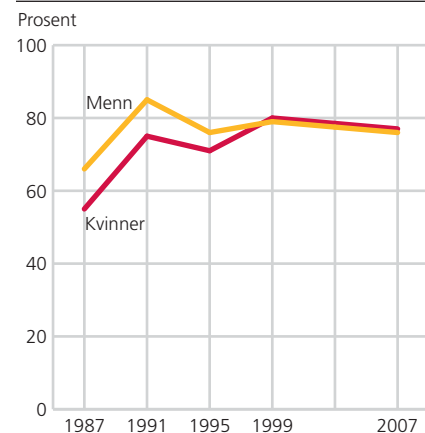
For utenlandske statsborgere kan vi studere utviklingen i stemmegivning fra 1987 til 2007. Opplysningene er hentet fra det nevnte spørreskjemaet som ble sendt med post (Bjørklund og Kval 2001). Resultatet er vist i figur 3. Med et mulig unntak for valget i 1987 er det en massiv dokumentasjon for en venstreorientert stemmegivning. I 1987 hadde Høyre en ganske god oppslutning fra ikke-vestlige innvandrere, men den falt fra over 20 prosent til under 10 prosent. Det må ses i sammenheng med Høyres sterke stilling på begynnelsen av 1980-tallet, høyrebølgen. Den bølgen la seg også blant innvandrerne. Det var venstresidens partier som vant på det.

I figur 3 er stemmer som ble gitt til venstresiden, fordelt på kjønn. Ved de to siste målingene (1999 og 2007) stemte menn og kvinner nokså likt blant ikke-vestlige innvandrere med utenlandsk statsborgerskap. Dette avviker fra velgerne for øvrig, der kvinner i større grad har støttet den politiske venstresiden, og er et gjentakende mønster i norske valg fra 1980-tallet. Kjønnsskillet er altså ikke registrert hos innvandrerbefolkningen med ikke-vestlig bakgrunn. Før 1999 var menn i denne gruppen enda mer venstreorientert enn kvinner.

Tabell 2. **Stemmegivning blant ikke-vestlige innvandrere, etter kjønn. Kommunevalget 2007. Prosent**

	Menn	Kvinner
RV	6	1
SV	18	18
Ap	52	53
Sp	1	2
KrF	4	2
V	2	5
H	9	13
Frp	5	5
Andre	3	1
Sum	100	100
N	169	232

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. **Oppslutning om Ap, SV og RV blant ikke-vestlige innvandrere med utenlandsk statsborgerskap ved kommunevalgene 1987, 1991, 1995, 1999 og 2007¹, etter kjønn. Prosent**

¹ 2003 ble det ikke gjennomført noen undersøkelse. Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3. Stemmegivning blant ikke-vestlige innvandrere, etter alder. Kommunevalget 2007. Prosent

	18-29 år	30-39 år	40-49 år	50 år eller eldre
RV	0	3	4	1
SV	25	17	21	12
Ap	54	55	48	56
Sp	0	2	2	3
KrF	0	3	4	3
V	2	3	6	1
H	16	11	9	13
Frp	0	4	5	10
Andre	3	2	1	1
Sum	100	100	100	100
N	72	129	110	85

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Små aldersforskjeller i partivalget

Ikke bare er det ubetydelige forskjeller i stemmegivning etter kjønn; det samme gjelder alder. I tabell 3 er hele den ikke-vestlige innvandrebeholdningen delt i fire aldersgrupper. Venstredreiningen er sterk i alle fire gruppene, men svekkes blant dem som er over 50 år, og da i favør av en viss støtte til Fremskrittspartiet. Blant de yngste, 18-29 år, er oppslutningen om mellompartiene særlig svak.

Religion spiller sterkt inn

I norsk valgforskning har det vært skilt mellom religiøst aktive og passive velgere. Siden det store flertall er tilsluttet statskirken, har det i representative utvalgsundersøkelser vært lite meningsfullt å skille mellom ulike trosretninger eller konfesjoner. I en undersøkelse av ikke-vestlige innvandrere har dette en mening. Vi har i undersøkelsen spurt etter religiøs trosretning. Tabell 4 viser partivalg etter ulik religiøs tilhørighet, og avdekker store forskjeller.

De kristne har en partifordeling som likner mer på snittet for alle norske velgere. Venstreorienteringen er ikke så entydig som hos andre velgere med innvandrerbakgrunn. Partiene på høyresiden får en ikke ubetydelig støtte fra kristne velgere. Velgere med muslimsk tro gir massiv støtte til venstresidens partier. RV, SV og Ap får til sammen 86 prosent av stemmene fra denne gruppen. De som havner i gruppen med «annen» religiøs tilhørighet, plasserer seg mellom kristne og muslimer i oppslutning om partiene på venstresiden. I sum ser religion ut til å ha en stor effekt på oppslutningen om partier på venstresiden.

Hvorfor venstrevridd?

Den sterke venstredreiningen kan ha sammenheng med at partiene på venstresiden klart har forsvart innvandrernes rettigheter. Det er problemer og utfordringer knyttet til det å være innvandrer: språkvansker, rotløshet, kulturelle og religiøse barrierer som må overstiges, og dessuten eksempler på diskriminering. Innvandrerne er riktignok en sammensatt gruppe med et varierende behov for et forsvar av egne interesser. Ved å skille ut dem som har flyktningbakgrunn, har vi en mer entydig vanskeligstilt gruppe. Forventningen om å finne en særlig sterk venstreorientert stemmegivning i denne gruppen slår til (tabell 5). Flyktninger peker seg ut med en noe sterkere tilbøyelighet til å stemme til venstre enn andre innvandrere.

Tabell 4. Stemmegivning blant ikke-vestlige innvandrere, etter religiøs tilhørighet. Kommunevalget 2007. Prosent

	Kristne	Muslimer	Andre
RV	1	2	5
SV	9	28	10
Ap	45	56	55
Sp	2	0	5
KrF	9	0	0
V	2	4	4
H	13	10	12
Frp	14	0	5
Andre	5	0	4
Sum	100	100	100
N	137	135	127

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5. Stemmegivning blant ikke-vestlige innvandrere, etter forenklet innvandringsgrunn. Kommunevalget 2007. Prosent

	Uten flyktningbakgrunn	Med flyktningbakgrunn
RV	3	3
SV	21	14
Ap	45	66
Sp	2	1
KrF	3	4
V	4	2
H	14	6
Frp	6	3
Andre	2	1
Sum	100	100
N	260	141

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

En annen forklaring på den venstredreide stemmegivningen tar utgangspunkt i sosial klassetilhørighet eller sosioøkonomisk status. Sammenliknet med hele befolkningen er inntektene i den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen lavere. Variasjonsbredden på inntekt er dermed mindre. Samtidig er utdanningsnivå og yrkesdeltakelse lavere enn ellers i befolkningen. Bakgrunnsfaktorer som inntekt, utdanning og yrke kan derfor disponere for stemmegivning til venstre. Tradisjonelt har underprivilegerte grupper i større grad enn grupper med høy sosioøkonomisk status stemt på partier på venstresiden.

Datatilfanget er begrenset, men opplysninger om personlig inntekt gjør det mulig med en test av den sosioøkonomiske tolkningen. Inntektsvariabelen er delt inn i fire kategorier, og det er kun i den øverste inntektskategorien at den venstreorienterte stemmegivningen avtar. Denne høyeste inntektskategorien består av så få observasjoner at det er vanskelig å forkaste det bildet tabellen ellers gir: at det er en ubetydelig sammenheng mellom inntekt og stemmegivning til venstre. Forsøket på å forklare støtten til venstresiden med sosial klasse finner liten støtte. Likevel er det grunn til å være åpen for at andre mål på sosial klassetilhørighet ville ha gitt andre resultater.

Integrering, botid og religion

Hvis innvandrerbefolkningens stemmegivning på venstresiden ikke kan forklares ut fra tradisjonelle valgforskningsvariabler som sosial klasse, alder og kjønn, bør man søke etter forklaringer som er spesifikke for dem med innvandrerbakgrunn. En mulig forklaring knytter seg til graden av integrering i det norske samfunnet. Kanskje gjør de best integrerte innvandrerne politiske valg som likner mer på hvordan befolkningen stemmer for øvrig, mens de minst integrerte er mer avvikende ved sin venstreorientering.

Flere indikatorer for integrering kan benyttes for å teste denne tesen. Hvor lenge man har bodd i Norge kan være et uttrykk for integrering. Det er i hvert fall et mål på hvor lang tid man har hatt på å bli integrert.

En annen indikator for integrering kan være organisasjonsdeltakelse. Den største folkebevegelsen i Norge i dag er idrettsbevegelsen. Tall fra SSBs levekårsundersøkelser viser at omtrent en tredel av befolkningen er med i et idrettslag eller en forening. Blant ikke-vestlige innvandrere gjelder dette for 15 prosent. LO og andre arbeidstakerorganisasjoner er eksempler på organisasjoner som har mange medlemmer. Det er mye mer vanlig å være fagorganisert blant befolkningen sett under ett enn blant ikke-vestlige innvandrere. (Blom og Henriksen 2008). Spørsmålet er om de innvandrere som er medlemmer av en idrettsforening eller en arbeidstakerforening, har et mindre avvikende partimønster i forhold til hele befolkningen enn de som står utenfor slike organisasjoner.

En annen integreringsindikator er språkferdigheter. De som behersker norsk meget godt eller godt, er skilt ut i undersøkelsen, og sammenliknes med dem som behersker norsk dårligere. De med gode språkferdigheter forventes i større grad å stemme som befolkningen ellers.

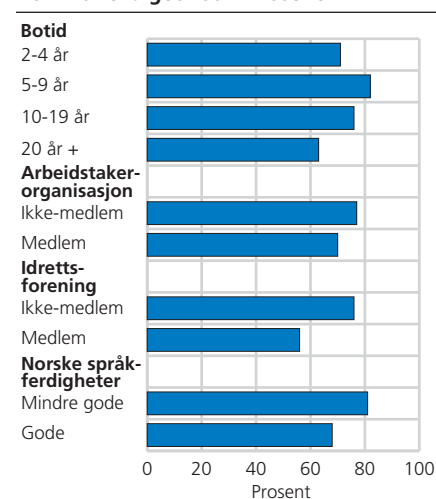
For å forenkle framstillingen tar vi utgangspunkt i prosentandel av innvandrerbefolkningen som stemmer på Ap, SV og RV. Blant ikke-vestlige innvandrere sett under ett faller resultatene stort sett ut i forventet retning. Her er partivalget mindre avvikende venstreorientert blant de mest integrerte. Dette

Tabell 6. **Stemmegivning blant ikke-vestlige innvandrere, etter inntekt. Kommunevalget 2007. Prosent**

	Under 50 000	50 000-199 999	200 000-399 999	400 000 og over
RV	0	5	2	3
SV	24	19	19	3
Ap	53	54	54	40
Sp	0	1	3	3
KrF	3	5	1	5
V	9	1	3	3
H	6	9	11	30
Frp	0	4	6	13
Andre	5	2	1	0
Sum	100	100	100	100
N	62	141	162	36

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. **Andel blant ikke-vestlige innvandrere som stemte Ap, SV og RV, etter fire indikatorer på integrering. Kommunevalget 2007. Prosent**

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 7. Høyre-venstre-score, etter parti blant ikke-vestlige innvandrere (kommunevalget 2007) og alle velgere ved stortingsvalget 2005

	Ikke-vestlige innvandrere, kommunevalg 2007	(N)	Velgere, stortingsvalg 2005	(N)
SV	4.52	(60)	2.85	(173)
Ap	4.32	(149)	3.95	(666)
Mellom-partiene	4.73	(28)	5.50	(307)
H	6.02	(46)	7.30	(269)
Sum (alle partier)	4.76	(326)	5.21	(1 636)

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

gjelder i hovedsak også for botid, selv om de med en botid på 2-4 år ikke er så venstreorienterte som man kunne forvente.

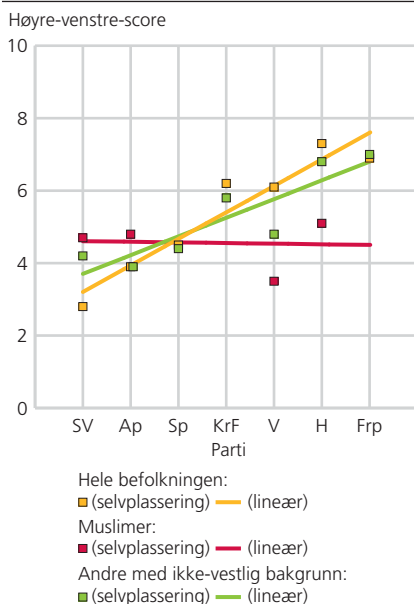
Effekten av de fire indikatorene for integrering er også undersøkt blant muslimer og ikke- muslimer. For medlemskap i idrettsforening og fagforening samt språkferdigheter er det ingen utslag av betydning for muslimene. Det venstreorienterte partivalget i denne gruppen er med andre ord upåvirket av disse variablene. For ikke-muslimene blir effekten noe sterkere enn når alle ikke-vestlige innvandrere betraktes under ett. Unntaket er igjen botid. Økt botid bidrar til å svekke venstreorienteringen blant muslimer. Det er ikke noe klart mønster blant ikke-muslimer.

Stemmer på venstresiden, men er sentrumsorientert

Hva innebærer det at det store flertallet av de etniske minoritetene stemmer til venstre? En nærliggende tolkning er at de dermed er radikale, men med hensyn til hva? Et spørsmål som er stilt i en rekke valgundersøkelser, ble også benyttet ved valgundersøkelsen av de ikke-vestlige innvandrerne:

«Det snakkes ofte om høyresiden og venstresiden i politikken. Tenk deg en skala som går fra 1 på venstre side – det vil si de som står helt til venstre politisk – og til 10 på høyre side, det vil si de som står helt til høyre politisk. Hvor ville du plassere deg selv på en slik skala?»

Figur 5. Gjennomsnittlig selvplassering på høyre-venstre-skala, etter parti

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Her er det opp til de spurte selv å definere hva som skal legges i begrepene «venstre» og «høyre». Innholdet har skiftet over tid. Et sentralt element er utvilsomt økonomiske spørsmål som sosial fordeling, skatter og regulering av markedet. I de senere årene har spørsmål om likestilling, miljø og holdninger til innvandrere, også kalt verdipolitiske spørsmål, fått betydning for plassering på en høyre-venstre-skala.

Når man sammenlikner med stortingsvalget i 2005 viser resultatene at de ikke-vestlige innvandrerne ender, totalt sett, med en mer radikal score enn snittet av velgerne. Ut fra partifordelingen, derimot, kunne det forventes en atskillig mer radikal posisjon. Det skyldes at de ikke-vestlige innvandrerne er mer ideologisk sentrumsorienterte enn de øvrige velgerne til venstresidens partier. Det samme er tilfellet for høyresidens velgere innenfor denne gruppen. Overraskende er at SVs velgere kommer ut med en mer sentrumsorientert score enn de som stemmer på Arbeiderpartiet.

Velgerne, sett under ett, i Norge har en større variasjonsbredde langs høyre-venstre-skalaen enn de ikke-vestlige innvandrerne. Dette er illustrert i figur 5 med tall for alle velgere fra stortingsvalgsundersøkelsen i 2005. Videre er

Tabell 8. Regresjonsanalyse av stemmegivning på partier på venstresiden.
Ustandardiserte regresjonskoeffisienter

Uavhengige variabler	Koeffisienter		
Kjønn, mann=1, kvinne=0	0,081*	0,096**	0,027
Alder, kontinuerlig	-0,003	-0,003	-0,002
Inntekt, seks kategorier	-0,019	-0,006	0,001
Bosted, Oslo=1, andre=0	0,110**	0,106**	0,081*
Botid i antall år		-0,003	-0,002
Medlem i fagforening, ja=1, nei=0		-0,005	-0,006
Medlem i idrettsforening, ja=1, nei=0		-0,229***	-0,181***
Språkferdigheter, svært gode=1, svært dårlige=0		-0,246**	-0,193*
Flyktning=1, andre=0			0,127***
Muslim, ja=1, nei=0			0,067***
Bakgrunn i et asiatiske land, ja=1, nei=0			0,095*
Bakgrunn i et afrikansk land, ja=1, nei=0			0,094
Forklart varians, R ²	0,035***	0,090***	0,142***

* Signifikant på 10 % -nivå

** Signifikant på 5 % -nivå

*** Signifikant på 1 % -nivå

N=398

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

undersøkelsen av ikke-vestlige innvandrere delt i to, i muslimer og andre velgere. For hver gruppe vises en «lineær trendlinje» som indikerer i hvilken grad det er en sammenheng mellom partivalg og plassering på den ideologiske skalaen. Hvis linjen er bratt, er det en nær sammenheng, en flat linje viser ingen sammenheng.

For hele befolkningen i 2005 var det en klar sammenheng. En litt svakere sammenheng finner vi for velgere som er uten muslimsk tilhørighet, men som har en ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. For muslimer, derimot, er det ingen sammenheng. De som stemmer til høyre, plasserer seg omtrent likt som de som stemmer til venstre. Det må bety at for muslimer er det ikke en ideologisk orientering som forklarer den massive stemmegivningen til venstre. Den må forklares av andre faktorer. Vi er ikke i stand til å identifisere disse «andre faktorene» ved hjelp av vår studie.

Et samlet bilde

Etter å ha undersøkt flere ulike faktorer som ser ut til å henge sammen med stemmegivning til venstre (alder, religion, integrering, flyktningbakgrunn), er det grunn til å avslutte med et forsøk på å tegne et samlet bilde. Det kan jo hende at det er en sammenheng mellom flere av disse faktorene. Kanskje skyldes muslimenes venstrevridning at de kommer fra Asia og Afrika, og at det dermed er landbakgrunn som er den avgjørende årsaken? Kanskje muslimer har lavere inntekt enn andre, og det er dermed ikke muslimsk tilhørighet som forklarer stemmegivning til venstre, men heller inntektsnivået? Eller er det flyktningbakgrunn som er utslagsgivende? Denne typen effekter får vi kontrollert for i en såkalt multivariat regresjon.

Det vi ønsker å forklare, er stemmegivning på venstresidens partier, altså Ap, SV og RV. Avhengig variabel er derfor oppslutning om disse partiene. De uavhengige variablene er de faktorene vi tror kan bidra til å forklare oppslutning

om venstresidens partier. Variablene angis til venstre i tabell 8, og er stort sett de samme faktorene som er blitt diskutert. Et positivt tall betyr at den aktuelle variabelen bidrar til å øke sannsynligheten for stemmegivning til venstre. Et negativt tall betyr det motsatte.

Hvis en forklaring (variabel) har statistisk utslagskraft (signifikant effekt) i regresjonsanalysen, betyr det at vi med en viss grad av sikkerhet kan si at den har en effekt som ikke bare skyldes tilfeldigheter i utvalget. Signifikante effekter angis med en stjerne i tabellen. Jo flere stjerner, jo mer sikre er vi på at variabelen faktisk bidrar til å forklare stemmegivning til venstre.

Spørsmålene blir: Bidrar en faktor positivt eller negativt til å forklare stemmegivning til venstre, og er effekten signifikant? En signifikant forklaring er en forklaring som er gyldig etter kontroll for de andre variablene. Formålet med en multivariat analyse er nettopp å sjekke om ulike forklaringer er gyldige også når man tar høyde for andre forklaringer.

Tabell 8 viser resultatene av regresjonen. Vi har delt forklaringene inn i tre grupper av variabler. Først kjønn, alder, inntekt og bosted (om man bor i Oslo), alle tradisjonelle valgforskningsvariabler. Så kommer målene på integrering. Så legges til, i tredje kolonne, variabler som spesifikt er knyttet til det å ha innvandrerbakgrunn: om man er flyktning eller ikke; muslimsk religiøs tilhørighet; og om man har bakgrunn i Asia eller Afrika.

I den første kolonnen, med den første analysen, finner man at kjønn og bosted bidrar til å forklare stemmegivning til venstre. Menn stemmer mer til venstre enn kvinner, og de som bor i Oslo, er de mest venstreorienterte. Disse to effektene forsvinner ikke når integreringsvariablene blir med i neste kolonne. Da finner man i tillegg at de som er medlem av idrettsforening, er *mindre* venstreorienterte enn andre. Det samme gjelder dem som snakker godt norsk. I den siste analysen, den tredje kolonnen, svekkes effekten av kjønn og bosted, og det man blir stående igjen med, er at det er de to integreringsvariablene, samt det å være flyktning og muslim, som egentlig forklarer stemmegivning til venstre. Landbakgrunn betyr også noe.

I sum er det altså ikke inntekt, kjønn eller andre tradisjonelle «valgforskningsforklaringer» som kaster lys over innvandrernes politiske valg. Det som forklarer stemmegivningen til venstre, er forhold knyttet til innvandrerbakgrunn. Om vi skal identifisere den mest typiske venstrefløyvelger blant ikke-vestlige innvandrerne, er det en velger som ikke deltar i organisasjonslivet, er muslim og har bakgrunn som flyktning.

Referanser

Aften (2007): Aftenposten Aften 30. august 2007.

Bjørklund, Tor og Kval, Karl-Erik (2001): «Innvandrere og lokalvalget 1999», i Rapport 2/2001, Institutt for samfunnsforskning.

Blom, Svein og Kristin Henriksen (2008): *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006*, Rapporter 2008/5, Statistisk sentralbyrå.

1. Om undersøkelsen

De som deltok i undersøkelsen, var stemmeberettigede i den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen som stemte ved lokalvalget i 2007. Det ble trukket *et utvalg på 750 ikke-vestlige innvandrere* (norske og utenlandske statsborgere) fra valgmannstallet som faktisk stemte ved valget. Valgdeltakelsen har vist seg å være lav i denne delen av befolkningen. Dersom vi først hadde spurt et utvalg på rundt 1 000 av alle ikke-vestlige innvandrere om de hadde stemt, deretter hva de hadde stemt, ville det blitt for få som deltok i valget til å fange opp denne gruppens faktiske stemmegivning og bidrag til valgresultatet.

I alt hadde *180 000 ikke-vestlige innvandrere* stemmerett, 57 000 utenlandske og 123 000 norske statsborgere. Det ble trukket *et utvalg* av disse (gruppert etter landbakgrunn) på 4 300 utenlandske statsborgere og 5 400 norske statsborgere med innvandrerbakgrunn, i alt 9 700 personer. Dette utvalget var grunnlaget for SSBs publisering av valgdeltakelsen i innvandrerbefolkningen ved lokalvalget 2007 (<http://www.ssb.no/vundk/>). I dette utvalget stemte 1 200 utenlandske og 2 000 norske statsborgere, i alt 3 200 personer. Fra denne gruppen ble det igjen trukket et utvalg på 750 personer, *375 personer med norsk og 375 personer med utenlandsk statsborgerskap*. Innenfor hver av disse gruppene ble utvalget proporsjonalt fordelt etter verdensdel.

Nøkkel tall	Antall	Prosent
Utvalg (personer trukket ut til å delta)	750	
Avgang (personer som ikke lenger tilhører populasjonen)	9	
Bruttoutvalg	741	100,0
Frafall	304	41,0
Nettoutvalg (gjennomførte intervju)	437	59,0
Frafall	304	100,0
Ønsker ikke å delta	57	18,8
Forhindret	31	10,2
Ikke truffet	206	67,8
Annet frafall	10	3,2

2. Svarprosent

Svarprosent i valgundersøkelsen er nær den samme som i levekårsundersøkelsen for innvandrere (LKI), hvor 64 prosent deltok, men er lavere sammenliknet med den regulære valgundersøkelsen. Det at antallet gjennomførte intervjuer, eller nettoutvalget, ikke ble høyere, skyldes at mange ikke var å treffe på den registrerte adressen sammenliknet med andre undersøkelser. Dette til tross for at denne gruppen burde ha presise adresser fordi valgkretsen som respondentene stemte i, sammenfalt med adresseinformasjonen.

En hovedforklaring på at svarprosenten ikke ble høyere enn i LKI, kan være at datafangstperioden var svært kort, da vi ønsket at det ikke skulle gå for lang tid fra valget til gjennomføring av intervjuet. Intervjuene ble foretatt *via telefon* i perioden *uke 45-uke 47 2007*. Gjennomsnittlig intervjulengde var *10,5 minutter*.

3. Usikkerhet

I alle utvalgsundersøkelser er det knyttet usikkerhet til hvorvidt *utvalget* som spørres, speiler den gruppa det skal representere, den såkalte *populasjonen*. I vårt tilfelle er det usikkert hvorvidt stemmegivningen i utvalget representerer stemmegivningen blant ikke-vestlige innvandrere. Hvor sikkert er det at 53 prosent av alle ikke-vestlige innvandrere stemte Ap, når utvalget vi spurte, gjorde det?

Standardavviket er et mål på denne usikkerheten. Litt forenklet kan vi si at størrelsen på standardavviket avhenger av *antallet observasjoner i utvalget* (som her er antall svar i utvalget) og av fordelingen til det aktuelle kjennemerket (som her er oppslutning om et parti) i populasjonen. Generelt øker usikkerheten når antallet observasjoner synker, og andelen til det aktuelle kjennemerket nærmer seg 50 prosent.

Ved hjelp av standardavviket kan vi beregne et intervall som med *en bestemt sannsynlighet* inneholder den sanne verdi, altså *det virkelige tallet* på hva ikke-vestlige innvandrere stemte ved valget. Dette intervallet kalles et konfidensintervall, og sannsynligheten, eller konfidensnivået, settes ofte i samfunnsvitenskapen til 95 prosent. I vårt tilfelle vil estimatet på Aps oppslutning på 53 prosent blant alle ikke-vestlige ha *feilmarginer på 5,4 prosentpoeng*. For oppslutningen om Ap betyr dette at den i 95 av 100 tilfeller vil ligge et sted mellom 47,6 prosent og 58,4 prosent, i de resterende fem tilfellene vil den sanne oppslutningen om Ap ligge enten over eller under dette intervallet. Dette gir et konfidensintervall fra 47,6 prosent til 58,4 prosent.

Jan Erik Kristiansen

Jan Erik Kristiansen er sosiolog og seniorrådgiver i Formidlingsavdelingen i Statistisk sentralbyrå. Han har lang erfaring i å presentere statistikk på en brukervennlig måte og har holdt en rekke kurs i statistikkforståelse og bruk av statistikk.

Han utga i 2007 boken «Tall kan temmes!» (U-forlaget), som delvis danner grunnlaget for denne spalten. (jan.erik.kristiansen@ssb.no)

Statistikk er en sosial konstruksjon

Det snakkes ofte om datainnsamling som det viktigste og avgjørende punktet eller momentet i en undersøkelse. Og selvfølgelig er datainnsamlingen viktig: uten data – ingen statistikk. Men det kan likevel være grunn til å minne om de mange andre elementene som inngår i produksjonskjeden.

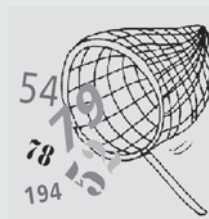
Innsamlingen av data omtales i dag ofte som datafangst, og man får lett et inntrykk av at data er noe som finnes

«der ute» og lar seg «fange», omtrent som sommerfugler eller fisk. Slik er det naturligvis ikke: I hovedsak er statistikk en sosial konstruksjon. Og statistikkproduksjon består (på samme måte som andre undersøkelser) av en rekke operasjoner eller trinn, som alle innebærer vurderinger og avgrensninger. For eksempel:

Enheter/populasjon: Et første hovedpunkt er ofte å avgjøre hvem statistikken skal omfatte: Hva er populasjonen? Skal for eksempel en undersøkelse om helse omfatte alle personer i landet, bare voksne personer eller bare personer i yrkesaktiv alder? Et annet eksempel: Om vi skal lage statistikk om innvandreres levekår, må vi først avgrense eller definere hvem undersøkelsen skal omfatte: bare førstegenerasjons innvandrere eller også annengenerasjon, det vil si deres etterkommere? Eller også andre med «innvandringsbakgrunn»? Definisjoner og begreper er helt avgjørende for hva statistikken viser, og hvordan den skal tolkes.

Avhengig av temaet for undersøkelsen/statistikken må man så definere det man vil undersøke: Hva ønsker vi å få vite om de enhetene vi undersøker? I en undersøkelse om arbeidsmiljø må første skritt være å bestemme hvilke aspekter av arbeidsmiljøet som er viktig, deretter må disse variablene operasjonaliseres; det vil si at man må konkretisere hvordan de

kan måles. I tillegg må man bestemme hvilke bakgrunnsvariabler som skal innhentes.

I neste omgang må man bestemme hvordan undersøkelsen skal gjennomføres. Skal den baseres på et utvalg av enheter? Hvor stort skal utvalget være? Eller skal alle telles? Dette får igjen betydning for graden av usikkerhet som

knytter seg til resultatene.

Når dataene er samlet inn, må de kodes for videre databearbeiding, de må kontrolleres og eventuelt rettes. Deretter må de ofte klassifiseres; noe som også innebærer definering – for eksempel av «eldre» og «unge» eller «lav», «middels» og «høy» inntekt.

I tillegg vil man ofte foreta visse korrekasjoner i forhold til ulike feilkilder som kan forekomme i datainnsamlingen, for eksempel sesongjusteringer eller justeringer for frafall i spesielle grupper.

Til slutt vil man ofte foreta en rekke ulike beregninger for å gjøre tallene mer sammenliknbare, som beregning av prosenter eller rater, gjennomsnitt eller andre sammenfattende mål, som for eksempel indekser.

Deretter kan man endelig begynne med det som egentlig er hovedformålet med statistikk: å sammenlikne tallene. Alt i alt innebærer dette at statistikk – enten det er i form av såkalt offisiell statistikk eller andre undersøkelser – slett ikke er uberørt av menneskehender. Snarere

tvært imot: Statistikk er *et sosialt produkt*, og er som sådan et resultat av de mange valg og beslutninger som inngår i innsamlings-, produksjons- og bearbeidingsprosessen. Derfor er det hele tiden viktig å spørre: Hvordan er denne statistikken framkommet? Hvordan er begrepene definert?

Før vi teller, må vi definere

Statistikk dreier seg selvfølgelig om tall. Men før vi kan begynne å telle, måle og beregne, må vi definere. Og svært ofte er statistikkens resultater mer avhengig av hvordan ulike variabler eller indikatorer er definert enn av datainnsamlingen og datakvaliteten. I denne forstand kan vi si at statistikk til en viss grad er elastisk, det vil si at ved å «strekke» definisjonene, får vi svært ulike resultater.

Et svært enkelt eksempel på hvor stor betydning definisjoner har, er de såkalte ferieundersøkelsene i Statistisk sentralbyrå, hvor en «ferietur» defineres som minimum fire dager (overnattinger) hjemmefra (operasjonell definisjon). Dermed fanger ikke disse undersøkelsene opp de mange helgeturene som er blitt så vanlig de siste årene; disse går gjerne til storbyer og varer ofte bare 2-3 dager. Ifølge ferieundersøkelsen reiser nordmenn nå på omtrent 3,3 millioner ferieturer til utlandet i året. I andre undersøkelser – de såkalte reiseundersøkelsene – registreres også kortere ferieturer, og når disse tas med, øker antallet ferieturer til utlandet med nesten 2 millioner, eller to tredjedeler. Feriestatistikkens resultater er derfor langt mer avhengig av hvordan vi definerer ferie, enn av ulike feilkilder og usikkerhet i data.

Et annet eksempel på definisjonens avgjørende betydning kan være begrepet «innvandrere»: Antallet innvandrere i Norge er i stor grad avhengig av hvor vid eller trang vi gjør definisjonen: Tar vi for eksempel med bare dem som er født i utlandet med to utenlandsfødte foreldre, blir antallet 342 000. Tar vi også med personer født i Norge med to foreldre som er innvandrere (etterkommere/

«annengenerasjonsinnvandrere», SSBs definisjon av innvandrerbefolkningen), blir tallet 415 000. Hvis vi i tillegg også tar med dem «med innvandringsbakgrunn», som for eksempel utenlandsadopterte og personer med én utenlandsfødt forelder, blir antallet omtrent dobbelt så høyt.

Arbeidsledige eller -søkende?

Et tredje eksempel på definisjoners betydning kan være hvordan vi måler arbeidsledighet. Ifølge Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelse (AKU) var det 54 000 arbeidsledige i fjerde kvartal 2007. Samtidig meldte NAV om 39 000 arbeidsledige. Når SSB og NAV publiserer tall som spriker såpass mye, skyldes dette rett og slett at de opererer med litt ulike definisjoner av arbeidsløshet.

Hos NAV registreres de som melder seg ledige på arbeidskontorene. SSBs arbeidskraftundersøkelse – som er en intervjuundersøkelse – inkluderer også arbeidsledige som ikke registrerer seg ved arbeidsformidlingen. Dette gjelder blant annet et relativt stort (men ukjent) antall elever og studenter som ønsker seg en deltidsjobb ved siden av studiene. Alle elever/studenter som ønsker en jobb av minst én times varighet, regnes dermed som arbeidsledige. Dette omfatter dermed også en gruppe heltidselever og -studenter, som mange kanskje snarere vil betegne som arbeidssøkende enn som arbeidsløse. Legg også merke til at AKU omfatter personer i alderen 67-74 år, selv om den generelle pensjonsalderen i Norge er 67 år.

Også mange andre personer som ønsker arbeid, faller utenfor begge disse offisielle definisjonene av arbeidsløshet. Dette kan være personer som ikke har søkt arbeid, som ikke har søkt de siste fire ukene, eller som ikke kan begynne i arbeid umiddelbart. Mange deltids-sysselsatte ønsker også mer arbeid. Om alle disse ble definert som arbeidsledige, ville ledigheten sannsynligvis nærme seg det dobbelte.

Tabell 1. **Antall innvandrere, etter ulike definisjoner. 1. januar 2007**

	Antall
Førstegenerasjonsinnvandrere	342 000
Første- og annengenerasjonsinnvandrere	415 000
«Med innvandringsbakgrunn»	665 000

Kilde: Innvandrerbefolkningen, Statistisk sentralbyrå.

**«Ved å “strekke”
definisjonene
får vi svært
ulike resultater»**

Fattigdom til hodebry

Et siste eksempel: Fattigdom kan defineres og måles på en rekke ulike måter. I Norge brukes vanligvis en såkalt relativ fattigdomsgrense, det vil si at fattigdom (eller lavinntekt) defineres relativt til andres inntekt, snarere enn i forhold til en absolutt minimumsgrense, for eksempel minstepensjon. Men også en slik relativ grense kan fastsettes på forskjellige måter.

Tabellen nedenfor viser resultatet av to ulike, men vanlige beregningsmåter eller definisjoner. Felles for begge beregningsmåtene er at de tar utgangspunkt i medianinntekten, det vil si den inntekten som deler fordelingen i to like store deler, slik at halvparten tjener mer enn dette og halvparten mindre. Selv om de to beregningsmåtene har samme utgangspunkt, definerer de fattigdomsgrensen som henholdsvis 50 og 60 prosent av medianen. Disse to grenseverdiene er selvfølgelig i en viss forstand tilfeldige, man bruker runde tall og ikke for eksempel 51 eller 58 prosent av medianen. Valget av 50 og 60 prosent skyldes også muligheten for internasjonale sammenlikninger. I tillegg justeres det også for størrelsen på husholdningen, fordi store husholdninger antas å ha visse «stordriftsfordeler». Her finnes det to såkalte ekvivalensskalaer, som er mye brukt: en EU-skala og en OECD-skala.

Når vi kombinerer disse to tilnærmingene, får vi fire forskjellige fattigdomsgrenser, som i neste omgang resulterer i fire ulike anslag for hvor mange fattige (eller personer med lav inntekt) vi har i Norge.

Tabell 2. **Andel personer med lav inntekt. 2005. Prosent**

	Ekvivalensskala			
	OECD-skala		EU-skala	
Lavinntekts- grense	50 prosent	60 prosent	50 prosent	60 prosent
Andel med lav inntekt	5,6	10,0	6,5	11,4

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.

Som vi ser, varierer anslagene fra 6 til 11 prosent. I tillegg kan tilsvarende andeler også beregnes uten studenter, siden studielån ikke registreres som inntekt i inntektsstatistikken, og fordi studenters lave inntekt betraktes som forbigående. Dermed får man ytterligere fire (noe lavere) anslag for andelen med lav inntekt. Endelig kan man også beregne andelen som er fattige over lengre tid, for eksempel en treårsperiode, såkalt vedvarende lavinntekt – en beregningsmåte som gir enda lavere andeler.

På denne måten kan den enkelte bruker selv velge «fattigdomsnivå», noe som nok en gang illustrerer at statistikk i stor grad er et spørsmål om definisjoner. Igjen ser vi hvordan utenomstatistiske vurderinger og valg får stor betydning for resultatet av slike sammenlikninger. Valg av ekvivalensskala kan selvfølgelig forankres i antakelser eller empiriske data om for eksempel stordriftsfordeler. Når det gjelder valget mellom 50 eller 60 prosent av medianinntekten, kan dette begrunnes med internasjonal sammenliknbarhet. Men i siste omgang er valget ofte nettopp det – et valg.

Definisjonsmakt og ansvar

Poenget her er at definisjoner av for eksempel innvandrere, fattigdom/lav inntekt eller arbeidsledighet ikke er gitt – de er sosialt konstruert eller bestemt. Det er i seg selv ikke noe galt i dette, men det er viktig å være klar over at det er slik – og at det må være slik. Statistikk innebærer altså en betydelig definisjonsmakt, i den forstand at statistikkens definisjoner er med på å bestemme hvordan vi oppfatter samfunnet.

Disse eksemplene viser også hvor viktig det er å oppgi kilde når man bruker statistikk, slik at leseren har mulighet til å kontrollere opplysningene og finne ut for eksempel hvilke definisjoner som ligger til grunn for statistikken, hvordan dataene er samlet inn, og så videre.

«Statistikkens definisjoner er med på å bestemme hvordan vi oppfatter samfunnet.»

Myten om spreke nordmenn står for fall

Hvis vi nordmenn tror at vi er et særlig aktivt folkeferd, så stemmer ikke det med virkeligheten. Tidsbruksundersøkelsene som er gjennomført i Europa i de seinere åra, gjør det mulig å sammenligne hvor mye befolkningen i ulike land driver med fysisk aktivitet. Norge ligger langt nede på lista. Bilismen og velstanden ser ut til å ha påvirket livsstilen vår.

Fysisk aktivitet kan defineres på mange måter og omfatter ulike handlinger. For å sammenligne europeeres fysiske aktivitet, et tema som er lite belyst til nå, har vi valgt å se på fire typer aktiviteter. De to første er typiske fritids-sysler: spaserturer og andre fotturer; idretts- og friluftslivsaktiviteter. De to andre er snarere nødvendige aktiviteter i dagliglivet: å bevege seg til fots – eller med sykkel – fra et sted til et annet, for eksempel til arbeid, skole eller butikk, eller til andre gjøremål i løpet av dagen. For en del personer danner slike aktiviteter grunnlaget for deres fysiske helse, ved at dette er den eneste trimmen de får i løpet av dagen.

Det er nå laget en felles database for de ulike tidsbruksundersøkelsene som er gjennomført i europeiske land. Her sammenligner vi tolv europeiske land som har lagt inn data i denne basen.

Slår hull på den norske myten

Figur 1 viser den sammenlagte tiden brukt på fysiske aktiviteter. Den slår hull på myten om den spreke nordmannen: Vi er blant de minst aktive i Europa. I Norge bruker vi til sammen bare 42 minutter på fysiske aktiviteter i løpet av en gjennomsnittsdag – to tredeler av den tiden latvierne bruker. Bare belgierne bruker mindre tid på slikt enn nordmenn, og vi må se oss slått av både finner og svensker. De bruker henholdsvis 46 og 48 minutter per dag. På topp finner vi Latvia og Bulgaria, der folk bruker litt mer enn en time på fysiske aktiviteter i løpet av en gjennomsnittsdag.

De minst aktive bor først og fremst i vesteuropeiske land, de mest aktive i østlige deler av Europa. I Norge bruker vi mindre tid på fysiske aktiviteter enn de aller fleste land i Europa, først og fremst fordi vi bruker lite tid på å gå fra

Datakilde

Dataene i denne artikkelen er hentet fra *tidsbruksundersøkelser* gjennomført av de ulike nasjonale statistikkbyråene i Europa. Disse dataene er samlet i en base under navnet *Harmonised European Time Use Surveys (HETUS)*. Det finske nasjonale statistikkbyrået har vært ansvarlig for å sette sammen og harmonisere databasen. Statistiska centralbyrån i Sverige har utviklet og er ansvarlig for verktøyet som genererer tabeller. Eurostat har finansiert arbeidet med basen.

Dataene for hvert land er *innhentet i løpet av et helt år*, 365 dager. Når undersøkelser er gjennomført varierer, men for alle landene ligger perioden *mellom årene 1998 og 2002*. Tallene som er brukt i artikkelen, gjelder for *aldersgruppen 20-74 år*.

Tolkninger av dataene i denne artikkelen står for forfatterens egen regning, og representerer ikke nødvendigvis synet til dem som står bak HETUS-databasen eller de enkelte nasjonale statistikkbyråene som har bidratt til basen.

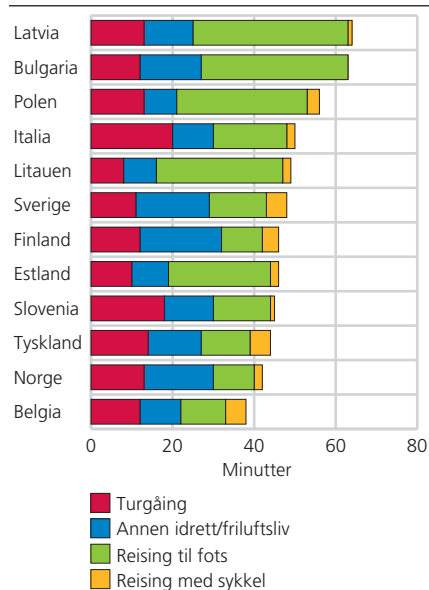
Odd Frank Vaage

Odd Frank Vaage er sosiolog og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk. Hans sist utgitte publikasjon er Kultur- og mediebruk i forandring (2008) i serien Statistiske analyser. (ova@ssb.no).

Figur 1. Tid brukt til ulike fysiske aktiviteter en gjennomsnittsdag i ulike land i Europa. Alder 20-74 år. 2000. Minutter

Kilde: De harmoniserte europeiske tidsbruksundersøkelsene.

Tabell 1. Tid brukt til ulike fysiske aktiviteter i ulike land i Europa i gjennomsnitt for alle dager i året, i sommerhalvåret og i helgene hele året. 2000. Minutter

	Alle dager	April-september	Lørdag-søndag
Latvia	64	71	76
Bulgaria	63	63	60
Polen	56	62	66
Italia	50	55	61
Litauen	49	51	55
Sverige	48	53	52
Finland	46	50	54
Estland	46	50	51
Slovenia	45	50	60
Tyskland	44	47	52
Norge	42	50	53
Belgia	38	43	44

Kilde: De harmoniserte europeiske tidsbruksundersøkelsene.

sted til sted. Bare ti minutter går med til dette, noe som er lavest blant de tolv landene. I Latvia og Bulgaria bruker de mest tid på å bevege seg med beina som framkomstmiddel, henholdsvis 36 og 38 minutter i løpet av en dag. I Polen, Litauen og Estland bruker de også relativt mye tid på å gå fra sted til sted i løpet av dagen.

Vi er ikke spesielt aktive turgåere

Nordmenn peker seg ikke ut som spesielt aktive turgåere, men her er det relativt små forskjeller mellom landene. Vi bruker i gjennomsnitt 13 minutter på å spasere eller gå fottur i løpet av en dag. I Italia bruker de 20 minutter og i Slovenia 18 minutter. Ellers bruker befolkningen i de fleste landene omtrent like mye tid på turgåing som vi gjør i Norge.

Sammen med svensker og finner bruker vi nordmenn mest tid på idrett og friluftsliv i forhold til andre land i Europa. Her inngår blant annet fysisk trening, skitur, fisketur, båtturer, bær/soppturer og jakt. På slike aktiviteter bruker finnene 20 minutter per dag, svenskene bruker 18 minutter, og vi nordmenn bruker 17 minutter. Litauere og polakker bruker minst tid, 8 minutter daglig.

Kulda har ikke skylda ...

I Norge har vi en hardere vinter og kortere dager i vinterhalvåret enn de har i mange andre europeiske land. Kan dette være en forklaring på at vi er mindre fysisk aktive enn andre? Tabell 1 viser samlet tid til fysisk aktivitet i månedene fra april til og med september.

I de fleste landene er man mer aktiv i sommerhalvåret enn gjennomsnittet for alle dager i året, men ikke mye mer aktiv. Vi i Norge bruker skarve åtte minutter mer på fysisk aktivitet når dagene er lyse enn i resten av året – 42-50 minutter. Dette er på nivå med de fleste andre land vi sammenligner med her. Det er likevel befolkningen i Latvia, Bulgaria og Polen som bruker mest tid til fysisk aktivitet i sommerhalvåret, betydelig mer enn befolkningen i de andre landene.

... og ikke lite fritid heller

Hva så med den tiden vi bruker til fysisk aktivitet i helgene, skiller nordmenn seg mer positivt ut da? Tabell 1 viser at dette ikke er tilfelle. Vi er mer aktive i helgene enn ellers i uka, men det er også befolkningen i de fleste andre landene. Med sine 53 minutter befinner nordmenn seg på den nedre delen av skalaen.

Man skulle kanskje tro at hvor mye man har å rutte med av fritid kan bidra til å forklare hvor mye av denne tiden som går til fysisk aktivitet. Figur 2 viser at dette ikke er tilfelle – det er nemlig i de landene man har minst fritid man beveger seg mest og omvendt.

Befolkningen i Norge har mest fritid i løpet av en dag sammenlignet med andre land i Europa, tett fulgt av finner og belgiere. Voksne mennesker i alderen 20-74 år har i gjennomsnitt 5 ½ time fritid per dag i disse landene. Likevel er nordmenn, finner og belgiere blant dem som bruker minst tid på fysisk aktivitet når de har fri. Befolkningen i Litauen, Bulgaria og Latvia er blant dem som har minst fritid i løpet av en dag, under 4 ½ time. Det er likevel her vi finner dem som bruker mest tid på fysisk aktivitet. Noe av forklaringen på dette er at mye av den fysiske aktiviteten de utfører, ikke er typisk fritidsaktivitet, men aktivitet knyttet til arbeid og husholdningsarbeid, ved at de går

eller sykler til for eksempel arbeids- plass eller butikk.

Bilen gjør oss mindre aktive

Som nevnt er det de som går eller sykler i sine daglige gjøremål som står for mye av den fysiske aktiviteten. Det kan derfor være interessant å se om fysisk aktivitet har noe med tilgang til personbil å gjøre. Figur 3 viser tilgang til bil i ulike land i Europa ifølge tidsbruksundersøkelsene.

Norge er blant de land hvor befolkningen i størst grad har tilgang til bil i husholdningen, viser figur 3. Bare 10 prosent har ikke bil, og 38 prosent har to biler eller flere. Det er bare i Italia og Slovenia blant disse landene at biltettheten er større. Der er det henholdsvis 8 og 9 prosent som ikke har bil i husholdningen. Også i andre land der befolkningen bruker liten tid på fysiske aktiviteter, slik som Belgia og Tyskland, er det svært god tilgang til bil i husholdningen.

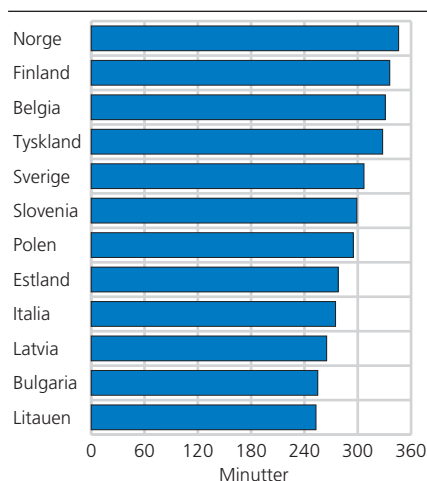
I Bulgaria og Latvia er biltettheten langt mindre. I disse landene er det halvparten eller flere som ikke har bil i husholdningen. Som nevnt er det befolkningen i disse landene som bruker mest tid på fysisk aktivitet.

Figur 4 gir ytterligere støtte til at tilgang til bil har betydning for fysisk aktivitet slik vi definerer den her. I alle de land vi ser på, brukes det mer tid til fysiske aktiviteter blant dem som bor i husholdninger uten bil, enn blant dem som har bil i husholdningen. Forskjellen er dessuten betydelig i de fleste landene, blant annet i Norge.

Det er en temmelig klar sammenheng mellom det å ha bil i husholdningen og å bruke bil til daglig. Figur 5, som viser tid til reising i bil eller motorsykel per dag, har klare paralleller til figur 1.

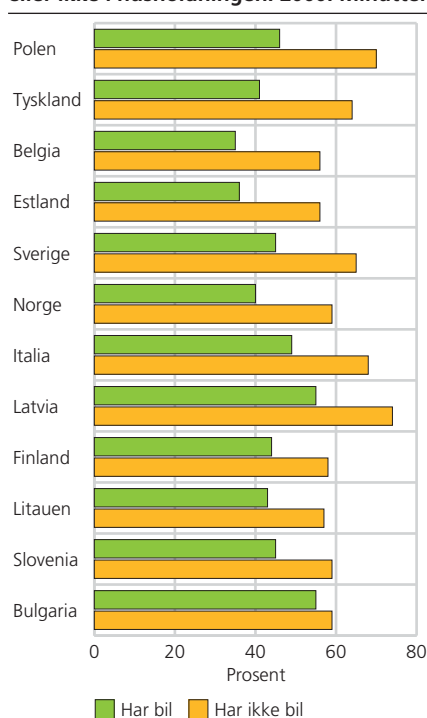
I Belgia, Italia, Tyskland og Norge bruker befolkningen mest tid til bil- eller motorsykkeltkjøring, mer enn 50 minutter per dag. Aller mest tid brukes i Belgia, 59 minutter. Som vi har sett, er det i Belgia, Norge og Tyskland be-

Figur 2. Tid til fritidsaktiviteter en gjennomsnittsdag i ulike land i Europa, alder 20-74 år. 2000. Minutter

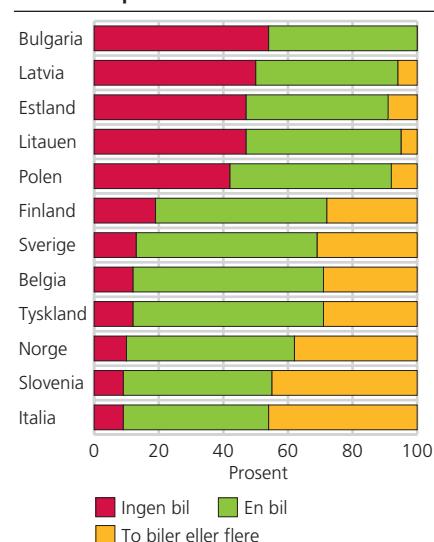
Kilde: De harmoniserte europeiske tidsbruksundersøkelsene.

Figur 4. Tid brukt til fysiske aktiviteter i ulike land i Europa, etter om de har bil eller ikke i husholdningen. 2000. Minutter

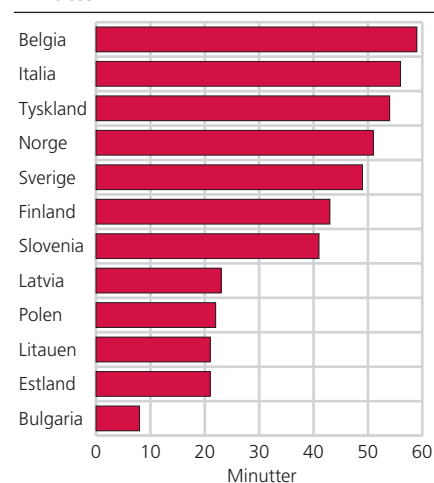
Kilde: De harmoniserte europeiske tidsbruksundersøkelsene.

Figur 3. Andel som har ingen bil, en bil og to biler eller flere i husholdningen i ulike land i Europa. 2000. Prosent

Kilde: De harmoniserte europeiske tidsbruksundersøkelsene.

Figur 5. Tid brukt til reising med bil eller motorsykel en gjennomsnittsdag i ulike land i Europa, alder 20-74 år. 2000. Minutter

Kilde: De harmoniserte europeiske tidsbruksundersøkelsene.

Tabell 2. Tid brukt til ulike fysiske aktiviteter blant menn og kvinner i ulike land. 2000. Minutter

Nasjon	Kjønn	Turgåing	Annen idrett/ friluftsliv	«Reising» til fots	Reising med sykkel	Fysisk aktivitet totalt
Latvia	Menn	12	19	34	2	67
	Kvinner	15	6	42	1	64
Bulgaria	Menn	16	10	38	1	65
	Kvinner	14	3	34	0	51
Polen	Menn	13	12	29	4	58
	Kvinner	12	4	36	2	54
Italia	Menn	23	17	16	2	58
	Kvinner	15	6	20	2	43
Litauen	Menn	8	13	28	2	51
	Kvinner	8	15	34	1	58
Sverige	Menn	9	23	11	4	47
	Kvinner	13	13	16	5	47
Finland	Menn	12	25	7	3	47
	Kvinner	13	15	12	5	45
Estland	Menn	10	13	23	2	48
	Kvinner	10	5	27	2	44
Slovenia	Menn	19	17	12	1	49
	Kvinner	18	8	17	1	44
Tyskland	Menn	13	15	11	5	44
	Kvinner	15	12	13	5	45
Norge	Menn	13	20	9	2	44
	Kvinner	13	14	12	2	41
Belgia	Menn	12	15	11	5	43
	Kvinner	15	7	11	4	37

Kilde: De harmoniserte europeiske tidsbruksundersøkelsene.

Tabell 3. Tid brukt til ulike fysiske aktiviteter i noen land i Europa, etter alder. 2000. Minutter

	20-24 år	25-44 år	45-64 år	65-74 år
Latvia	84	60	64	69
Bulgaria	101	60	51	42
Polen	72	49	57	62
Italia	64	43	49	67
Litauen	60	46	49	51
Sverige	56	46	45	53
Finland	47	41	48	52
Estland	49	45	44	48
Slovenia	59	42	47	49
Tyskland	42	41	46	51
Norge	57	39	42	47
Belgia	47	36	37	40

Kilde: De harmoniserte europeiske tidsbruksundersøkelsene.

folkningen bruker minst tid til fysisk aktivitet. Bulgaria, Latvia og Polen er blant de landene der man bruker minst tid til bilkjøring: i Bulgaria bare 8 minutter per dag i gjennomsnitt. Det er befolkningen i disse landene som bruker mest tid til fysisk aktivitet. Totalt sett finner vi altså en klar negativ sammenheng mellom bilbruk og tid brukt til fysisk aktivitet.

Menn mer aktive enn kvinner

Gjelder fordelingen av fysisk aktivitet mellom landene for begge kjønn? Tabell 2 gir et klart inntrykk av det.

For de fleste landene er det ingen eller bare små forskjeller mellom menn og kvinner i tiden som brukes til fysisk aktivitet totalt. I Bulgaria og Italia finner vi likevel nokså betydelige forskjeller mellom kjønnene i så måte. Der det er forskjeller, brukes det mer tid på fysisk aktivitet blant menn enn blant kvinner. I hovedsak skyldes dette at menn i større grad enn kvinner bruker tid på idrett og friluftsliv. I de fleste land bruker kvinner i større grad enn menn tid på «reising» til fots. Dette ser ut til også å gjelde for Norge.

Eldre og yngre trimmer mest

I de fleste land er det de yngste og de eldste som bruker mest tid til fysiske aktiviteter i løpet av dagen (tabell 3). Det vil si aldersgruppene 20-24 år og 65-74 år. Mellomgruppene, de som i størst grad er yrkesaktive, bruker mindre tid på slike aktiviteter. Dette gjelder også for nordmenn. Bulgaria er det eneste landet der fysisk aktivitet synker jevnt med økende alder. Det er 20-24-åringene i Bulgaria som bruker mest tid på fysiske aktiviteter i løpet av en dag. Og igjen havner Belgia på jumboplass: 25-44-åringene og 45-64-åringene i Belgia bruker minst tid til å bevege kroppen.

I alle de tolv landene er det nokså stor variasjon mellom aldersgruppene i hvor stor andel idrett og friluftsliv utgjør av all fysisk aktivitet. Finlands 65-74-åringene topper listen med 81 prosent. Lavest andel finner vi blant 45-64-åringene og 20-24-åringene i Litauen, henholdsvis 29 og 30 prosent. I Norge er andelen høy i alle aldersgrupper (tabell 4).

Man skulle kanskje tro at det er de yngste som er mest fysisk aktive under trening og friluftsliv. Dette gjelder da også for Latvia, Bulgaria og Italia. I Norge, Sverige og Finland er det annerledes; disse landene peker seg ut ved at andelen øker jevnt med alderen. Det betyr at det er de yngste som er minst fysisk aktive i form av idrett/friluftsliv og mest fysisk aktive når de sykler fra sted til sted. De eldste er på sin side mest fysisk aktive ved trening og friluftsliv.

Folk med tung lommebok går mindre

Vi har allerede sett at tilgang til bil i husholdningen har betydning for hvor mye tid man bruker på fysisk aktivitet i løpet av dagen. Om man har tilgang på bil, har nær sammenheng med husholdningens økonomi. Er det slik at økonomi generelt sett påvirker fysisk aktivitet? Er de som har mye å rutte med, mer sedate enn andre og derved mindre fysisk aktive? I tabell 5 er befolkningen fordelt i fire like store grupper (kvartiler) etter husholdningsinntekt, fra de 25 prosent som tjener minst (første kvartil), til de 25 prosent som tjener mest (fjerde kvartil).

Tabell 5 viser at det er liten forskjell mellom personer i de ulike kvartilene når det gjelder tiden de bruker på fysisk aktivitet per dag. I Finland, Sverige og Slovenia er det en liten tendens til at fysisk aktivitet øker med økende inntekt. I Bulgaria og Polen er det en liten tendens i motsatt retning. Men ikke i noen av disse landene er forskjellene så store at det er riktig å si at det er noen betydelig sammenheng mellom fysisk aktivitet og økonomisk situasjon. I Norge finner vi heller ingen klar sammenheng mellom det å være fysisk aktiv og det å ha god råd.

Ulik størrelse på lommeboka gir derimot ulike typer aktiviteter. Figur 6 viser den prosentvise tiden idrett og friluftsliv utgjør av all fysisk aktivitet, i forhold til inntektskvartiler. Lavest og høyest inntektskvartil er brukt som illustrasjon i figuren.

Figur 6 viser at i nesten alle land er tiden som brukes til idrett og friluftsliv i forhold til den totale fysiske aktiviteten større blant dem som befinner seg i det høyeste inntektskvartilet enn i det laveste. For en del av landene, slik som Latvia, Finland, Estland, Slovenia, Norge og Belgia, er forskjellen så stor at den ikke er tilfeldig. Vi kan dermed si at det er en sammenheng mellom husholdningsinntekt og hvilken form for fysisk aktivitet man utfører mest. De med lav inntekt går eller sykler fra sted til sted i større grad enn hva de med høy inntekt gjør.

Totalt gir disse tallene et inntrykk av at økt økonomisk velstand virker negativt på folks generelle fysiske aktivitet. I tillegg til at vi kjører bil i stedet for å gå eller sykle, har nye tekniske hjelpemidler også gjort at arbeidsoppgaver som tidligere krevde mye bevegelse, tar mye mindre av vår tid enn for bare noen tiår siden. Slikt arbeid hadde sine positive sider.

Tabell 4. Andel av tid brukt til fysiske aktiviteter som er idrett/friluftsliv i ulike land i Europa, etter alder. 2000. Prosent

	20-24 år	25-44 år	45-64 år	65-74 år
Latvia	45	37	38	42
Bulgaria	56	37	31	31
Polen	38	35	37	40
Italia	67	63	59	57
Litauen	30	37	29	35
Sverige	48	54	64	77
Finland	53	66	75	81
Estland	47	38	39	52
Slovenia	64	67	66	67
Tyskland	64	59	63	67
Norge	58	69	74	79
Belgia	53	58	57	68

Kilde: De harmoniserte europeiske tidsbruksundersøkelsene.

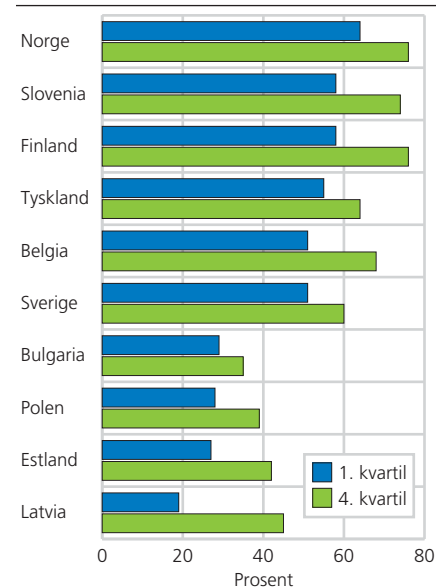
Tabell 5. Tid brukt til ulike fysiske aktiviteter i ulike land i Europa, etter inntektsgrupper i kvartiler¹. 2000. Minutter

	1. kvartil	2. kvartil	3. kvartil	4. kvartil
Latvia	58	60	58	56
Bulgaria	58	56	56	54
Polen	54	50	47	41
Sverige	43	43	46	48
Finland	38	42	43	45
Estland	41	45	43	33
Slovenia	36	40	42	43
Tyskland	44	36	37	39
Norge	47	39	35	42
Belgia	35	36	34	37

¹ Inntektsgrupper i kvartiler vil si at befolkningene er delt opp i fire like store deler etter inntekt, fra de 25 prosent som tjener minst (1. kvartil), til de 25 prosent som tjener mest (4. kvartil).

Kilde: De harmoniserte europeiske tidsbruksundersøkelsene.

Figur 6. Andel av tid brukt til ulike fysiske aktiviteter som er idrett/friluftsliv i ulike land i Europa, etter husholdningsinntekt i kvartiler. 2000. Prosent

Kilde: De harmoniserte europeiske tidsbruksundersøkelsene.

Tre av ti enslige mindreårige får hjelp

Hvor mange av dem som har kommet til Norge som enslige mindreårige asylsøkere, får hjelp fra barnevernet, og hvilke typer barnevernstiltak får de? For første gang har vi en analyse som forteller noe om denne gruppen barn og unge. Det er store fylkesvise forskjeller i andelen som får hjelp av barnevernet. Selv om barnevernet har ansvar for nyankomne enslige mindreårige asylsøkere, er det ikke slik at alle får barnevernstiltak etter bosetting i kommune.

Trygve Kalve og
Linda M. Allertsen

Denne artikkelen bygger på en SSB-rapport: *Enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet 2005* (Allertsen, Kalve og Aalandslid 2007).

Definisjon

Enslige mindreårige asylsøkere er en fellesbetegnelse på alle barn og unge under 18 år som kommer til landet og søker asyl her, uten å ha foreldre eller andre voksne med forelderansvar i Norge. Dette omfatter også dem som kommer til landet i følge med for eksempel eldre søsken, tante, onkel eller liknende. De som har fått oppholdstillatelse i Norge, er ikke lenger asylsøkere, og omtales her som *enslige mindreårige*.

Vi identifiserer de enslige mindreårige gjennom det øremerkede *integreringstilskuddet* som kommunene mottar ved bosetting av enslige mindreårige med oppholdstillatelse. Ordningen med integreringstilskudd ble innført i 1996. Analysen omhandler de barn og unge som kommunene mottok tilskudd for i perioden 1996-2005, og er begrenset til å omfatte de enslige mindreårige som var *under 23 år*, og som fortsatt bodde i Norge ved utgangen av 2005.

Situasjonen for enslige mindreårige asylsøkere har vært et hett sosialpolitisk tema den siste tiden. Arbeids- og inkluderingsdepartementet (AID) ved Utlendingsdirektoratet (UDI) har fram til desember 2007 hatt ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere og sørget for bosetting av disse i kommunene. Fra og med desember 2007 fikk det statlige barnevernet ansvar for enslige mindreårige asylsøkere under 15 år som kommer til Norge, og de under 15 år som på daværende tidspunkt bodde på asylmottak. Det er nå fremmet forslag om å endre barnevernloven for å lovfeste barnevernets ansvar for de enslige mindreårige asylsøkerne i den første fasen etter ankomst til landet, fram til bosetting i en kommune, eller til de skal forlate landet (Barne- og likestillingsdepartementet 2007a, 2008a).

Det at barnevernet nå har ansvar for de nyankomne enslige mindreårige under 15 år, og ikke for dem over 15 år, har også skapt debatt. Det er imidlertid planlagt at det statlige barnevernet skal få ansvar også for enslige mindreårige asylsøkere i alderen 15-17 år som kommer til landet. Det skal etableres omsorgssenter for disse i de fem regionene i Norge, og ansvaret er planlagt overført i 2009 (Barne- og likestillingsdepartementet 2008a, Regjeringen 2007b).

Interessant i denne debatten er hvor mange barn og unge det er i Norge som har kommet hit som enslige mindreårige asylsøkere, og hvor mange får hjelp fra barnevernet.

Trygve Kalve (t.v.) er cand.polit. med hovedfag i helse- og sosialpolitikk, og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. Han er fagansvarlig for barnevernsstatistikk. (trygve.kalve@ssb.no).

Linda M. Allertsen er cand.mag og førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. Hun arbeider med barnevernsstatistikk og er fagansvarlig for familievernsstatistikk. (linda.allertsen@ssb.no).

Statlig og kommunalt barnevern

Det statlige regionale barnevernet har ansvar for å sørge for at det finnes institusjonsplasser, etablere og drive barnevernsinstitusjoner, rekruttere, formidle og veilede fosterhjem. Det statlige regionale barnevernet skal etter anmodning fra kommunen bistå barnevernstjenesten i kommunene med plassering av barn utenfor hjemmet. I tillegg omfatter det statlige barnevernet også intensive behandlingstiltak i hjemmemiljøet, som multisystemisk terapi (MST) og foreldreveiledning (PMTO). (Barne- og likestillingsdepartementet 2007c).

Det kommunale barnevernet har blant annet ansvar for undersøkelser, forebyggende arbeid og barnevernstiltak i hjemmet. Det er kommunen som tar initiativ til en eventuell plassering utenfor hjemmet. Alle barn med barnevernstiltak i Norge blir registrert i det kommunale barnevernet.

Barnevernet kan etter barnvernloven hjelpe barn og unge fram til de er 23 år. Etter fylte 18 år er alle tiltak fra barnevernet frivillig. De som er over 18 år og har barnevernstiltak, kalles ettervernsklienter.

Hovedtall

I barnevernsstatistikken finnes det to sett hovedtall; a) tall for barn med tiltak i løpet av året, og b) tall for barn med tiltak per 31. desember i statistikkåret. I kategori a) kan ett og samme barn ha hatt flere tiltak og kan ha flyttet mellom flere plasseringstiltak i løpet av året, og kan dermed være registrert flere ganger. I kategori b) er det kun de tiltak barnet har ved utgangen av året som regnes med, og barnet kan kun være registrert med ett plasseringstiltak. Ved å bruke tall fra utgangen av året, slik vi gjør her, telles antall barn med plasseringstiltak.

Analysen vår gir svar på disse spørsmålene, og kan også vise hvilke typer barnevernstiltak denne gruppen mottar. Vi har sett nærmere på gruppen enslige mindreårige som bodde i Norge i 2005, og funnet store fylkesvise forskjeller når det gjelder andel enslige mindreårige som får hjelp fra barnevernet. Dette kan skyldes ulik organisering i kommunene, nærmere bestemt hvilken etat som får ansvar for de enslige mindreårige asylsøkerne ved bosetting.

Denne analysen bygger på tall fra 2005, altså før det statlige barnevernet overtok ansvaret for nyankomne enslige mindreårige asylsøkere. Hvilken betydning vil barnevernets ansvar for enslige mindreårige asylsøkere i første fase få ved bosetting i kommuner?

Tre av ti får hjelp fra barnevernet

Av totalt 2 094 enslige mindreårige under 23 år bosatt i Norge i 2005, hadde 657 barnevernstiltak. Det vil si at 30 prosent av de enslige mindreårige var knyttet til barnevernet, mot nær 3 prosent av alle barn i Norge. I alt fikk 39 223 barn og unge hjelp av barnevernet i 2005. Enslige mindreårige er altså en tallmessig liten gruppe, i underkant av 2 prosent av den totale gruppen barnevernsklienter.

Av de 2 094 enslige mindreårige under 23 år i 2005, var 70 prosent gutter. Fordelingen på kjønn for dem som mottok hjelp fra barnevernet, var tilnærmet den samme. Sammenlikner vi med alle barn med barnevernstiltak i 2005, finner vi en helt annen kjønnsfordeling, 54 prosent gutter og 46 prosent jenter.

Datagrunnlag

Totalt var det 39 223 barn som fikk hjelp fra barnevernet i 2005 (SSB 2006), og denne gruppen omtales også i analysen. For mer informasjon om denne gruppen sammenliknet med de enslige mindreårige (Allertsen, Kalve og Aalandslid 2007). Dataene i denne analysen er hentet fra Utlendingsdirektoratets datasystem for utlendingsforvaltning (DUF), SSBs befolkningsstatistikkssystem og barnevernsstatistikk for 2005.

Fra flyktningmottak til omsorgssenter

Arbeids- og inkluderingsdepartementet, ved Utlendingsdirektoratet (UDI), har fram til desember 2007 hatt ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere. Staten, ved UDI, sørget for at enslige mindreårige asylsøkere fikk et forsvarlig bo- og omsorgstilbud mens de har ventet på behandling av asylsøknaden, samt at disse hadde ansvar ved bosetting i kommuner.

De enslige mindreårige asylsøkerne har tidligere bodd på flyktningmottak. I forbindelse med overføring av ansvar til barnevernstjenesten ble det bygget ett omsorgssenter for disse barna. Det nye omsorgssenteret på Eidsvoll ble åpnet 18. desember 2007, med 30 plasser og vel 50 ansatte. For første gang er de nyankomne enslige mindreårige asylsøkerne i alderen 0-14 år under barnevernets omsorg, og de er sikret å motta et tilsvarende tilbud som andre barn på en barnevernsinstitusjon i Norge.

I desember 2007 flyttet 22 enslige mindreårige asylsøkere fra asylmottak inn på omsorgssenteret i Eidsvoll, og kom dermed under barnevernets ansvar. I januar 2008 oppgis det i en pressemelding fra regjeringen at det er fullt belegg på senteret, med 40 barn under 15 år. Noen av disse barna er midlertidig plassert i statlige barnevernsinstitusjoner, og noen er plassert i et hus på naboeiendommen til omsorgssenteret. Alternativt omsorgsplass i familie vurderes for noen av barna, men da skal familien godkjennes av kommunal barnevernstjeneste som et fosterhjem først. Det rekrutteres også fortløpende nytt personell (Barne- og likestillingsdepartementet 2008b, Redd Barna 2008).

Fosterhjem, institusjon, bolig

Fosterhjem omfatter ordinære fosterhjem og forsterket fosterhjem. Begge kategoriene skiller mellom *plassering utenom familien og familieplassing*.

Et fosterhjem skal godkjennes etter barnevernloven, og barnevernstjenesten skal alltid vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem (Barne- og likestillingsdepartementet 2004a). Dersom familie velges og godkjennes som fosterhjem, er dette en familieplassing.

Institusjon omfatter her barne- og ungdomshjem, beredskapshjem, rusmiddelinstitusjon og psykiatrisk institusjon.

Bolig omfatter bolig/hybel og bokollektiv (registrert i statistikken som bo- og arbeidskollektiv).

Barnevernstiltak

SSBs barnevernsstatistikk hadde i perioden 2002-2006 26 ulike tiltak et barn kan registreres med. Det er imidlertid *ingen begrensinger* for hva som kan være et tiltak, barnevernstjenesten skal vurdere hva som er det best egnede hjelpetiltak for det enkelte barn.

Mens noen tiltak, som støttekontakt og fritidsaktiviteter, er tiltak som er relevante for barn i alle aldersgrupper, er det andre barnevernstiltak som er aldersbestemte. Det gjelder for eksempel barnehage og skolefritidsordning (SFO).

Barnevernsstatistikkenes tiltak er ingen uttømmende liste, noen tiltak kommer i tillegg og fanges opp gjennom alternativet «andre tiltak».

Tabell 1. Enslige mindreårige asylsøkere 0-22 år bosatt i Norge, og alle barn med barnevernstiltak, etter alder og kjønn. Absolutte tall og prosentandel. 2005

Kjønn og alder	Enslige mindreårige med tiltak	Enslige mindreårige bosatt i Norge	Andel med barnevernstiltak. Prosent	Andel av alle barn med barnevernstiltak. Prosent
Alle 0-22 år¹	657	2 094	31	2,9
Gutter	473	1 474	32	3,0
Jenter	184	620	30	2,7
0-14 år	83	189	44	3,0
15-17 år	178	293	61	4,4
18-22 år	393	1 612	24	1,5

¹ For tre barn er alder uoppgitt.

Kilde: Rapporter 2007/41: Enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet 2005. Statistisk sentralbyrå.

Det er altså flest enslige mindreårige gutter, både av de som bor i Norge, og de som har barnevernstiltak. Likevel er de ikke overrepresentert i barnevernet. Vi ser av tabell 1 at det er omtrent like vanlig for enslige mindreårige jenter og gutter å motta hjelp fra barnevernet, vel tre av ti mottok barnevernstiltak.

Mer vanlig for ungdom enn for barn

Hele 90 prosent av de enslige mindreårige under 23 år bosatt i Norge i 2005 var over 15 år, og nær 80 prosent var over 18 år. Det er interessant at det er langt mer vanlig for ungdom å få hjelp fra barnevernet enn det er for de yngste barna. Hele 60 prosent av de enslige mindreårige asylsøkerne i alderen 15-17 år fikk hjelp av barnevernet i 2005, mot 44 prosent av dem som var under 15 år. Nær 6 av 10 av de yngste enslige mindreårige har altså ikke tilknytning til barnevernet.

Når det gjelder de enslige mindreårige over 18 år, fikk 24 prosent hjelp fra barnevernet i 2005. Hvis vi sammenlikner andelen enslige mindreårige over 18 år som har tiltak, med den totale gruppen unge over 18 år med barnevernstiltak, ser vi at barnevernet gjør en innsats for de enslige mindreårige asylsøkerne etter fylte 18 år. For alle barn i Norge i alderen 18-22 år var det kun 1,5 prosent som hadde barnevernstiltak (tabell 1). Selv om det de siste årene har vært en økning av ettervernsklienter i barnevernet, er det mest vanlig at barnevernstiltak avsluttes når barnevernsklienten har rundet 18 år.

Det er mest vanlig å få hjelp av barnevernet i alderen 15-17 år. For alle i denne alderen i Norge gjaldt det for 4,4 prosent, mens 61 prosent av de enslige mindreårige i denne aldersgruppen fikk barnevernstiltak.

Hvilken type plassering får de?

Ved slutten av 2005 var to av tre av de enslige mindreårige med barnevernstiltak plassert av barnevernet i fosterhjem, bolig/hybel eller institusjon. Totalt utgjør dette hver femte enslige mindreårige asylsøker under 23 år bosatt i Norge (figur 1).

Mens det for gruppen enslige mindreårige som helhet er bolig som oftest blir tatt i bruk ved plasseringer, er det fosterhjem som dominerer bildet for alle barn med plasseringstiltak (figur 2). Der nær halvparten av de plasserte enslige mindreårige bodde i bolig ved utgangen av 2005, gjelder dette kun for 7 prosent av alle plasserte barn. 41 prosent av de enslige mindreårige er plassert i fosterhjem, noe som altså er langt mer vanlig for alle plasserte barn i Norge (74 prosent). Institusjon brukes sjeldnere, både for enslige mindreårige og alle barn med plasseringstiltak.

Tabell 2. Enslige mindreårige med plasseringstiltak fra barnevernet, etter alder og type tiltak. Per 31. desember 2005. Absolutte tall, og prosent i parentes

Aldersgrupper	I alt	Fosterhjem	Institusjon	Bolig
0-22 år	439 (100)	178 (41)	61 (14)	200 (46)
0-14 år	58 (100)	43 (74)	14 (24)	1 (2)
15-17 år	147 (100)	87 (59)	23 (16)	37 (25)
18-22 år	234 (100)	48 (21)	24 (10)	162 (69)

Kilde: Rapporter 2007/41: Enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet 2005. Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3. Enslige mindreårige og alle barn i fosterhjem, etter alder og type fosterhjem. Per 31. desember 2005. Absolutte tall, og prosent i parentes

	I alt	Familieplassert	Utenom familien
Enslige mindreårige			
0-22 år	178 (100)	59 (33)	119 (67)
0-14 år	43 (100)	18 (42)	25 (58)
15-22 år	135 (100)	41 (30)	94 (70)
Alle barn i fosterhjem			
0-22 år	7 030 (100)	1 491 (21)	5 539 (79)
0-14 år	4 638 (100)	984 (21)	3 654 (79)
15-22 år	2 392 (100)	507 (21)	1 885 (79)

Kilde: Rapporter 2007/41: Enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet 2005. Statistisk sentralbyrå.

... fosterhjem til barn under 18 år

For enslige mindreårige i alderen 0-14 år var fosterhjem mest vanlig. Tabell 2 viser at dette gjaldt 43 enslige mindreårige under 15 år, nær 75 prosent av barn med plasseringstiltak i denne alderen. Kun ett barn var registrert med bolig, og de resterende, nær en fjerdedel av dem med tiltak, bodde på institusjon.

Også i aldersgruppen 15-17 år er det mange enslige mindreårige som bor i fosterhjem. Totalt var 147 i denne alderen plassert via barnevernstjenesten, og nær 60 prosent bodde i fosterhjem.

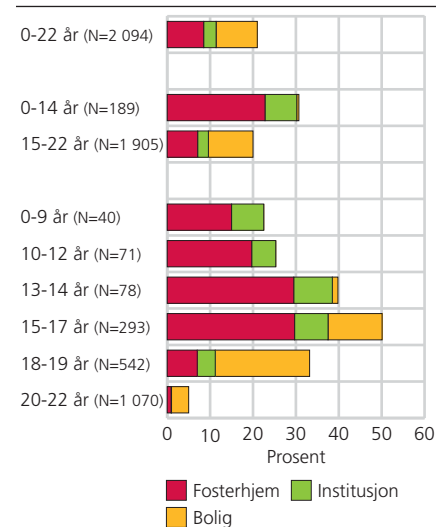
Totalt var 234 enslige mindreårige i alderen 18-22 år plassert via barnevernstjenesten i 2005, og som tabell 2 viser, er det bolig som oftest blir tatt i bruk. Nær 7 av 10 av de plasserte enslige mindreårige over 18 år bodde i bolig, 2 av 10 bodde i fosterhjem – og 1 av 10 på barnevernsinstitusjon. Det er altså ettervernsklientene som medfører at bolig er det vanligste plasseringstiltaket for hele gruppen av enslige mindreårige.

Fosterhjem hos slektninger?

Ved fosterhjemsplassing skal barneverntjenesten ta hensyn til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn (Barne- og likestillingsdepartementet 2004a). På den ene siden er det kanskje rimelig å anta at flere av de enslige mindreårige asylsøkerne som plasseres i fosterhjem, blir boende hos slektninger, enn det vi finner for hele gruppen av barn med fosterhjems tiltak i barnevernsstatistikken. På den andre siden kan de enslige mindreårige ha et begrenset familienettverk i Norge, og de plasseres kanskje langt sjeldnere hos familie.

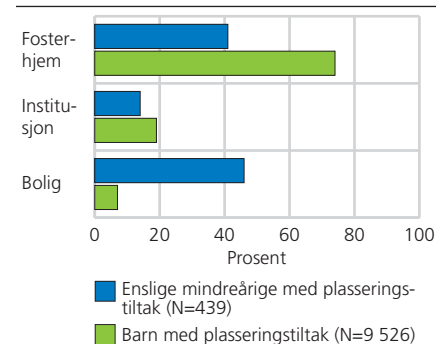
Av tabell 3 ser vi at 33 prosent av de enslige mindreårige i fosterhjem bodde hos slektninger, og at dette er mer vanlig for denne gruppen enn for alle barn

Figur 1. Andel av alle enslige mindreårige innenfor hver aldersgruppe som har plasseringstiltak fra barnevernet per 31. desember, etter type tiltak. 2005. Prosent

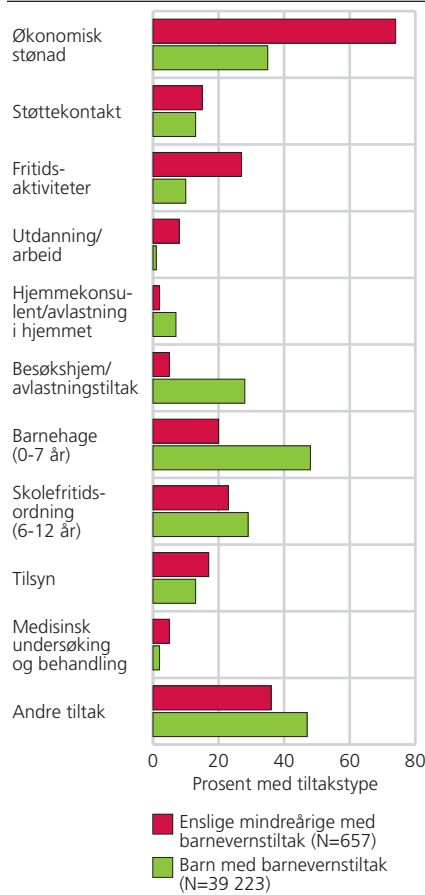
Kilde: Rapporter 2007/41: Enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet 2005, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Enslige mindreårige og barn med plasseringstiltak per 31. desember. Prosentvis fordeling, etter type plassering. 2005

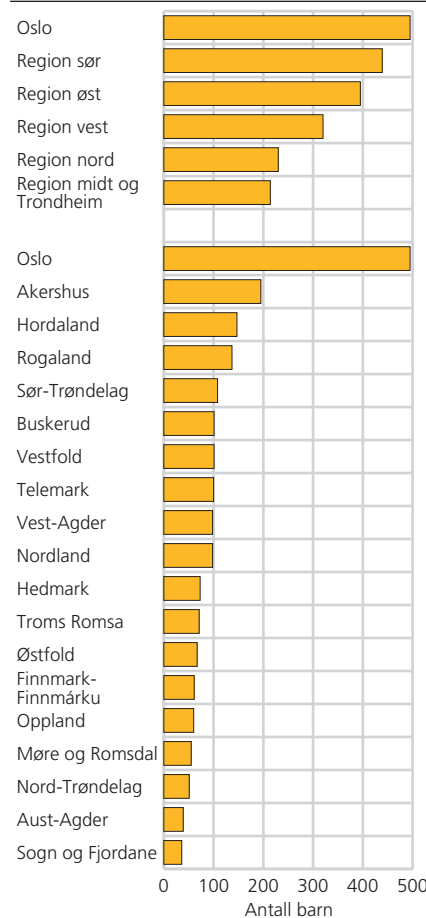
Kilde: Rapporter 2007/41: Enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet 2005, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Barn totalt og enslige mindreårige med barnevernstiltak i løpet av året. Prosentandel med type tiltak. 2005

Kilde: Rapporter 2007/41: Enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet 2005, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. Enslige mindreårige 0-22 år bosatt, etter region og fylke. 2005. N=2 094

Kilde: Rapporter 2007/41: Enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet 2005, Statistisk sentralbyrå.

som bor i fosterhjem (21 prosent). Mens nær 67 prosent av de enslige mindreårige bodde i et fosterhjem utenom familien, gjaldt dette for nær 80 prosent av alle barn og unge i fosterhjem i Norge. Fosterhjem hos familie blir oftest tatt i bruk for enslige mindreårige under 15 år, noe som gjaldt 42 prosent.

Hvilken annen hjelp får de?

Økonomisk stønad er det som oftest gis som hjelp til enslige mindreårige (figur 3). Økonomisk stønad som barnevernstiltak skal ha et konkret formål som skal komme barnet til gode, og skal ikke gjelde livsopphold, da dette er hjelp som skal gis etter lov om sosiale tjenester. I alt fikk 74 prosent av de enslige mindreårige asylsøkerne som hadde barnevernstiltak, økonomisk stønad.

Fritidsaktiviteter og støttekontakt var også vanlige barnevernstiltak for denne gruppen. 27 prosent av de enslige mindreårige asylsøkerne med tiltak mottok aktivitetstilbud i fritiden gjennom barnevernstjenesten, og 15 prosent hadde støttekontakt.

8 prosent av de enslige mindreårige asylsøkerne med barnevernstiltak var under utdanning eller arbeid via barnevernstjenesten i 2005. Dette er en

forholdmessig høy andel sammenliknet med alle barn med barnevernstiltak, der totalt 1 prosent hadde utdanning eller arbeid som barnevernstiltak.

I alt 35 enslige mindreårige hadde besøkshjem eller avlastningstiltak i 2005, og det utgjør litt over 5 prosent av dem med tiltak. Dette er imidlertid en form for hjelp som kan passe bedre for yngre barn, og dermed ikke vil være like aktuelt for flertallet av de enslige mindreårige asylsøkerne i analysen.

Når det gjelder de aldersbestemte barnevernstiltakene barnehage og skolefritidsordning (SFO), er det, som vi har påpekt, få av de enslige mindreårige asylsøkerne i analysen som er i målgruppen. Ett barn hadde barnehage, og elleve hadde SFO via barnevernstjenesten i 2005.

En av fire bor i Oslo

Av de 2 094 enslige mindreårige som var under 23 år i 2005, bodde nær en firedel i Oslo (figur 4). Oslo ligger på topp, enten vi sammenlikner med regioner eller andre fylker, både i absolutte tall og per 10 000 barn under 23

år i befolkningen. Målt i forhold til befolkning er Oslo i en særstilling, med 36 mindreårige per 10 000 barn og unge, mot landsgjennomsnittet på 15 (figur 5).

Oslo, Akershus og Hordaland har flest antall enslige mindreårige. Tar vi befolkningsmengden i betraktning, er det Finnmark og Telemark som ligger på topp etter Oslo (figurene 4 og 5).

Oftest hjelp fra barnevernet i Troms og Finnmark ...

Som figur 6 viser, er det store fylkesvise forskjeller i bruk av barnevernstiltak for de enslige mindreårige asylsøkerne. Mens 76 prosent av dem som bodde i Troms fylke, mottok barnevernstiltak i løpet av 2005, gjaldt dette for 3 prosent av de enslige mindreårige asylsøkerne i Aust-Agder. Dette er ytterpunktene, med et landsgjennomsnitt på 31 prosent.

I kommunene i Troms blir det oftest satt inn barnevernstiltak ovenfor enslige mindreårige. Her mottok altså tre av fire støtte fra barnevernet i 2005. I Finnmark, som ligger nest høyest, mottok 62 prosent av de enslige mindreårige hjelp fra barnevernet. Også i kommunene i Sør-Trøndelag, Hordaland, Rogaland og Sogn og Fjordane ble det oftere satt inn barnevernstiltak enn det som landsgjennomsnittet viser.

... sjelden i Agder og Telemark

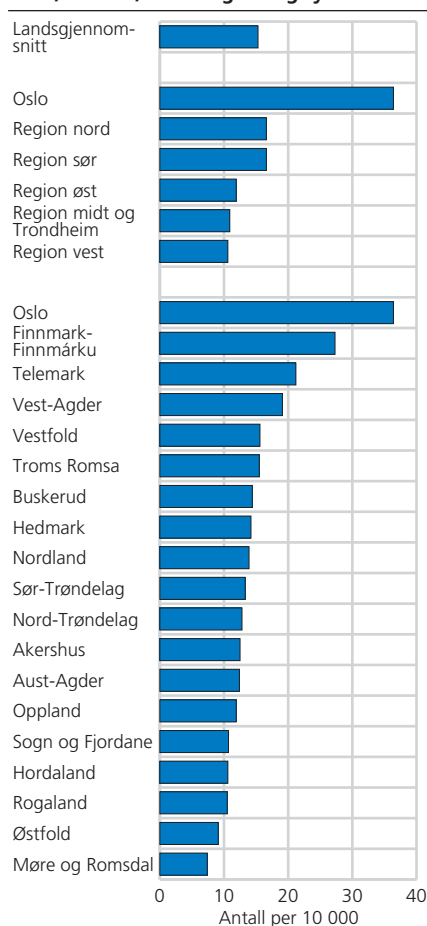
Aust-Agder, Vest-Agder og Telemark er de tre fylkene der enslige mindreårige sjeldnest mottok hjelp fra barnevernet. Henholdsvis 3, 6 og 8 prosent av de enslige mindreårige i disse fylkene hadde barnevernstiltak i 2005 (figur 6).

Av figur 5 så vi at både Finnmark, Telemark, Vest-Agder og Troms, er fylker med relativt høy andel enslige mindreårige i forhold til befolkningsmengden.

Ulik organisering i kommunene

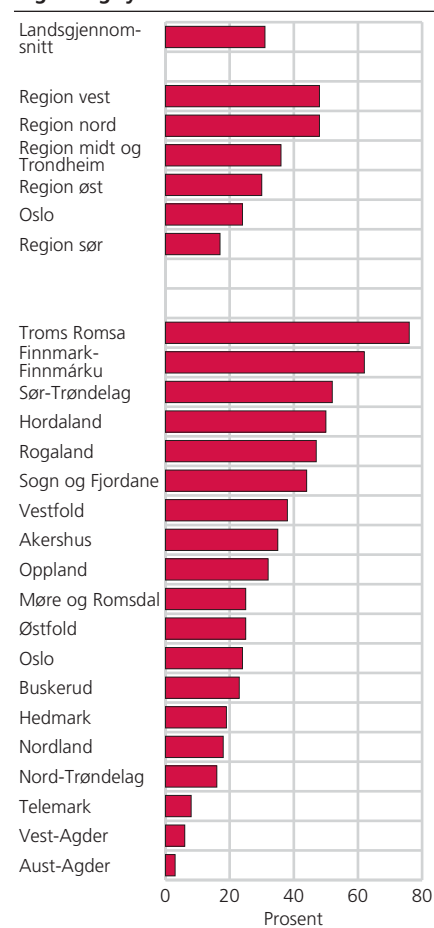
Vi har i denne artikkelen sett at det er store forskjeller mellom fylkene når det gjelder i hvilken grad de enslige mindreårige får hjelp fra barnevernstjenesten. Analysen kan ikke gi svar på hvorfor det er variasjoner mellom fylkene. Vi kan heller ikke si noe om behovet, og om det kan stemme at enslige mindreårige i ulike fylker har ulike behov for hjelp fra barnevernet. Kanskje er det ulik organisering av tjenestetilbudet som påvirker bruk av barnevernstiltak blant enslige mindreårige?

Figur 5. Enslige mindreårige per 10 000 barn, 0-22 år, etter region og fylke. 2005

Kilde: Rapporter 2007/41: Enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet 2005, Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. Andel enslige mindreårige med barnevernstiltak i løpet av året, etter region og fylke. 2005. Prosent

Kilde: Rapporter 2007/41: Enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet 2005, Statistisk sentralbyrå.

Referanser

Allertsen, Kalve og Aalandslid, Vebjørn (2007): *Enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet 2005*, Rapport 2007/41, Statistisk sentralbyrå, http://www.ssb.no/emner/03/03/10/rapp_200741/index.html.

Barne- og likestillingsdepartementet (2007a): Regulering av barnevernets omsorgsansvar for enslige mindreårige asylsøkere i den første fasen etter ankomst til landet, Høringsnotat 23.08.2007, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/Hoyringar/hoeringsdok/2007/Horing---forslag-til-regulering-av-barne/-4.html?id=479432>.

Barne- og likestillingsdepartementet (2001): *Håndbok for kommunene om arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger*. Q. nr. 1016, http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/veiledninger_brosjyrer/2001/Handbok-for-kommunene-om-arbeid-med-enslige-mindrearige-asylsokere-og-flyktninger.html?id=87723.

Barne- og likestillingsdepartementet (2007b): Pressemelding nr. 070124: «Styrket omsorg for enslige mindreårige asylsøkere». 18.12.07, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/pressesenter/pressemeldinger/2007/Styrket-omsorg-for-enslige-mindrearige-a.html?id=494473>.

Barne- og likestillingsdepartementet (2008a): Pressemelding 18.01.08: «Regjeringen foreslår endring i barnevernloven: Barnevernets ansvar for enslige mindreårige lovfestes», <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/pressesenter/pressemeldinger/2008/Barnevernets-ansvar-for-enslige-mindrear.html?id=497149>.

Barne- og likestillingsdepartementet (2008b): Pressemelding 15.01.08: «Økt tilstrømming av enslige mindreårige asylsøkere: Fullt belegg på Eidsvoll omsorgssenter for barn», <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/pressesenter/pressemeldinger/2008/Fullt-belegg-pa-Eidsvoll-omsorgssenter-fo.html?id=496689>.

Barne- og likestillingsdepartementet (2004a): Retningslinjer for fosterhjem, Q1072B, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/barnevern/Barnevernets-oppgaver/Retningslinjer-for-fosterhjem.html?id=415699>.

Barne- og likestillingsdepartementet (2007c): *Oppgave- og ansvarsfordeling mellom kommuner og statlige barnevernsmyndigheter herunder om betalingsordninger i barnevernet*, Rundskriv Q-06/2007, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/Sok.html?id=86894&quicksearch=rundskriv+Q-06%2f2007>.

Barne- og likestillingsdepartementet (2004b): *Om barnevernets ansvar for enslige mindreårige asylsøkere i mottak og kommuner m.m.*, Rundskriv Q-17-2004, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rundskriv/2004/Om-barneverntjenestens-ansvar-for-enslige-mindrearige-asylsokere-i-mottak-og-kommuner-mm.html?id=109366>.

Redd Barna (2008): «Strøm av enslige, mindreårige asylsøkere», http://www.reddbarna.no/default.asp?V_ITEM_ID=16862.

Regjeringen (2007a): Tidligere barne- og likestillingsminister Manuela Ramin-Osmundsen, Tale/artikkel: «Bedre omsorg for enslige mindreårige asylsøkere» 02.11.07, http://www.regjeringen.no/nb/tidligere_statsraader/Manuela-Ramin-Osmundsen/Taler-og-artikler/2007/Bedre-omsorg-for-enslige-mindrearige-asy.html?id=488445.

Regjeringen (2007b): Tidligere barne- og likestillingsminister Manuela Ramin-Osmundsen, Tale/artikkel: «Barnevern – kvalitet er viktigst!» 18.12.07, http://www.regjeringen.no/nb/tidligere_statsraader/Manuela-Ramin-Osmundsen/Taler-og-artikler/2007/Barnevern--kvalitet-er-viktigst.html?id=494830.

Statistisk Sentralbyrå (2006): Barnevernsstatistikk 2005 (<http://www.ssb.no/barneverng/arkiv/>).

Når et barn plasseres i en kommune, er det opp til mottakskommunen å vurdere i hvilken grad det er mest hensiktsmessig å forankre arbeidet med enslige mindreårige asylsøkere i barnevernstjenesten, eller om ansvaret bør legges til flyktningkontor, sosialkontor eller andre tjenesteenheter (Barne- og likestillingsdepartementet 2004b). Slik vil det fortsatt være, etter at barnevernet har overtatt omsorgen for de enslige mindreårige asylsøkerne i første fase etter ankomst til Norge. Uavhengig av hvor kommunene har forankret ansvaret og arbeidet med enslige mindreårige, har de likevel ansvar for alle barn i kommunen, og de enslige mindreårige har rett til å motta tiltak etter lov om barnevernstjenester ved behov (Barne- og likestillingsdepartementet 2001).

Tidligere barne- og likestillingsminister Manuela Ramin-Osmundsen har uttrykt bekymring for varierende kvalitet i det kommunale barnevernet (Regjeringen 2007a). Barne- og likestillingsdepartementet har vært oppdragsgivere for en kartlegging av omsorgstilbudet i kommuner som bosetter enslige mindreårige asylsøkere, og konklusjonen her er at det kan virke tilfeldig om enslige mindreårige asylsøkere får en god og tilpasset oppfølging.

I artikkelen står det:

«Kommuner der barnevernet har overordnet ansvar, vurderer omsorgen som bedre enn der flyktningstjenesten har omsorgen» (Regjeringen 2007a).

Individuell utredning og likeverdig tilbud?

Lovendringen som nå er foreslått i barnevernloven, sier altså ingenting om endringer i den kommunale barnevernstjenesten ved bosetting av enslige mindreårige asylsøkere. Selv om det statlige barnevernet nå har omsorgen for nyankomne enslige mindreårige asylsøkere, vil det fortsatt være opp til kommunene å vurdere om barnevernstjenesten skal inn i bildet fra starten av. Det er ikke slik at alle enslige mindreårige asylsøkere automatisk får barnevernstiltak med det samme de flytter ut fra omsorgssenteret og til en kommune.

Det foreslås imidlertid at barnets situasjon skal utredes under opphold i omsorgssenteret, og at det enkeltes barns behov skal kartlegges som grunnlag for en eventuell senere bosetting i en kommune (Barne- og likestillingsdepartementet 2008a). Samtidig skal kompetansen i det kommunale barnevern heves, slik at kommunenes evne til å etablere individuelt tilpassede bo- og barnevernstiltak skal sikres ytterligere (Barne- og likestillingsdepartementet 2007b). Som nevnt innledningsvis, er det planlagt at det statlige barnevernet skal få ansvar også for enslige mindreårige asylsøkere i alderen 15-17 år.

Dette tyder på at det i framtiden kan bli en større andel av de enslige mindreårige asylsøkerne som får hjelp fra barnevernet. En utfordring for barnevernstjenesten vil uansett være å sørge for et likeverdig tilbud til enslige mindreårige asylsøkere etter at de er flyttet fra omsorgssenteret, uavhengig av hvor de bor i landet. Kanskje vil vi ved en eventuell senere analyse ikke finne like store fylkesvise forskjeller når det gjelder andel enslige mindreårige som mottar barnevernstiltak? Det gjenstår å se.

Foreldre kommer sjelden etter

Noen enslige mindreårige asylsøkere som fikk oppholdstillatelse i Norge, har i ettertid også fått sine foreldre til landet. Det gjaldt ikke mange, kun 4 prosent i perioden 1996-2005. I de fleste tilfellene var det mor som kom etter.

Da det ble registrert et økende antall enslige mindreårige asylsøkere i Norge på begynnelsen av 2000-tallet, var det mange som antok at dette også ville føre til en betydelig innvandring av foreldre. Omfanget av gjenforeninger fremkommer i Statistisk sentralbyrås befolkningsstatistikksystem og Utlendingsdirektoratets registre. Både innvandringsvedtak og innvandringsår har en betydning for gjenforening med foreldre, slik forvaltningspraksis på området viser.

Fire prosent gjenforent

Blant enslige mindreårige som ble bosatt i perioden 1996-2005, er det kun 4 prosent som i ettertid har fått foreldre til Norge, viser tabell 1. Tabellen gir en oversikt over enslige mindreårige med og uten foreldre i Norge. I 89 tilfeller har mor og/eller far innvandret til Norge. Blant dem som har fått sine foreldre til Norge, er det mest vanlig at det kun er mor som er kommet. Bare i seks tilfeller er barnet gjenforent med far alene. 28 enslige mindreårige asylsøkere har begge foreldrene i Norge.

De fleste uten rett til gjenforening

Ved søknad om familiegjenforening er det viktig på hvilket grunnlag den enslige mindreårige har fått opphold i Norge (St.meld. nr. 17:2000-2001). Blant alle enslige mindreårige som ble bosatt i perioden 1996-2005, er det 13 prosent som har fått asyl, hvorav de fleste er kommet som overføringsflyktninger (tabell 2). Dette er enslige mindreårige som er på flukt fra for eksempel krig, borgerkrig eller menneskerettighetsovergrep. Enslige mindreårige som har fått opphold på et slikt grunnlag, ville fått opphold uansett alder og har *rett til familiegjenforening* med foreldre og søsken under 18 år som bor sammen med foreldrene, og ikke har stiftet egen familie. Dersom foreldrene er blitt oppsporet, er det altså sannsynlig at disse gjenforenes med barnet ved at de kommer til Norge. Likevel ser vi av tabell 2 at andelen som får familie til Norge blant alle enslige mindreårige med asyl i Norge, er lav. I underkant av 10 prosent av disse er blitt gjenforent med foreldrene.

De fleste enslige mindreårige i Norge, i alt 85 prosent, har fått oppholdstillatelse på humanitært grunnlag. Det betyr at de får opphold i Norge av sterke menneskelige hensyn fordi de er under 18 år, og fordi Utlendingsdirektoratet ikke har identifisert foreldre eller andre nære omsorgspersoner i hjemlandet

Utvalget for analysen omfatter alle enslige mindreårige asylsøkere som fikk oppholdstillatelse og ble bosatt av kommunene i perioden 1996-2005. Antallet enslige mindreårige asylsøkere som identifiseres her, er lavere enn antallet som benyttes i SSB-rapporten om enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet (Allertsen mfl. 2007). Det skyldes primært at vi begrenser populasjonen til personer som innvandret etter 1995. En utdypende beskrivelse av datagrunnlaget og utvalget finnes i notatet som denne analysen er bygget på (Pettersen 2007).

Silje Vatne Pettersen

Artikkelen bygger på en analyse gjennomført på oppdrag fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet, publisert som et notat (Pettersen 2007).

Silje Vatne Pettersen er demograf og førstekonsulent ved Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning. (svp@ssb.no).

Tabell 1. **Enslige mindreårige etter om de har foreldre i Norge per 1.1.2006. Antall og prosent**

	Antall	Prosent
Foreldre i Norge	89	4
Hvorav kun mor	55	
kun far	6	
mor og far	28	
Ingen foreldre i Norge	2 092	96
Alle	2 181	100

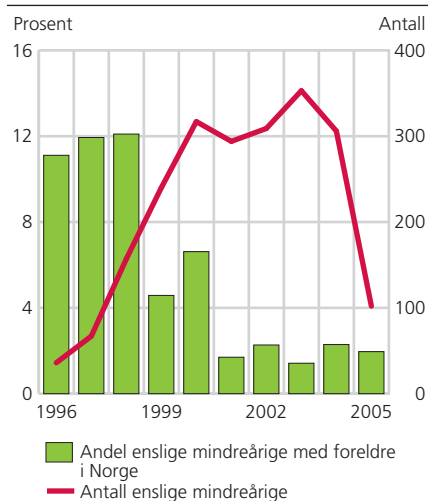
Kilde: Utlendingsdirektoratet/DUF og Statistisk sentralbyrå/Besys.

Tabell 2. **Enslige mindreårige, etter innvandringsvedtak. 1996-2005. Antall og prosent**

	Antall	Andel av alle	Andel med foreldre i Norge
Asyl	291	13	8
Hvorav overføringsflyktning	215		9
Opphold på humanitært grunnlag	1 848	85	3
Avslag	36	2	3
Annet	6	0	:
Alle	2 181	100	4

Kilde: Utlendingsdirektoratet/DUF og Statistisk sentralbyrå/Besys.

Figur 1. **Andel enslige mindreårige med foreldre i Norge og antall enslige mindreårige, etter bosettingsår. Prosent**

Kilde: Utlendingsdirektoratet/DUF og Statistisk sentralbyrå/Besys.

som barnet kan sendes tilbake til. Noen får også opphold fordi forholdene i hjemlandet vanskeliggjør retur.

Disse barna har ikke den samme retten til familiejenforening som barna med asyl. Kun ved særlige menneskelige hensyn vil foreldrene kunne få midlertidig oppholdstillatelse i Norge. Blant enslige barn og unge som har opphold på humanitært grunnlag, er andelen familiejenforente svært lav og langt lavere enn blant enslige mindreårige med asyl (tabell 2). Bare 3 prosent av dem med opphold på humanitært grunnlag har fått foreldre til Norge.

Færre fikk foreldre til Norge etter 2000

År 2000 markerer et skille i *forvaltningspraksis* når det gjelder familiejenforening for enslige barn og unge med opphold på humanitært grunnlag. Som en respons på det økte antallet enslige mindreårige asylsøkere på begynnelsen av 2000-tallet ble mulighetene for familiejenforening i Norge strammet inn. Tillatelse skulle ikke gis dersom jenfening kunne skje i hjemlandet (St.meld. nr. 17: 2000-2001, Utlendingsdirektoratet 2002).

Figur 1 illustrerer dette og viser at andelen enslige mindreårige med foreldre i Norge synker noenlunde i takt med den generelle økningen i antallet bosatte. At antallet bosatte synker mot slutten av perioden skyldes blant annet at utlendingsmyndighetene i 2003 startet med alderstesting av nye søkere, og at noen søknader fortsatt var under behandling i 2005.

Andelen jenfening er høyest i 1996-1998, da 12 prosent av de enslige mindreårige som ble bosatt i denne perioden, i ettertid har fått foreldrene til Norge. Blant dem som ble bosatt 1996-2000, er det gjennomsnittlig 8 prosent som har fått foreldre til Norge, mens dette gjelder kun 2 prosent av dem som ble bosatt etter år 2000. I tillegg til endret forvaltningspraksis kan de lave andelen mot slutten av perioden også skyldes at det tar tid å få foreldrene til Norge. Perioden mellom barnas bosetting og jenfening med foreldrene er

*Enslige mindreårige asylsøkere er fellesbetegnelsen på alle barn og unge under 18 år som kommer til landet uten foreldre, eller som ikke har andre voksne med foreldreansvar i Norge. Dette inkluderer også de som kommer til landet i følge med andre voksne enn sine egne foreldre, for eksempel sammen med eldre søsken, tante, onkel eller lignende. De som har fått oppholdstillatelse i Norge, er ikke lenger asylsøkere og omtales i dette notatet som *enslige mindreårige*.*

Familiejenforening og praksis

Frem til 2000 var praksis at enslige mindreårige barn under 12 år som regel fikk innvilget familiejenforening i Norge dersom foreldrene kunne oppspores. Barn mellom 12 og 15 år fikk en grundig vurdering, og det var forholdsvis mange innvilgninger. Derimot var det svært sjelden at barn over 15 år fikk innvilget familiejenforening. Barnets *alder hadde altså stor betydning* for utfallet av søknaden om familiejenforening (St.meld. nr. 17: 2000-2001).

Ny praksis etter 2000 innebærer at barnets *alder ikke lenger tillegges avgjørende vekt* ved vurdering av familiejenforening (St.meld. nr. 17: 2000-2001, Utlendingsdirektoratet 2002). I tillegg anses det som det *beste for barnet* at det bor sammen med familien i hjemlandet, slik at familiejenforening ikke gis når jenfening kan skje i hjemlandet.

avhengig av hvor lang tid det tar å oppspore foreldrene, gjøre seg kjent med mulighetene for familiejenforening, søke om gjenforening, vente på vedtak og deretter iverksette et positivt gjenforeningsvedtak.

Ingen fra Sri Lanka

Somaliere utpeker seg som den største landgruppen blant enslige mindreårige som ble bosatt i Norge i perioden 1996-2005. I alt 597 personer, i underkant av 30 prosent, kommer fra Somalia. Deretter følger Irak, Afghanistan, Sri Lanka og Etiopia. De fem største landgruppene utgjør nesten 80

prosent av alle enslige mindreårige asylsøkere i Norge ved inngangen til 2006.

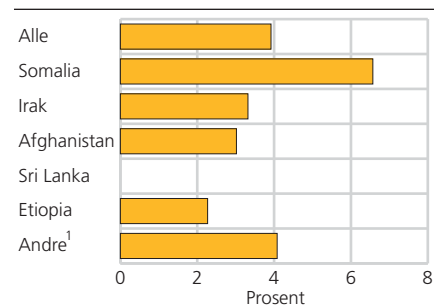
Det er blant enslige mindreårige fra Somalia vi finner den høyeste andelen med foreldre i Norge. 7 prosent av de enslige mindreårige fra Somalia har fått foreldre til Norge (figur 2). Deretter følger Irak og Afghanistan med andeler på 3 prosent, og Etiopia med 2 prosent. Blant enslige mindreårige fra Sri Lanka er det ingen som har fått foreldre til Norge.

Veien videre

Familiejenforening i Norge mellom enslige mindreårige og deres foreldre er et begrenset fenomen uansett hvilken tidsperiode vi ser på. Selv før innstrammingen av mulighetene for familiejenforening var det relativt få som fikk foreldre til Norge. Følgelig er de fleste enslige mindreårige i Norge enslige i den forstand at de lever atskilt fra sin aller nærmeste familie.

Ut fra et velferds- og levekårsperspektiv vil det være viktig å undersøke hvordan det går med enslige mindreårige som er bosatt i Norge. Hvor høy andel er sysselsatt eller under utdanning, hvordan har de det økonomisk, og hvordan klarer de seg sammenlignet med den øvrige flyktningbefolkningen? Dette er særlig interessant med tanke på at over 80 prosent av de enslige mindreårige asylsøkerne som ble bosatt i perioden 1996-2005, i dag er myndige (Pettersen 2007).

Figur 2. Andel enslige mindreårige med foreldre i Norge, etter fødeland. 1996-2005. Prosent

¹ Blant annet Eritrea, Liberia, Bosnia-Hercegovina, Burundi, Brazzaville Kongo, Rwanda, Sierra Leone, Myanmar, Iran, Saudi-Arabia, tidl. Jugoslavia og Russland.

Kilde: Utlendingsdirektoratet/DUF og Statistisk sentralbyrå/Besys.

Referanser

Allertsen, L., T. Kalve og V. Aalandslid (2007): *Enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet*, Rapport 2007/41, Statistisk sentralbyrå.

Pettersen, S.V. (2007): *Enslige mindreårige asylsøkere og gjenforening med foreldre*, Notater 2007/58, Statistisk sentralbyrå.

Stortingsmelding nr. 17 (2000-2001): *Asyl- og flyktningpolitikken i Norge*, Det Kongelige kommunal- og regionaldepartementet.

Utlendingsdirektoratet (2002): *Søknad om familiejenforening der herboende er mindreårig og er innvilget oppholdstillatelse på humanitært grunnlag – utlendingsforskriften §24 annet ledd*, Rundskriv 20. september 2002.

Utlendingsforskriften (2007): *Forskrift om utlendingers adgang til riket og deres opphold her*, FOR – 2007-07-11-891.

Utlendingsloven (2007): *Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her*, LOV-2007-06-29-47 fra 2007-07-01.

Folketellinger bidrar til å avsløre folkemord

Folketellingen i Sovjetunionen i 1937 avslørte et enormt tap av liv under den brutale kollektiviseringspolitikken og hungersnøden i Ukraina. Stalin forbød publisering av resultatene og henrettet sjefene for folketellingen. Folketellinger er også brukt til å skaffe informasjon om massakren i Srebrenica i Bosnia-Hercegovina i 1995. Siden er data fra folketellinger benyttet i flere rettssaker ved Krigsforbrytertribunalet for det tidligere Jugoslavia.

Ragnhild Rein Bore og
Helge Brunborg

Først på slutten av 1980-tallet ble Sovjetunionens arkiver åpnet og materialet fra folketellingen i 1937 gjort tilgjengelig for forskere. Flere historikere har blant annet brukt tellingsmaterialet i sin argumentasjon for at hungersnøden i Ukraina i 1932-33 var et politisk folkemord. Det finnes også flere andre eksempler på at folketellinger har vært nyttige hjelpemidler til å avsløre folkemord. Her ser vi spesielt på 1937-folketellingen i Sovjetunionen og på Srebrenicamassakren i Bosnia-Hercegovina i 1995.

Ulike beregningsmåter

Det finnes ulike metoder for å avsløre folkemord ved hjelp av folketellinger. Den ene måten er å sammenligne summariske tall fra folketellinger før og etter at konflikten, krigen eller folkemordet fant sted. Et eksempel på dette er folkemordet i Kambodsja i 1975-1979 da det styrende kommunistpartiet Røde Khmer, ledet av Pol Pot, organiserte massedrap på 1,7 millioner kambodsjanere de anså som ideologisk suspekte (Neupert & Prum 2006). Heuveline (1998) studerte dette folkemordet ved å sammenlikne data fra en folketelling før konflikten og et valgmanntall etter konflikten. McCaa (2003) sammenliknet folketellinger før og etter den meksikanske revolusjonen i 1910-1920 for å anslå antall menneskeliv som gikk tapt i forbindelse med konflikten. Det er også slike metoder som er brukt for å underbygge at hungersnøden i Ukraina i 1932-1933 var et folkemord.

Man trenger som regel en *befolkningsframskrivning* sammen med folketellingene for å beregne hvor stort folketallet ville ha vært dersom det ikke hadde

vært noen massakre, krise eller konflikt. Det er for eksempel ikke nok å vise at folketallet var mindre etter enn før konflikten. Det normale er nemlig at befolkninger vokser, selv under de fleste væpnede konflikter, og man må derfor forsøke å beregne hva befolkningsveksten ville ha vært med «normal» dødelighet og fruktbarhet. Man må også ta hensyn til hvor mange som har flyttet fra og til et område, som flyktninger eller av andre grunner.

Den andre metoden er å bruke data om drepte og savnede under en voldelig konflikt sammen med tall fra en folketelling som ble gjort før konflikten begynte. Antall drepte er da i og for seg kjent, men folketellingen kan brukes til å kontrollere opplysningene om ofrene. Det beste er om individdata fra disse datakildene er tilgjengelig, det vil si at vi har opplysninger om navn, fødselsdato og bosted med mer. Da kan vi koble sammen folketellingen og listene over ofre for å finne ut hva som skjedde med de enkelte personene. Dette er en langt mer pålitelig metode enn å sammenlikne summariske tall, da

Ragnhild Rein Bore er historiker og arbeider som koordinator for historisk statistikk i Formidlingsavdelingen i Statistisk sentralbyrå (ragnhild.bore@ssb.no).

Helge Brunborg er sosialøkonom og demograf, og arbeider som seniorforsker i Seksjon for demografi og levekårsforskning i Statistisk sentralbyrå. Han var ansatt ved Krigsforbrytertribunalet for det tidligere Jugoslavia i Haag 1997-1998 og har siden vært tilknyttet dette som konsulent og ekspertvitne (helge.brunborg@ssb.no).

det er vanskeligere å forfalske individdata enn gruppedata.

Den individbaserte metoden er imidlertid mye mer krevende, da det må gjøres et omfattende arbeid for å koble datakildene og for å unngå feil. Spesielt viktig er det å luke ut dubletter, for å unngå at samme person regnes med som offer flere ganger på grunn av registreringsfeil, eller fordi det brukes ulike lister over savnede og drepte.

Et eksempel på bruk av denne metoden er konflikten i Bosnia-Hercegovina 1991-1995 da det tidligere Jugoslavia gikk i oppløsning, spesielt massakren på de muslimske mennene etter at byen Srebrenica falt i juli 1995. Litt om arbeidet med dette vil bli presentert nedenfor.

En bosnisk-muslimsk mann ser på gravsteinene på kirkegården for ofrene i Srebrenica-massakren i 1995. Foto: AP Photo/Scanpix

Statistikk som propaganda i Sovjetunionen

Under den 17. kongressen til Sovjetunionens kommunistiske parti i januar 1934, påsto Josef Stalin at den samlede befolkningen i sovjetstatene hadde økt fra 161 millioner i 1930 til 168 millioner ved utgangen av 1933. I en tale i desember 1935 uttalte han at arbeidernes levekår var blitt dramatisk forbedret, de fikk flere barn, og færre døde, og alt i alt var befolkningstilveksten på tre millioner årlig. Ifølge Stalin kunne man altså forvente en befolkning på nærmere 180 millioner da den andre sovjetiske folketellingen ble gjennomført 5.-6. januar 1937. I forkant av tellingen spådde avisene at resultatene av tellingen ville vise «sterk vekst», «storartede fremskritt» og «usedvanlige suksesser» for «Moderlandet» (Poliakov mfl. 1990).

Statistikk ble i stor grad brukt i propagandaøyemed. Men nøkkeltallene som triumferende ble publisert i avisene tidlig på 1930-tallet, var ofte så «bearbejdet» av sensuren at de neppe ville holdt mål ved nærmere saumfaring. For både politikere og statistikere var det viktig å holde resultatene av den kommende folketellingen skjult til det var klart hva resultatene viste, og hvordan de reflekterte Stalins politikk. Det var viktig å vise hvordan Sovjetunionen hadde overgått de kapitalistiske landene og satt enestående rekorder blant industrialiserte land (Merridale 1996).

Statistikere fikk bøte med livet

Det var derfor med liten begeistring at Stalin i februar 1937 mottok beskjeden om at befolkningen ikke var større en 162 millioner. Det har imidlertid vært uenighet om hvor mange mennesker som ble telt i denne folketellingen. Arkivmaterialet viser at det var 162 millioner, men i litteraturen finnes det også referanser til et lavere tall, nemlig 156 millioner, blant annet i bestselgeren *The War of the World* (Ferguson 2006).

Statistikere som hadde hovedansvaret for tellingen, Mikhail Kurman, Olimpy Kvitkin, Lazar Brand, Ivan Oblomov og Ivan Kraval, ble i løpet av noen måneder fengslet og senere henrettet, og fikk snart følge av alle sjefene for de

Propagandaplakat i bruk før 1937-tellingen
Kilde: Russian national library

regionale statistiske kontorene. Også statistikerne som tok over, ble senere arrestert og sendt i fangeleirer. 25. september ble 1937-folketellingen underkjent og hemmeligstemplet (Poliakov 1990). I avisen *Pravda* sto det at fiender av folket hadde gitt tellerne feil instruksjoner, noe som førte til grov undertelling, men at modige menn i sikkerhetsbyrået hadde ødelagt «ormebolet» i statistikkbyråene. Det er opplagt at 1937-tellingen hadde noen metodiske svakheter (enkelte spørsmålsstillinger, tidspunktet for tellingen og instruksjonene til tellerne var problematiske på noen områder), men det er enighet om at tellingen gir et riktig bilde av folketallet (Johnson 1992).

Svak befolkningsvekst

Den første «allsovjetiske» folketellingen fant sted i 1926, og viste at folketallet var på 147 millioner. Basert på 1926-tallene og data fra nettverket av lokale kontorer som registrerte fødsler, ekteskap og død (ZAGS), ble i 1936 befolkningen offisielt beregnet til å ha vært 166 millioner i 1933. En befolkning på 162 millioner i 1937 var derfor både lavere enn beregnet folketall fire år tidligere, og minst åtte millioner lavere enn det man kunne forvente basert på framskrivninger fra 1933-tallet. Ivan Kraval, direktør for det sentrale statistikkbyrået, hevdet at nesten alle innbyggerne i Sovjetunionen hadde blitt telt i 1937. Men den lave folkemengden gjorde at myndighetene etter hvert påsto at 6,5 millioner mennesker hadde blitt glemt i tellingen (Merridale 1996). Det ble derfor bestemt at det skulle gjennomføres en ny folketelling i 1939. Denne tellingen viste en befolkning på 171 millioner, men flere forskere mener at den med hensikt var lagt opp slik at den ville resultere i et oppblåst folketall.

Befolkningen i Sovjetunionen økte altså bare med drøye 10 prosent i tiårsperioden 1926-1936, en vekst som var langt lavere enn det man kunne forvente fra fødsels- og dødsratene de foregående årene (Johnson 1992).

Kraval hadde valgt å skjule svikten i befolkningsveksten på 1930-tallet, kanskje ut fra teorien om at budbringeren ofte er den første som blir drept (Mer-

Definisjon av folkemord

Konvensjonen om forhindring og straffelse av forbrytelsen folkemord ble vedtatt av FNs generalforsamling i desember 1948 og trådte i kraft i januar 1951. Så langt har 137 land ratifisert konvensjonen. I artikkel 2 i denne konvensjonen defineres folkemord som:

... en hvilken som helst av følgende handlinger som er begått i den hensikt å ødelegge helt, eller delvis, en nasjonal, etnisk, rase-messig eller religiøs gruppe som sådan:

- å drepe medlemmer av gruppen
- å forårsake alvorlig legemlig eller sjelelig skade på medlemmer av gruppen
- bevisst å la gruppen utsettes for levevilkår som tar sikte på å bevirke dens fysiske ødeleggelse helt eller delvis
- å påtvinge tiltak som tar sikte på å forhindre fødsler innenfor gruppen
- med makt å overføre barn fra gruppen til en annen gruppe

Denne definisjonen inngår også i *statuttene til krigsforbryterdomstolene* for det tidligere Jugoslavia (ICTY), for Rwanda (ICTR) og for den permanente straffedomstolen (ICC). Legg merke til vekten på *hensikten* («*intent*») med «... å ødelegge en gruppe helt eller delvis». Det er imidlertid *ikke lett å bevise* hva folks hensikter har vært. Paragrafen sier ikke noe om hvor mange eller *hvor stor andel av en gruppe* som må være drept (eller planlagt drept) for at det skal kvalifisere for en folkemordsdom, men det antas vanligvis at det må være et betydelig antall eller andel av befolkningen (se dommen mot R. Krstić, <http://www.worldlii.org/int/cases/ICTY/2004/7.html#IIA>).

I en rettssak er *kravet til pålitelig dokumentasjon* av antall drept og hvem som hadde ansvaret, vesentlig større enn i historisk, demografisk og annen litteratur om folkemord. Dette gjør at tall for ofre for folkemord eller andre krigsforbrytelser som presenteres som bevis i en rettssak, kan være langt lavere enn tall som verserer i det offentlige rom.

ridale 1996). Da han sendte en foreløpig rapport fra 1937-tellingen til Stalin og Molotov 11. februar, la han skylden for det lave tallet på de lokale ZAGS-kontorene, og vektla i stedet at befolkningsveksten på 1 prosent årlig siden 1926 var langt høyere enn i mange industrialiserte land, og at særlig veksten i byene hadde vært enorm (Kraval 1937). Fra 1932 hadde riktignok Kraval sendt rapporter til Stalin hvor det ble antydnet et beskjedent fall i fødselsraten og i Ukrainas, men han ignorerte årsakene til nedgangen og undervurderte grovt omfanget (Merridale 1996). Flere områder i Sovjetunionen, særlig Ukraina, ble nemlig svært hardt rammet av Stalins kollektiviseringspolitikk på 1920- og 1930-tallet.

Hungerskatastrofe i Ukraina

Kollektiviseringspolitikken ble hovedsakelig gjennomført i perioden 1928-1933. Den gikk ut på å konsolidere landbruket i store statlige fellesvirksomheter for å frigjøre arbeidskraft til industrien. Planene var spesielt rettet mot Ukraina, Sovjetunionens viktigste jordbruksområde, der småbøndene hardnakket nektet å innordne seg. Stalin ønsket å eksportere korn for å kunne importere industrivarer, som var viktige for hans femårsplaner.

I 1928 begynte myndighetene å rekvirere korn, med den følge at bøndene produserte mindre: De slaktet husdyr og satte åkre i brann i protest mot tvangskollektiviseringen. I 1932-33 økte Stalin drastisk den kornkvoten småbøndene var pliktige til å gi til staten, samtidig som det hadde vært en dårlig avling i 1931 på grunn av tørke. Resultatet ble en massiv hungerskatastrofe, kalt «holodomor» (sultedøden), som ble tiet i hjel i Sovjetunionen, men også i Vesten, med noen få unntak. I 2007 markerte det uavhengige Ukraina hungerskatastrofen med en stor utstilling, «Ukraine Remembers! Holodomor 1932-1933 – Genocide of the Ukrainian nation».

De fleste historikere og demografer er enige om at hungersnøden i Ukraina i 1932-33 var skapt av Stalins politikk og ikke av «naturlige» årsaker som tørke, men forskerne har fremdeles problemer med å bli enige om en metode for å beregne omfanget av denne demografiske katastrofen. Tallene varierer mellom et befolkningsstap, inkludert dødsfall og fødselsnedgang på grunn av sult og sykdom, på 5 og 11 millioner.

Tall og tabeller fra ZAGS-kontorene viser en overdødelighet i 1933 på over 1,3 millioner i Sovjetunionen, hovedsakelig i Ukraina. Men disse kildene er svært ufullstendige i år med hungersnød. Selv i gode tider hadde personalet problemer med å opprettholde nøyaktige registre. På landsbygda var det mange som ønsket å ha minst mulig å gjøre med statens tjenestemenn. Mange dødsfall ble ikke registrert, ofte fordi man var redd for at land skulle bli overført til andre bønder. I kaoset som fulgte kollektiviseringen, forfølgelsen av kulakkene (uavhengige bønder som brukte innleid arbeidskraft)

Statistikksejefen Ivan Kraval ble likvidert etter at folketellingen i 1937 viste et langt lavere befolkningstall enn det Stalin hadde forventet.

Stalins kollektiviseringspolitikk fikk katastrofale følger, og flere millioner mennesker døde som følge av hungersnøden i 1932-1933. Foto: Topham Picturepoint/Scanpix

Stalin og statsminister Vyacheslav Molotov (t.h.) under en konferanse om kollektivisering i 1935. Molotov hadde hovedansvaret for oppfølgingen av Stalins kollektiviseringspolitikk, og ledet personlig arbeidet med å beslaglegge korn fra ukrainske bønder under hungersnøden i 1933. Foto: Scanpix

og hungersnøden, ga mange av ZAGS-kontorene helt opp å føre registre (Merriam 1996).

I tillegg til en underregistrering på over 1 million dødsfall, ble det i 1933 registrert 3 millioner flere dødsfall i Sovjetunionen enn gjennomsnittet for årene 1937-1931. Det var også en sterk nedgang i antall fødsler i 1933 og 1934. Mange forskere har endt opp med å anslå et direkte befolkningstap i Ukraina på 2,5-3 millioner som følge av hungersnøden, i tillegg til et like stort indirekte tap i form av lavere fødselstall (Wheatcroft 1990). Det har også vært publisert beregninger med 11 millioner døde, men dette var hovedsakelig før de sovjetiske arkivene ble tilgjengelige for forskere.

Avslører 1937-tellingen et folkemord?

Det har vært diskutert hvorvidt hungersnøden i Ukraina kan kalles et folkemord, og i hvilken grad dataene fra 1937-tellingen underbygger dette. Argumentet er at Stalin bevisst gikk inn for å skape hungersnød for å bli kvitt den brysomme motstanden blant de nasjonalistiske bøndene i Ukraina. Myndighetene i Ukraina og 26 andre land har anerkjent hungerskatastrofen i 1933 som et folkemord, og ukrainske myndigheter har forsøkt å få vedtatt en lov der det blir gjort ulovlig å benekte at *holodomor* var et folkemord (avisen *Korrespondent* 1. desember 2007).

Arkivmaterialet fra 1937-tellingen viser at det var en befolkningsnedgang på 10 prosent eller mer mellom 1926 og 1937 i fem av de åtte regionene i Ukraina som data er tilgjengelige for (Johnson 1992). Den registrerte dødeligheten i Ukraina var i 1933 flere steder mer enn tre ganger så stor som i de foregående årene. Ingen andre regioner i Sovjetunionen hadde like stor dødelighet, med unntak av én region i nedre Volga-området. Samtidig viser tallene at det var mange andre områder i Sovjetunionen som hadde svært høy dødelighet dette året, og at hungersnøden var vidtgående og rammet ikke bare ukrainere (Wheatcroft 1990). Også 1937-tellingen viser at det fantes områder (Saratov-distriktet, Kazhakstan, Volga German ASSR) der befolkningsnedgangen mellom 1926 og 1937 prosentvis hadde vært større enn i Ukraina (Johnson 1992).

Likevel er de fleste historikere i dag enige om at hungerskatastrofen i all hovedsak var politisk skapt, og at kollektiviseringspolitikken ble gjennomført svært brutalt i Ukraina. 1937-tellingen og tilhørende arkivmateriale som er blitt frigitt, underbygger at det fant sted en demografisk katastrofe i Ukraina, men sier ikke så mye om Stalins intensjoner, hvorvidt han bevisst ønsket å utrydde det ukrainske folket, eller om hungersnøden «bare» skyldes dårlig økonomisk politikk.

Bosnia-Hercegovina: massakren i Srebrenica

På tampen av konflikten omkring oppløsningen av det tidligere Jugoslavia 1991-1995 ble byen Srebrenica øst i Bosnia-Hercegovina utsatt for det som er blitt kalt den verste massakren i Europa siden annen verdenskrig (Rohde 1997). Srebrenica var en isolert enklave omgitt av den bosnisk-serbiske hæren, men erklært som et trygt område av FNs sikkerhetsråd og beskyttet av en liten militær FN-styrke på om lag 150 nederlendere. I begynnelsen av juli 1995 ble disse presset bort. Flere tusen menn begynte å gå til fots gjennom skogen for å komme til vennligsinnnet territorium (Tuzla), men ble tatt til fange eller beskyttet underveis, og mange døde. Resten av de som oppholdt seg i Srebrenica, av i alt 30-40 000, ble truet til å gå til nabobyen Potočari. Der ble mennene skilt fra sine familier, kjørt bort i busser, henrettet og begravd i massegraver.

I 1993 opprettet FNs sikkerhetsråd Krigsforbrytertribunalet for det tidligere Jugoslavia (ICTY), som ble etablert i Haag i Nederland. Domstolen begynte etter hvert å etterforske og ta ut tiltale mot personer som var mistenkt for å ha utført eller vært ansvarlig for krigsforbrytelser, inkludert folkemord.

Den første rettssaken som gjaldt massakren i Srebrenica var mot general Radislav Krstić, som ble arrestert og stilt for retten i Haag i desember 1998. I denne rettssaken var det viktig å presentere pålitelige tall for hvor mange som ble drept i forbindelse med Srebrenicas fall (Brunborg, Lyngstad & Urdal 2003).

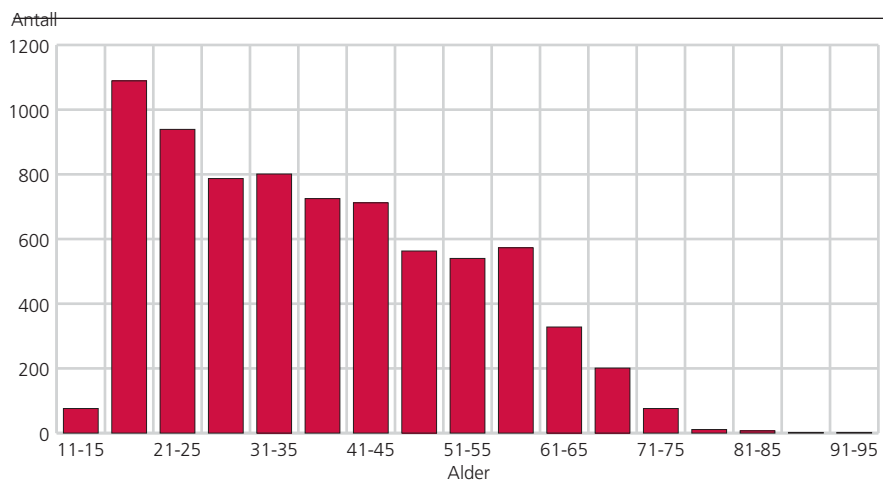
Finkjemming av lister

Utgangspunktet for beregningen av antall drepte i Srebrenica var lister over savnede og drepte personer som ofrenes familier hadde meldt til Den internasjonale Røde Kors-komiteen (ICRC) og den amerikanske Physicians for Human Rights (PHR). De fleste ble meldt savnet i juli-august 1995. Disse listene ble finkjemmet og nøye kontrollert, særlig for å unngå at samme person var med flere ganger.

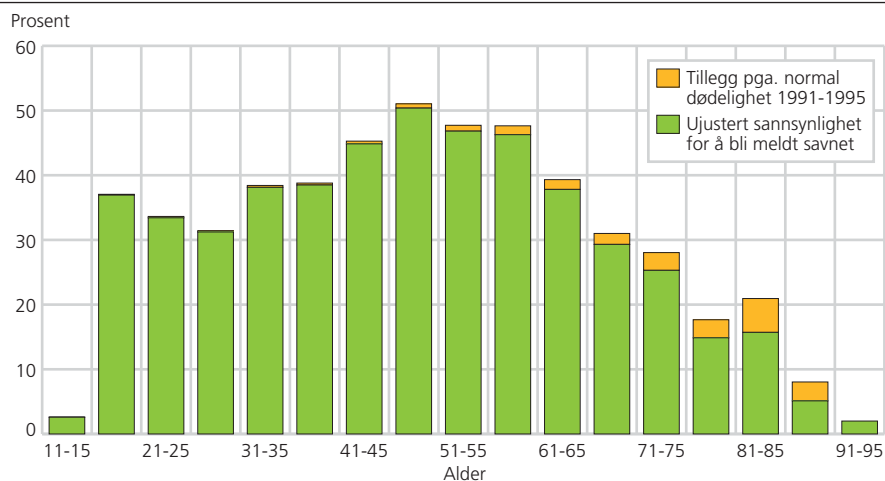
Fra rettsaker ved International criminal tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) i november 2006 og mai 2007. Foto: ICTY

Figur 1. Antall Srebrenica-relaterte savnede og drepte menn, etter alder per 31. 12.1995

Kilde: Brunborg, Lyngstad & Urdal 2003.

Figur 2. Sannsynlighet for å bli meldt savnet i 1995 for muslimske menn som ble registrert i folketellingen i Srebrenica i 1991. Prosent

Kilde: Brunborg, Lyngstad & Urdal 2003.

Det ble også undersøkt om sted og tid de sist ble sett i live, var sammenfallende med Srebrenicas fall den 11. juli 1995. Videre ble det lett i valgmanntallene opptatt i 1997 og 1998, det vil si etter fredsavtalen i Dayton i november 1995, etter personer som var meldt savnet. I så fall ville det være feil eller juks knyttet til en eller begge lister, siden døde personer ikke kan registrere seg for å stemme. Ni savnede personer ble funnet i valgmanntallet, og ble derfor fjernet fra den endelige listen over savnede fra Srebrenica. Trolig er disse heller eksempler på at noen har misbrukt de savnede personenes identitet for å skaffe seg stemmerett, enn at de savnede har overlevd.

Bruk av folketellingsdata fra 1991

Det ble avholdt folketelling i hele det tidligere Jugoslavia 31. mars 1991. Denne viser hvor stor befolkningen var, og hvor folk bodde kort tid før konflikten brøt ut for fullt. Individdata fra en folketelling gir også tilgang til en rekke opplysninger om dem som ble telt, som navn, bosted, fødselsdato og fødested,

foreldrenes navn, hvem de bodde sammen med, religion og utdanning. Data for 1991-tellingen ble hyppig brukt i Srebrenica-prosjektet, og på flere måter:

For det første ble individdataene brukt til å kontrollere om opplysningene i listene over savnede personer var riktige, spesielt der det var tvil. For eksempel var det ofte opplysninger om to personer som var nesten identiske, kanskje bare med litt avvik i fødselsdato og staving av navnet. Det var da viktig å finne ut om dette virkelig gjaldt to forskjellige personer, eller om opplysningen representerte én og samme person, men samlet inn på litt unøyaktig måte. Det er ikke uvanlig i en krigssituasjon at slektninger ikke har nøyaktige opplysninger for hånden. Dessuten skjer det ofte skrivefeil og andre feil.

For det andre kunne opplysninger som ble innhentet i folketellingen, men som ikke fantes på listene over savnede, brukes til å utvide informasjonen om hver enkelt savnet person. Eksempler på dette er religion og bosted før konflikten begynte. Det ble dermed mulig å beregne blant annet hvor stor andel av befolkningen som var bosatt i Srebrenica i 1991, som ble meldt savnet i 1995, og derfor trolig var drept.

En tredjedel av muslimske menn savnet eller drept

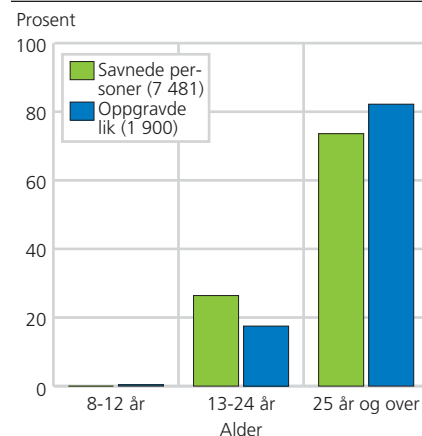
Resultatet av denne analysen var for det første at 7 475 personer var meldt savnet eller drept (tabell 1 og figur 1). En liste over alle disse, med navn, kjønn, fødselsdato, fars navn, dato og sted for forsvinning, og datakilde, ble lagt fram for retten. De aller fleste av dem var menn – bare 48 var kvinner. For det andre ble det funnet at nesten alle de savnede og drepte var muslimer. Gjennomsnittlig var om lag en tredjedel av alle muslimske menn som bodde i Srebrenica i 1991, meldt savnet eller drept, som vist i figur 2. I aldersgruppen 50-54 år var dette tilfelle for over halvparten.

Et viktig spørsmål er om de savnede personene faktisk er døde. Det er mange indikasjoner på dette, blant annet at det er funnet svært få personer som er meldt savnet, og som siden har vist seg å ha overlevd. En annen indikasjon er alderen ved dødstidspunktet til de likene som er gravd opp fra massegraver, anslått ved inspeksjon av knoklene. Aldersfordelingen blant disse og blant de savnede personene er svært like (figur 3).

Da denne sammenlikningen ble laget i 2000, var det funnet om lag 1 900 lik i massegraver, men bare rundt 70 av dem var identifisert. Siden da er det funnet flere massegraver, gravd opp flere lik og identifisert mange personer ved hjelp av DNA-analyse i et prosjekt administrert av International Commission for Missing Persons. Per 4. oktober 2007 var det funnet og identifisert nesten 4 300 lik. Om lag 90 prosent av disse navnene er også med på listen av savnede og drepte personer fra Srebrenica. I tillegg er det funnet og identifisert noen hundre personer som ikke står på denne listen. Antall Srebrenica-relaterte savnede og drepte er dermed kommet opp i 7 826, hvorav omtrent halvparten er funnet døde og identifisert (Tabeau & Hetland 2008).

I flere rettssaker ved Det internasjonale krigsforbryttertribunalet for det tidligere Jugoslavia (ICTY) har dommerne lagt stor vekt på disse opplysningene. I den første saken der de ble lagt fram, ble den tiltalte, general Radislav Krstić, dømt til 46 års fengsel for folkemord og andre alvorlige brudd på internasjonal humanitærrett. Dommen ble senere, etter anke, redusert til 35 år. I følge dommen i ankesaken ble han ikke funnet direkte skyldig i folke-

Figur 3. Aldersfordeling til Srebrenica-relaterte savnede personer og lik funnet i massegraver per 1999. Prosent

Kilde: Brunborg, Lyngstad & Urdal 2003.

Bruken av *befolkningsstatistikk og demografi* ved Det internasjonale krigsforbryttertribunalet for det tidligere Jugoslavia (ICTY) har medført en økende interesse for spørsmål knyttet til *metoder for innsamling og analyse av data om ofrene* i væpnede konflikter. International Union for the Scientific Study of Population har nedsatt en egen gruppe for dette, se <http://www.iussp.org/Activities/arm-conf-index.php>. Det er videre avholdt seminarer og utgitt bøker om dette temaet, se for eksempel Brunborg, Tabeau & Urdal (2006). Statistiske metoder er også hyppig brukt for å *dokumentere menneskerettsbrudd*, blant annet for *forsoningskommisjoner* i Latin-Amerika og Sør-Afrika, se Ball, Spierer & Spierer (2000).

Referanser

Ball, P., H.F. Spierer & L. Spierer (red.) (2000): *Making the case: Investigating Large Scale Human Rights Violation Using Information Systems and Data Analysis*, American Association for the Advancement of Science, Washington D.C.

Brunborg, H., T.H. Lyngstad & H. Urdal (2003): «Accounting for genocide: How many were killed in Srebrenica?», *European Journal of Population* 19(3): 229-248.

Brunborg, H., E. Tabeau & H. Urdal (red.) (2006): *The Demography of Armed Conflict*, International Studies in Population, Vol. 5, Springer, Dordrecht.

Ferguson, N. (2006): *The war of the world: Twentieth-Century Conflict and the Descent of the West*, Penguin: Reprint edition 2007.

Heuveline, J. H. (1998): «Between one and three million: Towards the demographic reconstruction of a decade of Cambodian history (1970-79)», *Population Studies* 52: 49-65.

ICTY Statute – Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY), 1993, American Society of International Law, 1993, *International Legal Materials* 32: 1192-1201 («ICTY Statute»).

Johnson, R.E. (1992): «A Half-Century of Silence. The 1937 Census», *Introduction, Russian Studies in History* 31(1): 3-8.

Kraval, I.A. (1937): «Rapport fra I.A. Kraval, direktør for USSR Gosplan sentraladministrasjon for økonomisk bokføring, til J.V. Stalin, sekretær i kommunistpartiet og V.M. Molotov, formann i rådsforsamlingen av folkets kommisærer, om de foreløpige resultatene av den allsovjetske folketellingen i 1937», datert 11. februar 1937. Hentet fra www.korolevperevodny.no/korolev/, oversatt av F. King.

McCaa, R. (2003): «Missing Millions: The Demographic Costs of the Mexican Revolution», *Mexican Studies/Estudios Mexicanos* 19(2): 367-400.

Merridale, C. (1996): «The 1937 census and the limits of stalinist rule», *The Historical Journal* 39(1): 225-240.

Neupert, R.F. & V. Prum (2005): «Cambodia: Reconstructing the Demographic Stab of the Past and Forecasting the Demographic Scar of the Future», *European Journal of Population* 21 (2/3): 217-246.

Poliakov, I.A., V.B. Shiromskaia & I.N. Kiselev (1990): «A Half-Century of Silence. The 1937 Census», Part 1, *Sotsiologicheskije issledovaniia*, 1991, nr. 6 og 7, Institute of Sociology, USSR Academy of Sciences. Oversatt til engelsk og republisert i *Russian Studies in History* 31(1): 10-39.

Rohde, D. (1997): *End Game. The Betrayal and Fall of Srebrenica: Europe's Worst Massacre Since World War II*, New York: Farrar, Straus and Giroux.

Seltzer, W. & M. Anderson (2000): After Pearl Harbor: The Proper Role of Population Data Systems in Time of War. Paper presented at the Annual Meeting of the Population Association of America, Los Angeles. Tabeau, E. & A. Hetland (2008): «Srebrenica missing: the 2007 progress report on the DNA-based identification by ICMP», Demographic Unit, Office of the Prosecutor, ICTY, 11 January 2008.

Wheatcroft, S.G. (1990): «More light on the scale of repression and excess mortality in the Soviet Union in the 1930s», *Soviet Studies* 42(2): 355-367.

mord, men for å ha hjulpet og oppmuntret til folkemord (*aiding and abetting genocide*). I dommen vises det blant annet til aldersfordelingen i 1937. Denne og andre dommer refererer ikke direkte til folketellingen i 1991, men bruk av denne var av avgjørende betydning for å komme fram til pålitelige anslag over antall drepte og savnede.

Dette materialet er også blitt presentert av aktoratet i andre rettssaker, blant annet mot oberst Vidoje Blagojević. Han ble først dømt til 18 års fengsel, men etter anke ble dommen redusert til 15 år. I januar 2008 ble han overført til Norge for å sone den resterende del av dommen. Videre er disse dataene brukt i saken mot Slobodan Milošević, som døde før saken var ferdig, og mot sju militære og politifolk (Popović med flere), en sak som fortsatt pågår. Liknende data om krigsforbrytelser andre steder i Bosnia er lagt fram for retten i seks andre rettssaker.

Uavhengig statistikk som sannhetsvitne

Historien om folketellingen i Sovjetunionen i 1937 og dens skjebne vitner om at statistikk kan bidra til å avsløre demografiske katastrofer som folkemord. Dette minner oss om viktigheten av å ha uavhengige statistikkprodusenter, særlig når statistikken ikke reflekterer myndighetens politikk på en positiv måte. Erfaringene fra Krigsforbryterdomstolen i Haag er et sterkt eksempel på hvordan folketellingsdata er med på å stadfeste at et folkemord har funnet har sted. Slike statistiske opplysninger sier imidlertid ikke noe om hvem som sto bak, hvem som gjennomførte drapene, og heller ikke hva som var motivene for dem, men de spiller likevel en viktig rolle i å fastslå omfanget av ugjerningen.

På den annen side bør vi være oppmerksomme på at folketellingsdata også har vært brukt som grunnlag for identifisering av utsatte grupper i konflikt-situasjoner, blant annet i USA under annen verdenskrig (Seltzer & Anderson 2000).

Det er viktig at det finnes noenlunde sikre tall for folkemord og andre katastrofer, blant annet av hensyn til forsoningsprosessen etter at en krig eller en konflikt er over, og de stridende parter skal forsøke å leve fredelig sammen igjen. Det er for eksempel allmenn enighet om at seks millioner jøder ble utryddet under annen verdenskrig. I rettssaker mot dem som holdes ansvarlige, er det viktig å ha pålitelige tall for antall drepte. Tallene for Srebrenica har spilt en viktig rolle i en rekke rettssaker mot offiserer som er stilt for retten ved Krigsforbryttertribunalet for det tidligere Jugoslavia i Haag. Kravene til nøyaktighet er da spesielt strenge.

Noe er likt – mye er ulikt

Halvparten av innvandrerne i Norge er kvinner, men de kommer hit av andre grunner enn menn. For det meste får de opphold gjennom familiegjenforening. Menn kommer hit fordi de er på flukt eller på jakt etter arbeid. Likevel utgjør kvinner 46 prosent av alle sysselsatte førstegenerasjonsinnvandrere.

Blant innvandrerbefolkningen er andelen kvinner og menn omtrent den samme som i hele befolkningen i Norge. Innvandrerbefolkningen er ei svært sammensatt gruppe. Ikke bare består gruppa av menn og kvinner fra 213 ulike land, men her finner vi både flittige fedre, driftige damer, frustrerte fruer og umulige unger. Det er analfabeter og advokater, byfolk og bønder. Å snakke om hva innvandrerkvinner eller -menn gjør eller mener, blir derfor like lite treffende som å si hva alle menn eller kvinner gjør eller mener.

Innvandrerbefolkningen – sjudoblet siden 1970

Innvandrerbefolkningen i Norge talte 415 000 personer ved inngangen til 2007. Det utgjør 9 prosent av hele befolkningen og tilsvarer like mange som befolkningen i hele Rogaland fylke. Av disse hadde 341 800 innvandret selv, og 73 500 var barn av to innvandrere. Siden 1970 har innvandrerbefolkningen nesten blitt sjudoblet. På begynnelsen av 1970-tallet besto den av 33 000 kvinner og 26 000 menn, omtrent 1,5 prosent av befolkningen. I 1970 besto innvandrerbefolkningen av 85 prosent med vestlig bakgrunn, mens denne andelen bare utgjorde 25 prosent i 2007.

Like mange kvinner som menn

Ved begynnelsen av 2007 var antallet menn med innvandrerbakgrunn 206 500, og antallet kvinner 208 500. Ved å skille mellom personer med vestlig og ikke-vestlig bakgrunn viser tallene to forskjellige utviklingstendenser (se figur 1). Blant de ikke-vestlige var det på 1970-tallet et klart mannsoverskudd. Da var innvandring hovedsakelig arbeidsinnvandring. Med økende familiegjenforening og stadig flere ekteskap mellom norske menn og utenlandske kvinner, er mannsoverskuddet blitt et lite underskudd ved inngangen til 2007. Blant de med vestlig bakgrunn var det lenge et kvinneoverskudd. Også i denne gruppa er det nå omtrent like mange menn og kvinner.

Vi bruker betegnelsene *førstegenerasjonsinnvandrer* eller *innvandrer* om personer som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre, og som selv har innvandret til Norge.

Personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre eller etterkommere, er de som er født i Norge av to førstegenerasjonsinnvandrere, og som i tillegg har fire besteforeldre som er født i utlandet.

Innvandrerbefolkningen omfatter personer med to utenlandsfødte foreldre, eller mer presist; personer som verken har foreldre eller besteforeldre som er født i Norge. Innvandrerbefolkningen omfatter dermed både førstegenerasjonsinnvandrere og deres etterkommere.

Gunnlaug Daugstad og
Toril Sandnes

I denne artikkelen ser vi nærmere på kvinner og menn som har innvandrerbakgrunn og bor i Norge, og sammenligner denne gruppa med kvinner og menn i hele befolkningen. Artikkelen bygger på en SSB-rapport som ble publisert i april 2008 (Daugstad og Sandnes 2008).

Gunnlaug Daugstad (t.v.) er sosialantropolog, koordinator for innvandrerrelatert statistikk og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk (gunnlaug.daugstad@ssb.no).

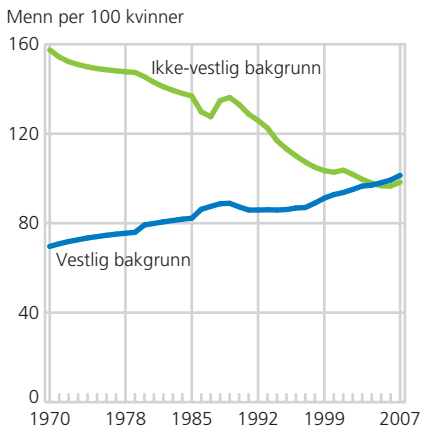
Toril Sandnes er sosiolog, koordinator for likestillingsstatistikk og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk (toril.sandnes@ssb.no).

Landbakgrunn er personens eget, eventuelt mors eller fars, fødeland. Personer uten innvandringsbakgrunn har kun Norge som landbakgrunn. Når begge foreldrene er født i utlandet, er de i de aller fleste tilfellene født i samme land. I tilfeller der foreldrene har ulikt fødeland, er det mors fødeland som blir valgt.

Med *vestlig bakgrunn* menes personer med bakgrunn fra land i Vest-Europa (unntatt Tyrkia), Nord-Amerika og Oseania.

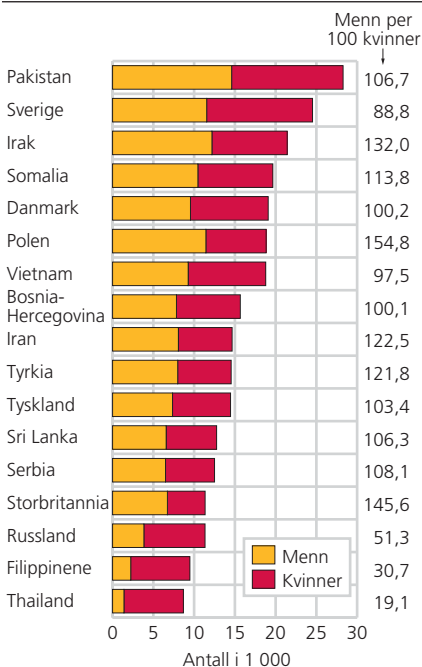
Ikke-vestlig bakgrunn er bakgrunn fra Øst-Europa (tidligere politisk definert), Asia (inklusive Tyrkia), Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Tyrkia. Øst-Europa omfatter Albania, Bosnia-Hercegovina, Bulgaria, Estland, Hviterusland, Kroatia, Latvia, Litauen, Makedonia, Moldova, Montenegro, Polen, Romania, Russland, Serbia, Slovakia, Slovenia, Tsjekia, Ukraina og Ungarn.

Figur 1. **Kjønnsfordelingen (menn per 100 kvinner) blant vestlige og ikke-vestlige med innvandrerbakgrunn. 1970-2007**

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. **Antall kvinner og menn, og menn per 100 kvinner i de største innvandrergruppene. 1. januar 2007**

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Overskudd av polske og irakiske menn

Blant de største innvandrergruppene er det et relativt klart mannsoverskudd. Unntaket er Sverige (89 menn per 100 kvinner), Vietnam (98 menn per 100 kvinner) og Bosnia-Hercegovina (like mange kvinner som menn), se figur 2. Kvinneandelen for disse landene er størst blant dem som er i alderen 20-29 år.

Det er stort mannsoverskudd blant dem som kom fra Polen (155 menn per 100 kvinner), Irak (132) og Somalia (114). Stort kvinneoverskudd finner vi blant dem med bakgrunn fra Thailand (19 menn per 100 kvinner), Filippinene (31) og Russland (51).

Kjønnsfordelingen i de ulike landgruppene kan i stor grad forklares med ulike innvandringsmønstre. Blant personer med flyktningbakgrunn er det fortsatt et mannsoverskudd på 115 menn per 100 kvinner, og dette ser vi for eksempel blant flyktninger fra Irak og Somalia. Noen grupper har et klart kvinneoverskudd, som primært skyldes at kvinner har kommet for å gifte seg med menn uten innvandrerbakgrunn. Dette gjelder i størst grad kvinner fra Thailand, Filippinene og Russland. Innvandrergruppa fra Russland består i tillegg av et betydelig antall flyktninger fra Tsjetsjenia, som har kommet de senere år.

Kommer til Norge av forskjellige grunner

I perioden 1986-2006 utgjorde kvinner halvparten av nettoinnvandringen til Norge (differansen mellom innvandring og utvandring). Kvinner og menn kommer til Norge av nokså forskjellige grunner (se figur 3). Mens familieinnvandring er kvinnenenes vanligste oppholdsgrunnlag, er flukt mennenes. I perioden 1990 til 2006 fikk 56 prosent av alle ikke-nordiske kvinner opphold på grunnlag av familierelasjoner, mot 30 prosent av mennene.

Innvandrere som fikk opphold på grunn av familietilknytning, er en sammensatt gruppe. Noen er blitt gjenforent med flyktninger, andre har innvandret som ektefeller til menn og kvinner uten innvandrerbakgrunn, eller som familie til personer med innvandrerbakgrunn. Det er også langt vanligere at menn uten innvandrerbakgrunn gifter seg med utenlandske kvinner, enn at kvinner uten innvandrerbakgrunn gifter seg med utenlandske menn.

Kvinner utgjør fire av ti av dem som har fått opphold som flyktninger i perioden 1990-2006, noe som tilsvarte 24 prosent av alle ikke-nordiske kvinner som innvandret i denne perioden. Tilsvarende fikk 36 prosent av alle ikke-nordiske menn opphold på grunn av flukt. Flere kvinner enn menn kom til Norge for å utdanne seg. Nær seks av ti av dem som fikk opphold som studenter i samme periode, var kvinner.

Det er få kvinner blant arbeidsinnvandrerne. I perioden 1990-2006 var 77 prosent av arbeidsinnvandrerne menn. I 2006 var arbeidsinnvandrerne den desidert største gruppa av innvandrerne på 11 700 personer. Dette tilsvarer 40 prosent av ikke-nordisk innvandring dette året, og åtte av ti av arbeidsinnvandrerne var menn. Det er særlig åpningen av grensene mot de nye EU-landene i Øst-Europa som har ført til økningen, og behovet for arbeidskraft i Norge.

Flest gifte blant ikke-vestlige kvinner

Det er mer vanlig blant kvinner med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn å være gift enn blant kvinner i hele befolkningen. Av alle kvinner i aldersgruppa 35-44 år er 55 prosent gift. Tallet for vestlige kvinner er 60 prosent, og for de ikke-vestlige 74 prosent. Det er også mer vanlig for ikke-vestlige menn å gifte seg enn det er for menn i befolkningen i alt. Imidlertid skjuler disse tallene den betydelige andelen av samboere i befolkningen ellers og blant vestlige innvandrere. I 2006 hadde over halvparten av alle førstefødte barn foreldre som var samboende. Samboerskap har langt mindre omfang blant enkelte afrikanske og asiatiske innvandrergrupper (Blom og Henriksen 2008 og Daugstad 2006a).

«Alle» går på videregående ...

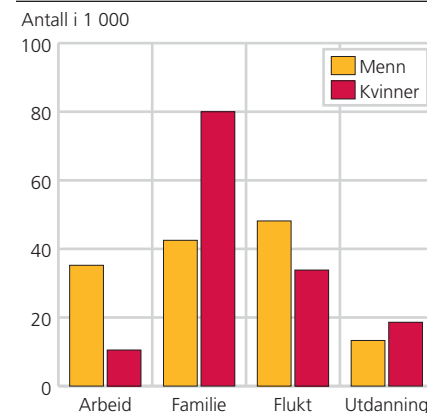
I alt 92 prosent av all ungdom i alderen 16-18 år var i videregående opplæring høsten 2006, 92 prosent av jentene og 91 prosent av guttene. Blant førstegenerasjonsinnvandrere var deltakelsen noe lavere, 71 prosent av jentene og 70 prosent av guttene. Hele 89 prosent av etterkommerne gikk på videregående, 89 prosent av jentene og 88 prosent av guttene. Deltakelsen blant etterkommerne var 3 prosentpoeng lavere enn for alle ungdommer, men 18 prosentpoeng høyere enn for førstegenerasjonsinnvandrere. Det er verdt å merke seg at det særlig blant førstegenerasjonsinnvandrerne er mange som tar videregående opplæring etter fylte 18 år (Henriksen 2007).

... men mange slutter underveis

Nær 70 prosent av alle elevene som startet i videregående opplæring høsten 2001, hadde oppnådd studie- eller yrkeskompetanse, målt fem år etter at de startet på grunnkurs for første gang. Tilsvarende hadde 19 prosent sluttet underveis. Av førstegenerasjonsinnvandrere i samme kull fullførte 51 prosent skolen og hadde fått yrkes- eller studiekompetanse i løpet av fem år, mens i alt 33 prosent hadde sluttet i løpet av fem år. For etterkommerne ser vi derimot et annet mønster enn for førstegenerasjonsinnvandrerne. Her var det 66 prosent som hadde fullført i løpet av fem år og 17 prosent som hadde sluttet – og det er svært likt som for alle elever.

Jentene fullfører videregående opplæring i større grad enn guttene, innen fem år etter oppstart. Dette gjelder både blant alle ungdommer i Norge (respektive 75 og 63 prosent), blant førstegenerasjonsinnvandrere (respektive 60 og 44 prosent) og

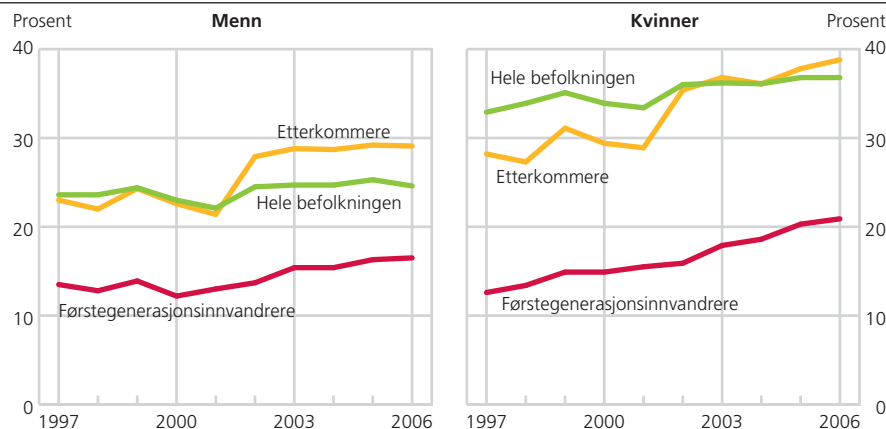
Figur 3. Førstegangsinnflyttinger blant ikke-nordiske statsborgere, etter innvandringsgrunn og kjønn. 1990-2006

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Statistikken over innvandringsgrunn omfatter alle førstegenerasjonsinnvandrere med ikke-nordisk statsborgerskap som kom til Norge for første gang mellom 1990 og 2006. Utenlandske arbeidstakere på korttidsopphold (under seks måneder) er ikke regnet med som arbeidsinnvandrere.

Figur 4. Studenter i høyere utdanning, prosent av årskullene 19-24 år. 1997-2006

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

blant etterkommerne (respektive 77 og 57 prosent). Av de som startet i videregående opplæring i 2001, fullførte altså etterkommerjentene i løpet av fem år i større grad enn det jentene i hele befolkningen gjorde. For guttene i samme årskull er bildet omvendt.

Etterkommere studerer

En stadig større andel av all ungdom mellom 19 og 24 år tar høyere utdanning. Nesten hver tredje person i denne aldersgruppa var registrert som student ved et universitet eller en høyskole høsten 2006. Av dem som selv hadde innvandret, var knapt hver femte person i gang med høyere utdanning. Høsten 2006 studerte mer enn hver tredje etterkommer i alderen 19-24 år (se figur 4).

Kvinnene er ivrigst

Kvinner studerer i langt større grad enn menn (se figur 4). Dette gjelder for hele befolkningen, som blant førstegenerasjonsinnvandrere og blant etterkommere. Kjønnforskjellen er mindre blant dem som innvandret selv, enn blant de andre gruppene vi ser på her. Av de kvinnelige førstegenerasjonsinnvandrere i alderen 19-24 år studerte 21 prosent i 2006, mot 17 prosent av mennene. I hele befolkningen var henholdsvis 37 prosent kvinner og 25 prosent menn i høyere utdanning. De kvinnelige etterkommerne var best representert med nesten 39 prosent, mot 29 prosent for menn med samme bakgrunn.

Gjennomsnittet skjuler derimot store forskjeller: Mens etterkommerne har svært høy studiedeltakelse blant dem som har bakgrunn fra Vietnam (50 prosent kvinner og 44 prosent menn) og India (57 prosent kvinner og 48 prosent menn), er studiedeltakelsen ganske lav blant ungdom med foreldre fra Tyrkia (20 prosent kvinner og 10 prosent menn) og Marokko (25 prosent kvinner og 10 prosent menn) (Henriksen 2007).

Mange innvandrerkvinner i jobb

Siden 2004 har Norge opplevd en høykonjunktur med fallende ledighet og en sterk oppgang i sysselsettingen. Også innvandrere har vært berørt av denne utviklingen (Daugstad 2007). På tross av at det ikke var regulær arbeidsinnvandring i Norge mellom 1974 og 2004, gir innvandringen et betydelig bidrag til sysselsettingen, og antall sysselsatte førstegangsinvandrere er økende. Sysselsettingen blant kvinner og menn i Norge er høy, og avstanden mellom kvinners og menns sysselsetting er liten sammenlignet med andre land. Dette skyldes at en større andel kvinner jobber sammenlignet med kvinner ellers i Europa (se Sandnes 2007). I 4. kvartal 2006 var sysselsettingen i Norge på 73,3 prosent for menn og 66,6 for kvinner, en forskjell på nær 8 prosentpoeng.

Det er ikke like mange sysselsatte kvinner som menn blant førstegenerasjonsinnvandrere. I alt var likevel hele 82 700 innvandrede kvinner i jobb i 4. kvartal 2006. Dette tilsvarte 46 prosent av alle sysselsatte førstegenerasjonsinnvandrere. Drøye halvparten, eller 54,5 prosent av alle førstegenerasjonsinnvandrerkvinner, jobbet i 4. kvartal 2006. Dette var 12 prosentpoeng lavere enn for alle kvinner og 11 prosentpoeng lavere enn for mannlige førstegenerasjonsinnvandrere.

Statistikken over sysselsetting gjelder kun de som er registrert bosatt, det vil si at de ifølge Folkeregisteret forventes å oppholde seg her i landet i minst seks måneder.

Etablerte grupper henger etter

Det er betydelig høyere sysselsetting blant innvandrere fra vestlige land enn blant ikke-vestlige. Afrikanske førstegenerasjonsinnvandrere har lav sysselsetting, og det er stor forskjell mellom kvinner og -menn (henholdsvis 38 og 51 prosent). Det samme gjelder asiatiske innvandrerkvinner og -menn (47 og 60 prosent). Blant nordiske førstegenerasjonsinnvandrere er sysselsettingen langt høyere og differensen mellom kvinner og menn mindre (henholdsvis 71 og 76 prosent).

Om vi ser på sysselsetting for menn og kvinner fra de ulike landgruppene, finner vi store forskjeller. Det lave nivået blant innvandrerne fra Pakistan er først og fremst et utslag av en svært lav sysselsetting blant kvinnene (29 prosent) sammenlignet med mennene (62 prosent) (se figur 5). Det samme mønsteret ser vi blant andre etablerte innvandrergrupper, for eksempel fra Tyrkia og Marokko, selv om forskjellene ikke er fullt så store. Her er det en forskjell på 23 og 16 prosentpoeng i mennenes favør. Også kvinner med bakgrunn fra Afghanistan, Irak og Somalia har lav sysselsetting i forhold til menn (30, 25 og 19 prosentpoengs forskjell). For de tre siste gruppene kan botid være en medforklaring på at så få kvinner er i jobb, mens dette ikke er tilfelle for de tre førstnevnte gruppene.

I de ikke-vestlige gruppene som har høyere sysselsetting, er kjønnsforskjellene mindre. Dette gjelder for eksempel førstegenerasjonsinnvandrere fra India (12 prosentpoeng), Vietnam (11) og Chile (8). Blant gruppene med bakgrunn fra Thailand og Russland har kvinnene et høyere sysselsettingsnivå enn mennene (5 prosentpoeng høyere for begge land).

Innvandrer menn – raskere i jobb

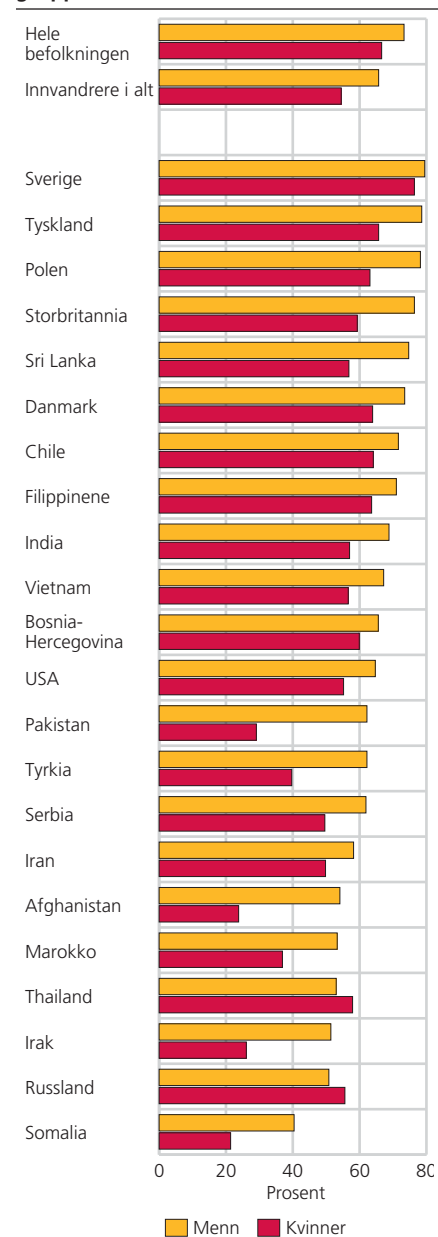
Andelen sysselsatte øker helt klart med botid, men kvinner bruker lengre tid på å komme i jobb enn menn med samme innvandrerbakgrunn. Kvinner fra asiatiske land bruker lengst tid på å etablere seg i arbeidsmarkedet. Først etter sju års botid i Norge har de oppnådd det samme sysselsettingsnivået som menn med samme bakgrunn får, etter to år i Norge (om lag 50 prosent). Menn med bakgrunn fra afrikanske land har den laveste sysselsettingsandelen av alle gruppene, uavhengig av botid i Norge, men etter fire års botid er over halvparten sysselsatt. Kvinner med samme bakgrunn når ikke dette nivået før etter 15 år i Norge.

Nordiske og vesteuropeiske kvinner og menn får raskt et stabilt og høyt sysselsettingsnivå, og det samme gjelder innvandrerne fra de nye EU-landene i Øst-Europa. Dette mønsteret må sees i sammenheng med årsaken til at kvinner og menn kommer til Norge; de fra Norden og andre europeiske land kommer primært for å jobbe, mens innvandring fra asiatiske og afrikanske land skjer på grunn av flukt og familierelasjoner. Kvinner kommer i stor grad for å gjenoppta eller etablere et parforhold, derfor vil mange sannsynligvis få barn de første årene de er i Norge.

Mer registrert ledighet blant kvinner

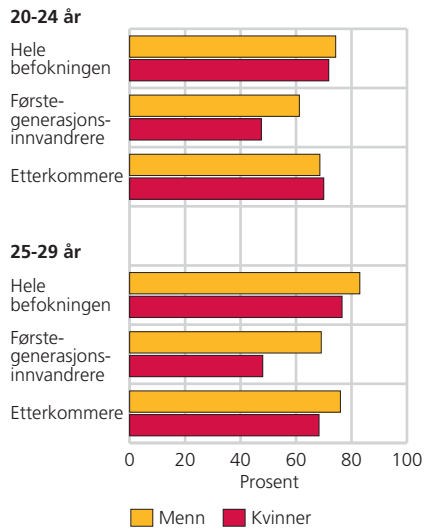
Den registrerte arbeidsledigheten er noe høyere blant innvandrerkvinner i førstegenerasjon (6,3 prosent av arbeidsstyrken) enn blant menn med samme bakgrunn (5,8 prosent). Generelt er det lav registrert ledighet blant nordiske og europeiske innvandrere, mens ledigheten er betydelig høyere blant kvinner og menn med bakgrunn fra afrikanske land (rundt 13 prosent for begge kjønn).

Figur 5. Sysselsatte førstegenerasjonsinnvandrere, etter landbakgrunn og kjønn. I prosent av bosatte 15-74 år i hver gruppe. 4. kvartal 2006

Kilde: Arbeidsmarkedsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Figur 6. Sysselsatte, etter alder og innvandrerkategori. I prosent av bosatte i alt i hver gruppe, etter kjønn. 4. kvartal 2006

Kilde: Arbeidsmarkedsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

De unge er sysselsatt

Etterkommerne er foreløpig en svært ung gruppe. De eldste er så vidt fylt 30, men det store flertallet er fremdeles langt yngre. Per 1. januar 2007 var 85 prosent av etterkommerne under 20 år, og 9 av 10 av etterkommerne har bakgrunn fra et ikke-vestlig land. Yrkesdeltakelsen er høyere for etterkommerne enn for dem som innvandret selv i tilsvarende aldersgrupper, og ligger nært opp til sysselsettingen for hele befolkningen i samme aldersgruppe (se figur 6). Etterkommere i alderen 20-24 år har en sysselsetting på nær 69 prosent, hele 12 prosentpoeng høyere enn førstegenerasjonsinnvandrere i samme aldersgruppe og bare 4 prosentpoeng lavere enn for alle i denne alderen (Olsen 2006).

Det er interessant å merke seg at etterkommere har langt mindre kjønnsforskjell i sysselsettningsnivået enn det vi finner hos førstegenerasjonsinnvandrere. For etterkommerne i alderen 20-24 år var sysselsettingen per 4. kvartal 2006 1 prosentpoeng i favør av kvinnene, mens den var 24 prosentpoeng i favør av mennene blant førstegenerasjonsinnvandrere. I hele befolkningen var forskjellen på 2,5 prosentpoeng i mennenes favør.

I den eldste aldersgruppa (25-29 år) blir kjønnsforskjellene noe mer markerte, og sysselsettingen er 6 prosentpoeng lavere blant kvinner enn blant menn i hele befolkningen. Det er fortsatt betydelig mindre kjønnsforskjell blant etterkommerne (8 prosentpoeng) enn blant førstegenerasjonsinnvandrere (21 prosentpoeng). Kjønnsforskjellene skyldes i stor grad at kvinner får barn i denne alderen, og det er for tidlig å si noe om hvorvidt denne tendensen vil bestå for etterkommerne, siden de er så unge.

Ikke-vestlige kvinner er trolig hjemme

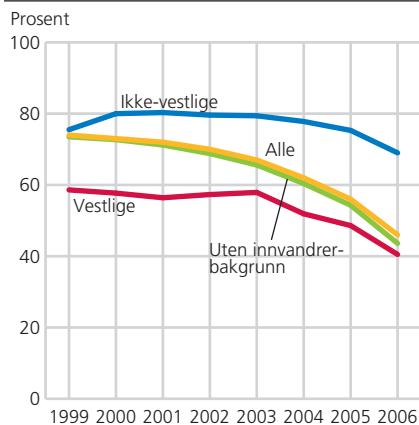
En langt høyere andel ikke-vestlige kvinner er utenom arbeidsstyrken, sammenlignet med ikke-vestlige menn. Nær sju av ti kvinner med bakgrunn fra Somalia og Afghanistan var verken sysselsatt eller registrert som arbeidsledige i 4. kvartal 2006. Det samme gjaldt seks av ti kvinner med bakgrunn fra Irak. Noen av disse kvinnene er sannsynligvis under utdanning eller følger introduksjonsprogrammet for nyankomne innvandrere, men flertallet er likevel ikke med i arbeidsstyrken, det vil si at de trolig er hjemmeværende. Det samme mønsteret ser vi for kvinner i de mer etablerte gruppene, fra Pakistan (65 prosent var verken i jobb eller registrert arbeidsledig), Marokko (55 prosent) og Tyrkia (53 prosent). Hvor lenge de har bodd i Norge betyr trolig mye for kvinner fra Somalia, Afghanistan og Irak, men ikke for kvinner fra Pakistan, Marokko og Tyrkia.

Kontantstøtte ujevnt fordelt

Tidligere analyser viser at kontantstøtte er av langt større betydning for familier med ikke-vestlig bakgrunn enn for andre familier (Daugstad 2006b). I perioden september 1999-september 2006 har det vært en nedgang i andelen barn som får kontantstøtte, fra 74 prosent til 46 prosent for alle barn i målgruppa. Blant barn med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn har andelen gått ned fra 76 til 69 prosent i den samme perioden (se figur 7). Tendensen viser at det fra 2004 til 2006 er en nedgang i andelen barn uansett bakgrunn.

For barn i innvandrerfamilier med ikke-vestlig bakgrunn har det særlig det siste året blitt mindre vanlig med kontantstøtte, mens det ellers i befolkningen har vært en jevn nedgang. Nedgangen i bruk av kontantstøtte kan ha sammenheng med økt satsning på full barnehagedekning de seneste årene,

Figur 7. Andel barn 1-3 år som har kontantstøtte, barn med og uten innvandrerbakgrunn. Per 1. september 1999-2006

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

men noen av endringene kan også være påvirket av sammensetningen blant barna i den ikke-vestlige innvandrergruppa. Mens barn med pakistansk bakgrunn har vært en stor enkeltgruppe i hele perioden, var det i 2006 flest barn med bakgrunn fra Somalia og Irak i kontantstøttealder (1-3 år).

Den høye bruken av kontantstøtte blant ikke-vestlige familier kan ha flere forklaringer. En mulig forklaring er den høye andelen kvinner fra en del ikke-vestlige innvandrergrupper som verken er i jobb eller er arbeidssøkere. Kontantstøtte ser særlig ut til å ha betydning for familier med bakgrunn fra for eksempel Pakistan, Tyrkia og Marokko. Samtidig er det i de samme gruppene en høy andel kvinner som verken jobber eller er registrert som arbeidsledig.

Etterkommerne – mer likestilt?

Det er forskjeller mellom kvinner og menn både i innvandrerbefolkningen og i befolkningen ellers på sentrale områder. Innvandrerjenter fullfører videregående skole raskere enn guttene, og de tar i større grad høyere utdanning. Mens førstegenerasjonsinnvandrerjenter og -gutter i mindre grad deltar i utdanningsløpet, er etterkommerne i ferd med å «ta igjen» befolkningen ellers.

Det er store forskjeller i sysselsettingsnivået blant kvinner og menn med innvandrerbakgrunn. I noen av gruppene er langt over halvparten av kvinnene verken sysselsatte eller registrert som arbeidsledige. Dette gjelder både de gruppene der mange har kommet som flyktninger, og de langt mer etablerte innvandrergruppene. Disse forskjellene kan se ut til å bli mindre blant etterkommerne.

Kontantstøtte er av langt større betydning for familier med ikke-vestlig bakgrunn enn for andre familier. Her er det imidlertid vanskelig å si om kvinnene likevel hadde vært hjemme med små barn, eller om de nå er hjemme fordi de får denne muligheten.

Les mer om likheter og -ulikheter mellom kvinner og menn med innvandrerbakgrunn i Norge i rapporten «Gender and Migration. Similarities and disparities among women and men in the immigrant population» (Daugstad og Sandnes 2008).

På oppdrag fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet har Statistisk sentralbyrå (SSB) publisert en rapport på engelsk om kjønn og migrasjon. SSB-rapporten finnes i sin helhet her: <http://www.ssb.no/innvandring/> og <http://www.ssb.no/likestilling/>.

Rapporten belyser innvandrerkvinner og menn som bor i Norge, sammenlignet med kvinner og menn i hele befolkningen. Rapporten består av fire deler: demografi, utdanning, arbeidsmarked og kontantstøtte.

Referanser

Blom, Svein og Kristin Henriksen (2008): *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006*, Rapport 2008/5, Statistisk sentralbyrå.

Daugstad, Gunnlaug og Toril Sandnes (2008): *Gender and migration. Similarities and disparity among women and men in the immigrant population*, Rapport 2008/10, Statistisk sentralbyrå.

Daugstad, Gunnlaug (2007): *Fakta om innvandrere og deres etterkommere 2007. Hva tallene kan fortelle*, Notater 2007/56, Statistisk sentralbyrå.

Daugstad, Gunnlaug (2006a): *Grenseløs kjærlighet? Familieinnvandring og ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge*, Rapport 2006/39, Statistisk sentralbyrå.

Daugstad, Gunnlaug (2006b): *Omfang av bruk av kontantstøtte blant barn med ikke-vestlig bakgrunn*, Rapport 2008/36, Statistisk sentralbyrå.

Henriksen, Kristin (2007): *Fakta om 18 innvandrergrupper i Norge*, Rapport 2007/29, Statistisk sentralbyrå.

Olsen, Bjørn (2006): «Unge innvandrere i arbeid og utdanning: Er innvandrerungdom en marginalisert gruppe?», i *Samfunnspeilet* 4/2006, Statistisk sentralbyrå.

Sandnes, Toril (2007): *Helse og bruk av helsetjenester - forskjeller mellom kvinner og menn*, Rapport 2007/37, Statistisk sentralbyrå.

Digital verden uten eldre kvinner

En stor andel av de eldre kvinnene faller utenfor den nye digitale medieverdenen. De kvinnene som bruker Internett, gjør det i mindre grad enn mennene i samme aldersgruppe. Kvinner bruker nettet på færre områder enn menn, men de søker oftere etter helseinformasjon, og de kjøper klær. Forskjellene mellom menn og kvinner er likevel mindre enn mellom yngre og eldre, både i tilgang til og bruk av PC og Internett.

Kjell Lorentzen

Noen flere menn enn kvinner har tilgang til PC, Internett og bredbånd i hjemmet, viser den norske undersøkelsen fra 2007. Den viser også at få eldre er tilknyttet til nettet hjemmefra. De eldste, i alderen 65-74 år og særlig 75-79 år, uansett kjønn, har langt sjeldnere tilgang til PC, Internett og bredbånd i hjemmet enn de yngre.

For de eldste aldersgruppene er også kjønnsforskjellene noe større enn for de yngre. Mens mellom 82 og 98 prosent av alle menn og kvinner under 65 år har hjemme-PC (se figur 1), er det bare 36 prosent av kvinnene og 71 prosent av mennene i alderen 75-79 år som har det. Tilsvarende tall for tilgang til Internett hjemme er mellom 77 og 95 prosent for alle, mot henholdsvis 32 og 43 prosent for kvinner og menn i de eldste aldersgruppene. Når det gjelder tilgang til Internett via bredbånd, har 12 prosent av de eldste kvinnene og 29 prosent av de eldste mennene dette, mens alle gruppene under 65 år ligger på mellom 59 og 89 prosent.

Hvor ofte og hvor bruker vi PC?

Det er ingen vesentlig forskjell mellom menn og kvinner samlet sett i andelen som har brukt PC de siste tre månedene, henholdsvis 90 og 85 prosent. Blant aldersgruppene til og med 54 år gjelder dette 94-100 prosent for begge kjønn (se figur 2). For de eldste aldersgruppene synker andelen kraftig, og for de over 65 år er det også betydelige kjønnsforskjeller. Mens to av tre menn over 65 år har brukt PC de siste tre månedene, har færre enn halvparten av kvinnene i aldersgruppen 65-74 år, og hver fjerde kvinne 75-79 år, gjort dette.

Vi finner et lignende mønster for daglig bruk av PC. Forskjellen mellom menn (75 prosent) og kvinner (66 prosent) er her noe større, og andelen daglige brukere er noe lavere for kvinner enn for menn når det gjelder alle aldersgrupper, unntatt de mellom 45 og 54 år. Også her er forskjellen mellom menn

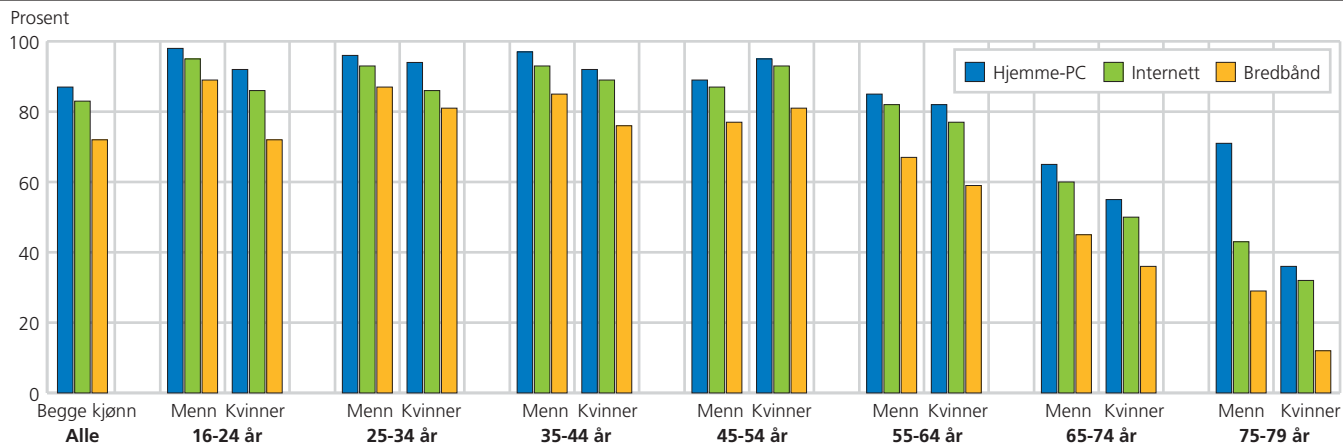
Kjell Lorentzen er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for samferdsels- og reiselivsstatistikk (kjell.lorentzen@ssb.no).

Statistisk sentralbyrå (SSB) deltar i et felles europeisk opplegg for produksjon av statistikk om husholdningers og personers tilgang til og bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT). Statistikken er modulbasert, der enkelte faste deler går igjen hvert år, og noen deler byttes ut og inn til ulike tider. Felles statistikkdata er tilgjengelig via Eurostats hjemmesider, se referanseliste.

Våre data går tilbake til 2003. I denne artikkelen publiseres for første gang tall for aldersgruppen 75-79 år og for alle aldersgrupper fordelt på kjønn. I tillegg bringer artikkelen noen nye tall på PC- og Internett-aktiviteter. Alle tall er hentet fra den norske undersøkelsen for 2007 da 1 210 personer svarte på spørsmålene.

Undersøkelsen er satt inn i en større sammenheng i publikasjonen Nøkkeltall om informasjonssamfunnet (Gjedtjernet mfl. 2007).

Figur 1. Andel med tilgang til PC, Internett og bredbånd i hjemmet, etter kjønn og alder. 2007. Prosent

Kilde: IKT i husholdningene, Statistisk sentralbyrå.

og kvinner klart størst for de aller eldste. Bare 4 prosent av kvinnene og 29 prosent av mennene i alderen 75-79 år er daglige brukere av PC.

Andelen som bruker PC hjemme, følger samme mønster som de med tilgang til hjemme-PC. To tredeler av aldersgruppen 16-24 år bruker PC på utdanningssted, i tillegg til at så godt som alle bruker PC hjemme. I aldersgruppene 25-54 år bruker rundt 70 prosent PC på arbeidsplassen. De forholdsvis små forskjellene mellom menn og kvinner innenfor hver aldersgruppe henger

Tabell 1. Sted for bruk av Internett de siste tre månedene, etter kjønn og alder. 2007. Prosent

	Hjemme	Arbeidsplass	Utdanningssted	Hos en annen person	Andre steder
I alt	77	46	13	15	11
16-24 år					
Menn	90	27	58	37	13
Kvinner	84	18	58	28	5
25-34 år					
Menn	92	72	19	29	24
Kvinner	84	61	13	21	16
35-44 år					
Menn	88	74	2	18	17
Kvinner	85	62	5	14	8
45-54 år					
Menn	80	63	2	9	15
Kvinner	81	57	-	6	5
55-64 år					
Menn	69	35	1	6	9
Kvinner	67	38	1	6	4
65-74 år					
Menn	54	12	-	5	2
Kvinner	40	5	-	-	2
75-79 år					
Menn	29	7	-	-	7
Kvinner	16	4	-	-	-

Kilde: IKT i husholdningene, Statistisk sentralbyrå.

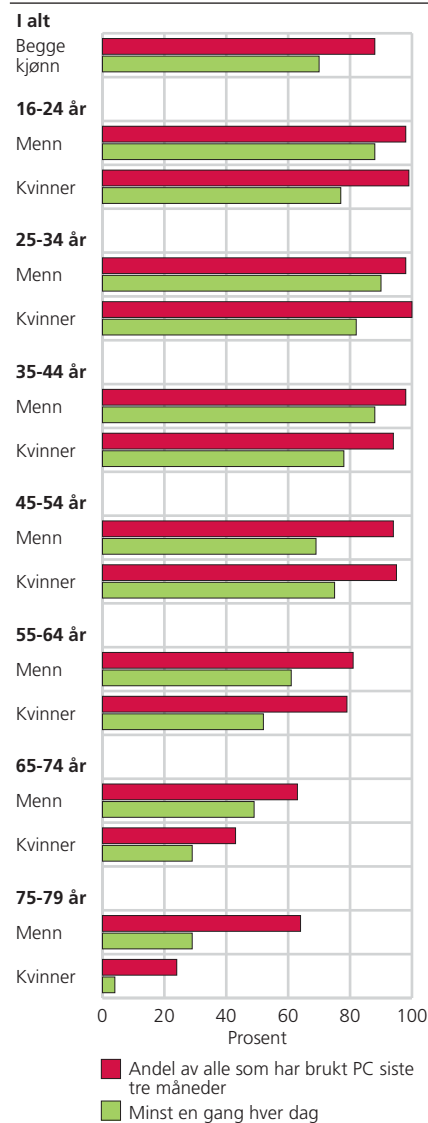
trolig sammen med tilsvarende små forskjeller mellom kjønnene i yrkesaktivitet og deltakelse i utdanning.

Nesten halvparten av den yngste aldersgruppen, 16-24 år, bruker PC hjemme hos andre. Når det gjelder bruk av PC andre steder, som på et offentlig kontor, bibliotek, hotell, flyplass eller internettkafé, er dette mer et tillegg til grupper som allerede bruker PC flere andre steder, enn det eneste tilbudet til de som ikke har andre tilbud. Bare 2-3 prosent av de over 64 år har brukt PC «andre steder».

De fleste på nettet hjemmefra

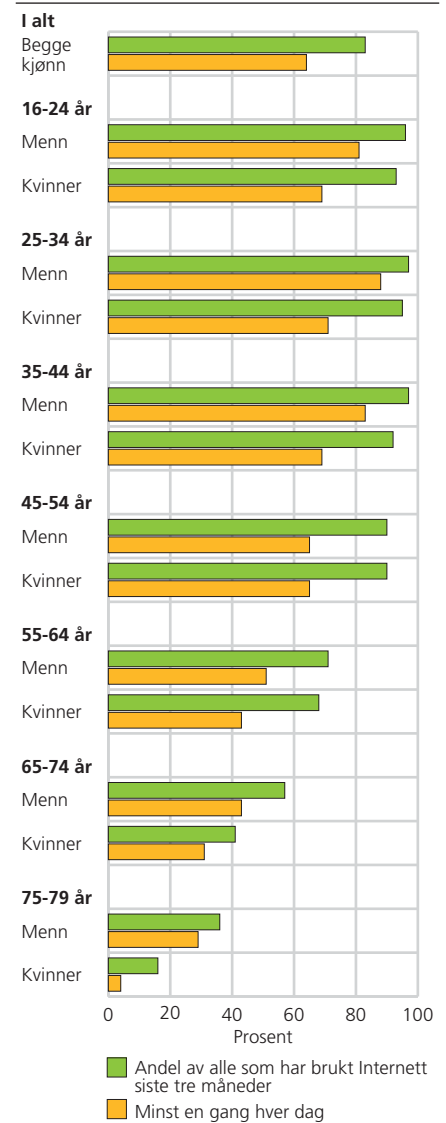
Siden bruk av Internett er sterkt knyttet til bruk av PC, er det ikke overraskende at vi finner de samme forskjellene etter alder og kjønn for bruk av Internett som for bruk av PC (se figur 3). Mens over 90 prosent av både menn og kvin-

Figur 2. Hyppighet i bruk av PC, etter kjønn og alder. 2007. Prosent

Kilde: IKT i husholdningene, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Hyppighet i bruk av Internett, etter kjønn og alder. 2007. Prosent

Kilde: IKT i husholdningene, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. Andel av alle som har utført ulike aktiviteter på PC, etter kjønn og alder. 2007. Prosent

	Brukt klipp-og-lim	Løst PC-problem	Brukt søkemotorer	Brukt fildelingsprogram
I alt	73	39	78	22
16-24 år				
Menn	98	76	96	73
Kvinner	91	35	96	42
25-34 år				
Menn	91	74	97	52
Kvinner	89	33	90	21
35-44 år				
Menn	87	71	93	22
Kvinner	83	34	88	13
45-54 år				
Menn	73	44	81	23
Kvinner	70	19	80	9
55-64 år				
Menn	52	34	65	1
Kvinner	55	15	57	3
65-74 år				
Menn	43	20	49	2
Kvinner	29	7	33	-
75-79 år				
Menn	29	7	36	7
Kvinner	12	-	12	-

Kilde: IKT i husholdningene, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3. Internett brukt til ulike formål de siste tre månedene, etter kjønn og alder. 2007. Prosent

	Informasjon om reise og opphold	Radio / TV	Informasjon om helse	Nettbank	Returnert utfylte offentlige skjema	Informasjon om utdanning
I alt	54	36	36	69	25	29
16-24 år						
Menn	48	58	26	70	19	60
Kvinner	58	45	43	65	22	68
25-34 år						
Menn	70	63	48	93	30	41
Kvinner	64	36	57	80	35	40
35-44 år						
Menn	68	49	41	89	32	29
Kvinner	63	27	42	76	27	31
45-54 år						
Menn	55	34	26	75	32	24
Kvinner	60	30	46	74	27	23
55-64 år						
Menn	55	35	26	62	28	15
Kvinner	36	21	29	55	20	13
65-74 år						
Menn	43	22	20	40	18	5
Kvinner	17	7	14	29	10	2
75-79 år						
Menn	21	14	14	29	14	-
Kvinner	4	8	12	12	-	-

Kilde: IKT i husholdningene, Statistisk sentralbyrå.

ner har brukt Internett de siste tre månedene, gjelder dette kun 16 prosent av kvinnene i alderen 75-79 år. Kun 4 prosent av disse eldste kvinnene og 29 prosent av mennene er daglige brukere av Internett.

For alle gruppene er det vanligst å bruke Internett hjemme (se tabell 1). I aldersgruppene 25-54 år bruker 57-74 prosent av begge kjønn Internett på arbeidsplassen, mens 58 prosent av begge kjønn bruker Internett på utdanningssted. Hver tredje i den yngste aldersgruppen bruker også Internett hjemme hos andre, og svært få innenfor de eldste aldersgruppene bruker Internett andre steder enn i eget hjem.

Menn er mer avanserte brukere

Vi har undersøkt om man har utført ulike PC-aktiviteter, fra vanlige oppgaver som klipp-og-lim-funksjon og kopiering av filer til mer kompliserte oppgaver som løsning av problemer ved PC-en, og om man har laget dataprogram (se tabell 2).

Med unntak for den vanligste aktiviteten er det klare forskjeller mellom menn og kvinner, og enda større forskjeller etter alder. Forskjellene mellom menn og kvinner holder seg innenfor alle aldersgruppene. Det ser altså ut som om forskjellene mellom menn og kvinner i faktisk bruk av PC likevel er betydelig. Kvinnenes bruk synes å være begrenset til færre og mindre kompliserte PC-aktiviteter.

Tilsvarende kjønnsforskjeller finner vi for internettaktiviteter som bruk av søkemotorer, e-post med vedlegg, IP-telefoni, fildelingsprogram og om man har laget en internettside. Kvinnenes bruk synes å være mer begrenset til færre og mindre kompliserte internettaktiviteter.

Flest menn ser på nett-TV

Opplysninger om hva man har brukt Internett til, viser ytterligere noen klare forskjeller mellom menn og kvinner. Det vanligste er å hente informasjon om varer og tjenester (73 prosent av alle) og bruk av nettbank (69 prosent). Her er det små forskjeller for alle aldersgrupper, med noen flere mannlige brukere (se tabell 3).

Størst forskjell mellom kjønnene er det for dem som hører på radio eller ser på TV over Internett. I alt 44 prosent av alle menn gjør dette, mot 28 prosent av kvinnene. Forskjellene er omtrent like store for alle aldersgrupper.

Kvinnene er derimot de hyppigste brukerne av Internett når det gjelder å finne informasjon om helse, 39 prosent mot 32 prosent av mennene. Også her finner vi den samme forskjellen for nesten alle aldersgruppene. I de to eldste aldersgruppene er andelen for kvinner nesten like stor som for menn. I forbindelse med arbeidssøking og informasjon om utdanning bruker kvinner Internett like mye som menn gjør. Det er liten forskjell mellom kjønnene innenfor hver enkelt aldersgruppe.

Kvinner kjøper klær via Internett

Spørsmålene om hvilke varer eller tjenester som er kjøpt eller bestilt via Internett, viser at det oftest gjelder reiser og innkvartering (40 prosent av alle) og andre billetter (33 prosent). For begge disse varegruppene er det små forskjeller mellom kjønnene. Det er høyest andeler blant menn, men varierende forskjeller for de ulike aldersgruppene.

For noen varegrupper, som kjøp av elektronisk utstyr (17 prosent av alle), programvare (14 prosent) og datamaskinvare (11 prosent), er forskjellene mellom kjønnene større. Her er mennene i alle aldersgrupper mer aktive.

Det er derimot kvinner som leder an i kjøp av klær og sportsartikler via Internett (23 prosent for kvinner og 18 prosent for menn). Dette gjelder for alle aldersgrupper til og med 54 år.

Mange ønsker å bruke nettet mer

De som har brukt Internett de siste tre månedene, ble spurt om de ville ha foretrukket å bruke Internett mer. Av disse svarte 32 prosent ja på dette spørsmålet. For alle aldersgrupper til og med 55-64 år er det noen flere kvinner enn menn som svarer ja. Videre ser vi at andelen øker klart med alderen, fra 20-23 prosent blant de yngste til 42-60 prosent i de to eldste aldersgruppene (65-74 og 75-79 år). Dette kan tyde på at de forskjellene vi nå ser i bruken av Internett, kan bli mindre i årene som kommer. Siden det er få nettbrukere i de eldste aldersgruppene, er det uvisst om dette vil ha stor betydning for særlig de eldste kvinnenes bruk av Internett. Bare 8 prosent av alle de eldste kvinnene har svart positivt på spørsmålet om økt bruk av Internett, mot 26 prosent for hele befolkningen. Det er derfor grunn til å tro at denne gruppen fortsatt vil falle utenfor den nye digitale medieverdenen.

Av de som har svart at de kunne tenke seg å bruke Internett mer, oppgir 62 prosent som grunn til at de ikke gjør det, at de har for lite tid. To av tre menn opp til aldersgruppen 55-64 år oppgir dårlig tid som årsak. Det samme gjelder for kvinner opp til aldersgruppen 45-54 år. I de gruppene der innslaget av pensjonister er stort, er tidsargumentet mindre viktig.

Mangel på ferdigheter og kunnskaper (47 prosent) og mangel på språkkunnskaper (18 prosent) er blant årsakene til lite bruk av Internett. Begge begrunnelsene er mer vanlige jo eldre man blir. Mangelen på ferdigheter eller kunnskaper gir noe høyere tall blant kvinnene, med 50 prosent mot 42 prosent blant mennene.

Dårlig overføringshastighet oppgis av 27 prosent som grunn. Andelen er størst blant de aller yngste, der 40 prosent gir dette svaret, og blant de aller eldste med 55 prosent. Kostnader ved å være pålogget eller ved å laste ned materiale fra nettet er mindre viktig for alle grupper. Sikkerhetsgrunner oppgis av 24 prosent. Her er andelen lavest blant de yngste (9 prosent).

Bredbånd ikke tilgjengelig for alle

De som har Internett uten bredbånd, ble spurt om årsakene til dette. Manglende tilgjengelighet i området ble oppgitt av 44 prosent i denne gruppen. Mens 31 prosent oppgir at de ikke har behov, nevner 9 prosent at det er for dyrt med bredbånd, og 6 prosent har tilgang andre steder. Det er ikke mulig å finne noe klart mønster i svarene etter kjønn og alder.

Referanser

IKT i husholdningene, 2. kvartal 2007: <http://www.ssb.no/emner/10/03/ikthus/>.

Per Erik Gjedtjernet, Annette Kalvøy, Ole-Petter Kordahl, Kjell Lorentzen og Geir Martin Pilskog (2007): *Nøkkeltall om informasjonssamfunnet 2006*, Statistiske analyser 89, Statistisk sentralbyrå.

Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.

Anders Barstad

Anders Barstad er sosiolog og forsker ved Seksjon for demografi og levekårsforskning i Statistisk sentralbyrå.

Hans viktigste interesseområder er psykisk helse og livskvalitet, sosial integrasjon og tilhørighet, bysosiologi og utvikling i levekårene. Han har blant annet publisert: «På vei mot det gode samfunn?», Statistiske analyser 64 (sammen med Ottar Hellevik), «Levekår og flyttemønstre i Oslo indre øst», Rapporter 2006/15 (med flere medforfattere).

Når latteren måles i tall

Det gjør godt å le. «Hele kunsten å lære seg å leve betyr å holde fast på latteren, uten latteren er verden et torturkammer ...», sier Jens Bjørneboe i romanen *Frihetens øyeblikk*. Latter er bra for både kropp og sjel. De indre organene får en massasje, blodsirkulasjonen blir bedre, og oksygeninntaket øker.

Latterens fysiologiske virkninger er undersøkt i laboratorieforsøk. En vanlig framgangsmåte er å vise en morsom video, i Norge blant annet «Grevinnen og hovmesteren». Det viser seg at under de kraftigste lattersalvene øker hjertets slagfrekvens med både 30 og 40 slag per minutt, for så å falle dramatisk når latteren slutter. Ifølge «humorprofessor» Sven Svebak ved universitetet i Trondheim, har latter en treningseffekt. De som misliker jogging, kan ha et alternativ! Ifølge enkelte leger svarer 100-200 latterepisoder per dag til omtrent 10 minutters roing eller jogging.

Men hvor ofte ler vi? Å lage statistikk om latter høres ut som en dårlig vits. Like fullt: Latteren har tellbare aspekter, og kvantiteten er neppe helt uten betydning heller. De som ønsker å bruke humor som alternativ til jogging, må le både hjertelig og ofte. I en undersøkelse satte to humorforskere seg fore å kartlegge latterfrekvensen i et kanadisk lokalsamfunn. Deltakerne utgjorde i alt 80 voksne personer, rekruttert gjennom annonsering i massemedia. Annonsene nevnte ikke latter eller humor, men fokuserte på en interesse for å studere personlighetstrekk. Resultatene ble publisert i *Humor*, verdens fremste tidsskrift for humorforskning, i 1999.

Deltakerne i undersøkelsen fikk utdelt et skjema, såkalt *Daily Laughter Record*, som

de ble bedt om å ta med seg overalt. Hver gang en deltaker brøt ut i latter, skulle vedkommende notere dette i skjemaet, samt oppgi kilden («hva fikk deg til å le?»), hvor mye man lo, hvem som utløste latteren (en selv eller andre), om andre var til stede, og når på dagen hendelsen fant sted.

Ler mest om kvelden

I gjennomsnitt lo folk i dette kanadiske lokalsamfunnet 17,6 ganger per dag. Kvinner lo noe oftere enn menn, men forskjellen var ikke statistisk sikker. Variasjonsbredden var stor, fra 0 til 89 tilfeller. De fant at det var relativt lite latter å spore om morgenen, før klokka tolv. Om kvelden var antallet episoder nesten det dobbelte (i mitt B-menneskeperspektiv er gjennomsnittet på 3,6 latterepisoder før klokka tolv likevel forbløffende høyt ...). Latteren varierte lite mellom aldersgrupper, med unntak av at eldre kvinner lo mindre enn de yngre.

Ikke all verdens latter, altså. 18 ganger per dag, i gjennomsnitt en gang for hver våkne time.

Dette er til og med et noe høyere tall enn tidligere forskning har funnet på utvalg av studenter. Resultatene er åpenbart høyst usikre, vurdert etter vanlig SSB-standard. Dessuten hadde mange sommerferie, da er det kanskje mer å le av enn ellers i året?

Hovedproblemet med denne forskningen er opplegget for undersøkelsen: Hvordan påvirkes latterfrekvensen av at en person går rundt med et registreringsskjema for latter? Det er noe urkomisk i dette i seg selv. Se det for deg: En gruppe mennesker sitter rundt et bord, og plutselig slår alle latterdøra på vidt gap. Deret-

ter tar en av personene i gruppa fram et skjema, noterer flittig, for deretter å legge skjemaet bort. To minutter seinere nytt latterbrøl, ny runde med notering, og slik fortsetter det. Den som virkelig imponerer, er personen som lo 89 ganger i gjennomsnitt. Hvilken heroisk innsats i vitenskapens tjeneste!

Det er likevel mest sannsynlig at latterfrekvensen undervurderes i undersøkelser av denne typen. I en studie hvor forskere observerte hvor ofte folk ler i løpet av samtale, viste det seg at latterfrekvensen var overraskende høy. I gjennomsnitt lo personene som deltok, nesten seks ganger i løpet av en ti minutters samtale! Forskerne bak undersøkelsen antyder at folk rett og slett ikke er klar over hvor ofte de ler.

Morsommere i gamle dager?

Var det mer latter før i tiden? «Tenk på før krigen, da var det moro, da lo vi godt, da var det samhold og lojalitet», synger Odd Børretzen i visa *På Bellmanns tid* (1974). Visa er et oppgjør med nostalgien, dessuten et herlig stykke humor: «Vinen var søtere, kinnene bløtere, grøten var grøtere den gang enn nå». Kanskje er forestillingen om at det var morsommere før, likevel noe mer enn ren og skjær nostalgi. Av og til dukker det opp avishistorier som bekrefter påstanden. På 1950-tallet lo gjennomsnittsmennesket 18 minutter per dag, hevdet det, og i 1990-årene bare 6 minutter per dag, ifølge nettutgaven av *Sunday Times*, 18. oktober 1998. Meldingen ble også gjengitt i norske aviser.

Det har ikke lyktes meg å oppspore forskningen som ligger bak disse påstandene. Inntil videre stiller jeg meg derfor skeptisk. Et morsomt eksempel på at det kan være grunn til en viss skepsis når avisene gjengir uvanlig forskning, er et «forskningresultat» som ble referert i norsk presse mai 2002. Her kunne vi lese om et tysk forskningsprosjekt, hvor 200 menn var blitt fulgt over en fireårsperiode. Forskerne hadde funnet ut at det var helsefremmende for menn å nistirre

på kvinners bryster (den megetsigende overskriften i Aftenposten var «se på pupper og lev lenger»). Dette var selvfølgelig for godt til å være sant og viste seg å være basert på en vandrehistorie som noen fantasifulle personer hadde plantet på en internettside så langt tilbake som 1997.

Og dessuten, om det nå skulle være sant at det var mer latter før, blir kjernespoørsmålet hva slags latter. Er det jantelovens latter, den skadefro hånlatteren som er blitt mindre vanlig, eller er det den godmodige og lekne varianten? Mange eldre teorier om latter, fra Platon til den engelske filosofen Thomas Hobbes, har framhevet latterens mørke sider. Ifølge Platon var komediens gleder grunnlagt på ondskap, å finne nytelse i andres ulykke. Hobbes så latteren som et av menneskets verste kjennetegn; latteren styrket egen selvfølelse på bekostning av de mindre heldige.

Humor på framgang?

Kanskje er forholdet heller omvendt? Det er i hvert fall lett å se at humoren i dag har fått innpass på felter hvor den før var bannlyst. Eldre mennesker kan fortelle at en overhodet ikke måtte dra på smilebåndet når en for noen tiår tilbake var på kirkebesøk. Humoren florerer i massemediene som aldri før. Internett har blitt en formidabel distribusjonskanal for humor av alle slag.

Det kan diskuteres om bruken av humor har sivet inn på områder hvor den ikke hører hjemme. Offentlig kontrollvirksomhet ufarliggjøres gjennom humor, som når det står «Smil! Du blir overvåket.» forskjellige steder i Oslo. Er vi tjent med dette? Kanskje er det riktig som den svenske filmskaperen Roy Anderson har hevdet, at vår tid har en redsel for alvoret. I tillegg til å skape rom for humor og latter er det viktig å beskytte disse godene mot misbruk.

Siden sist

All ny statistikk publiseres som artikler på ssb.no. Vi presenterer nedenfor et utvalg av disse artiklene, som er gitt ut etter forrige utgave av Samfunnsspeilet.

14.03.2008

Barnehager. Foreløpige tall, 2007

Stadig flere barn i barnehage

Foreløpige tall per 15.12.2007 viser at det var nærmere 249 500 barn med plass i barnehage. Dette var en økning på 14 500 barn eller 5,8 prosent fra 2006, og vel 84 prosent av barna i aldersgruppen 1-5 år hadde barnehageplass. Barn i åpen barnehage er ikke medregnet.

Størst økning i antall barn med barnehageplass hadde aldersgruppen 1-2 år, hvor det var 9 900 flere barn i barnehage i 2007 enn året før, viser foreløpige tall. For aldersgruppen 3-5 år var det en økning på 3 900 barn. Oslo hadde størst økning med nærmere 2 200 barn, mens Finnmark hadde lavest økning med vel 70 flere barn i barnehage.

Flere barn med heltidsplass

Fra 2006 til 2007 var det en økning på nærmere 20 700 barn som benyttet heltidsplass i barnehage. Barn med deltidsplass gikk ned med vel 6 200 barn. Økt bruk av heltidsplass forekommer på alle alderstrinn, mens det var en nedgang i bruk av deltidsplass for alle aldersgrupper unntatt 0- og 1-åringer. For disse var det en økning på henholdsvis 100 og 200 barn med deltidsplass. Heltidsplass er definert som avtalt oppholdstid på 33 timer eller mer per uke.

Dekningsgraden øker på alle alders-trinn

Dekningsgraden på landsbasis for aldersgruppen 1-5 år økte med 3,8 prosentpoeng og var ved utgangen av 2007 på 84,2 prosent. Dekningsgraden for småbarna økte mest. I aldersgruppen 1-2 år var dekningsgraden 69,2 prosent, en økning på 7,3 prosentpoeng. For barn i aldersgruppen 3-5 år var dekningsgraden 94,3 prosent, en økning på 1,5 prosentpoeng. Dekningsgrad er andel barn i barnehage

i prosent av folkemengden i tilsvarende aldersgruppe.

Ansatte og årsverk

Det var nær 75 800 ansatte som til sammen utførte 60 500 årsverk i barnehagene ved utgangen av 2007. Dette var en økning på nærmere 6 400 ansatte og vel 5 100 årsverk. Prosentandelen kvinner i barnehagene holdt seg på 91 prosent.

06.03.2008

Anmeldte lovbrudd, 2007

Nedgang i vinningskriminalitet

I 2007 ble det anmeldt under 394 000 lovbrudd, en nedgang på 1,7 prosent fra året før. Tallet på anmeldte forbrytelser er det laveste siden midten av 1990-tallet, etter en nedgang i tyverier og annen vinningskriminalitet. Oslo har imidlertid flere anmeldte grove tyverier enn i 2006.

I underkant av 270 000 forbrytelser og 124 000 forseelser ble anmeldt i 2007, henholdsvis 2,6 prosent færre og 0,5 prosent flere enn i 2006. Sammenliknet med året før var reduksjonen spesielt stor for vinningskriminalitet (7 600) og narkotikakriminalitet (1 700), hvor nedgangen var på henholdsvis 4,1 og 4 prosent. De nesten 180 000 anmeldte vinningslovbruddene i 2007 er det laveste antallet i statistikkens 15-årige historie.

Fortsatt nedgang i bil- og boligtyverier

De siste årenes reduksjon i tyverier av og fra motorkjøretøy ble tydelig forsterket i 2007. Nedgangen er størst for brukstyveri av bil, med hele 21 prosent i forhold til 2006. I gjennomsnitt ble 15 700 biltyverier årlig anmeldt i perioden 1993-2002. Brukstyveri av bil er dermed mer enn halvert i løpet av de siste årene, til 7 400 tilfeller i 2007. Også tyverier fra bolig

og fritidshus fortsetter den nedadgående trenden. I 2007 ble det samlet sett registrert 18 200 av denne type simple og grove tyverier, over 7 prosent færre enn i 2006.

Mindre vinningskriminalitet i nesten alle fylker

Alle fylker utenom Nord-Trøndelag og Oslo hadde en nedgang i vinningslovbrudd sammenliknet med året før. Tar vi hensyn til befolkningmengden, er Østfold nå det fylket som har nest mest vinningskriminalitet, 43 per 1 000 innbyggere. Oslo har imidlertid mer enn dobbelt så mange med 89 tilfeller av vinningskriminalitet per 1 000 innbyggere. Ut fra anmeldelsene er det om lag en firedel færre tyverier og andre vinningslovbrudd i Sør-Trøndelag og Troms enn i 2005.

Oslo bidrar til flere grove tyverier

Antallet grove tyverier i Oslo økte med 20 prosent fra 2006 til 2007, mens det totale antallet i resten av landet gikk ned med 9 prosent. Hovedgrunnen til at den tidligere nedadgående trenden for grovt tyveri i Oslo er brutt, er en økning i antall tyverier fra person på offentlig sted, fra 8 000 til 10 600. I hovedstaden ble også flere grove tyverier fra befordringsmiddel anmeldt, i all hovedsak biler (fra 4 400 til 5 200). Av alle registrerte tilfeller av grovt tyveri fra person på offentlig sted i Norge, skjedde tre firedeler i Oslo. I tillegg ble 1 400 av denne type tyverier anmeldt etter å ha skjedd i utlandet.

Økningen i Oslo medførte at 2007 ikke ble nok ett år med nedgang i det totale antallet anmeldte grove tyverier. Nesten 4 400 færre (5 prosent) simple tyverier og 2 100 færre (14 prosent) brukstyverier av motorkjøretøy bidro imidlertid til en videre nedgang i den totale mengden vinningskriminalitet.

Mer fysisk vold og færre trusler

I 2007 ble 25 600 trusler og andre typer voldslovbrudd anmeldt, det samme som i 2006. Når vi tar høyde for befolkningsøkningen, har omfanget av anmeldt voldskriminalitet samlet sett vært relativt stabilt de siste åtte årene, mellom 5,3 og 5,6 per 1 000 innbyggere.

Fordelingen av type voldskriminalitet har imidlertid endret seg noe de aller siste årene. Denne trenden fortsatte i 2007 med nesten 4 prosent færre trusler og i overkant av 1 prosent flere tilfeller av fysisk vold enn i 2006. Nesten 7 100 trusler og 18 000 tilfeller av fysisk vold – når vi ser denne type mishandling i familieforhold, vold mot offentlig tjenestemann og forbrytelser mot liv, legeme og helbred samlet – ble anmeldt i løpet av fjoråret. I det første hele året med registreringer etter ny lov (fra 2006) ble i alt 930 tilfeller av mishandling i familieforhold anmeldt.

I alle år med statistikk over anmeldte lovbrudd er det klart flest voldslovbrudd i Oslo og Finnmark - og i de tre siste årene har Oppland, Sogn og Fjordane samt Hedmark hatt færrest – når vi tar høyde for innbyggertallet i fylkene.

Flere anmeldte voldtekter

Totalt ble 3 800 seksuallovbrudd anmeldt i 2007, nesten 6 prosent flere enn året før. Det anmeldes langt flere voldtekter enn tidligere, og de 940 registrerte tilfellene i 2007 er 12 prosent flere enn året før. I de 15 årene med statistikk over anmeldte lovbrudd har det aldri vært registrert så få tilfeller av incest (75) som i 2007. Antall tilfeller av seksuelt krenkende atferd (810) og seksuell handling med barn under 16 år (340) er imidlertid høyere enn alle tidligere år. Sammenliknet med 1990-tallet anmeldes det i dag langt flere tilfeller av seksuell omgang med barn, men de 750 tilfellene i 2007 er 8 prosent færre enn i 2006.

Nedgang i narkotikakriminalitet

Etter en oppgang fra 2005 til 2006 sank antall anmeldte narkotikalovbrudd til 40 000 i 2007. Antallet er likevel noe høyere enn i perioden 2003-2005, da det årlige gjennomsnittet var 37 200. Anmeldelser av besittelse av mindre mengder narkotika (regulert i legemiddeloven) er

13 prosent færre enn året før, og bidrar mest til reduksjonen av det samlede antallet anmeldte narkotikalovbrudd. Bruk av narkotika ble like mye anmeldt som i 2006, men narkotikaforbrytelser etter straffeloven hadde en nedgang på nesten 3 prosent. 1 300 tilfeller av de aller groveste narkotikaforbrytelsene ble registrert i løpet av 2007, som er noe flere enn tidligere år.

29.02.2008

Overnatningsstatistikk, januar 2008

Flere overnattingar ved hotella

I januar i år var det over 1,2 millionar overnattingar ved norske hotell. Dette er ein auke på 3 prosent samanlikna med januar i fjor. Det var marknaden for kurs og konferanse som auka mest.

Det var over 227 000 overnattingar med formål "kurs og konferanse" i januar. Dette er ein auke på nesten 25 000 frå januar i fjor, det svarer til ein vekst på 12 prosent. Feriemarknaden auka med 9 500 overnattingar, eller 2,4 prosent. Yrkesmarknaden var uendra frå januar i fjor.

Flere tyskarar på hotella

Talet på norske hotellovernattingar auka med 3 prosent, medan talet på dei utanlandske auka med 4 prosent. Det var over to tusen fleire tyskarar på hotella i januar i år. Dette er ein auke på 8 prosent. Det var også auke i talet på overnattingsgjester frå Sverige og Danmark, medan talet på overnattingsgjester frå Storbritannia gjekk ned.

Auke for camping og hyttegrender

Talet på overnattingar ved campingplassane auka med 6 prosent, medan hyttegrendene hadde ein auke på 3 prosent. På campingplassane var det nordmenn som stod for auken i talet på overnattingar, medan for hyttegrendane var det utanlendingane som utgjorde auken.

Flere overnattingar i Akershus

Tala for januar viser ein auke på nesten ti tusen overnattingar i Akershus. Dette er ti prosent meir enn for den same månaden i fjor. Også Telemark, Aust-Agder og Vest-Agder hadde stor auke i talet på overnattingar. Vest-Agder utmerkte seg

også med ein stor auke i kapasitetsutnyttinga. Oslo, Akershus og Buskerud hadde i januar den høgaste oppnådde prisen per rom, over 900 kroner rommet. Vest-Agder hadde den lågaste prisen med 673 kroner.

25.02.2008

Befolkningsstatistikk. Ekteskap og skilsmisser, 2007

Fleire gifta seg

I 2007 blei det inngått 23 500 ekteskap, ein auke på 1 750 sett i høve til førre året. 10 300 ekteskap enda i skilsmisse, og 11 400 par blei separerte.

Snaue 23 500 ekteskap blei inngått i 2007. Dette er ein auke på 1 750 sett i høve til 2006, og om lag 900 fleire enn gjennomsnittet for dei siste fem åra. Sør-Trøndelag hadde den største auken med 24 prosent fleire vigslar sett i høve til året før.

Framleis nedgang i skilsmisser og separasjonar

Talet på oppløyste ekteskap går framleis ned. Nedgangen frå 2006 til 2007 var på vel 300 skilsmisser og 700 separasjonar. Oppløyste ekteskap ved skilsmisse per 1 000 gifte og separerte kvinner (skilsmisseraten) var i 2007 på 11,8. Denne skilsmisseraten har variert mellom 10,4 og 12,6 sidan byrjinga av 1990-talet, og ein må attende til før år 2001 for å finne lågare skilsmisserate enn i 2007.

20.02.2008

Registrert arbeidsledighet blant innvandrere, 4. kvartal 2007

Laveste ledighet blant innvandrere på 18 år

Den registrerte arbeidsledigheten blant innvandrere gikk ned fra 6,0 prosent i 4. kvartal 2006 til 4,4 prosent i 4. kvartal 2007. I befolkningen utenom innvandrerguppen gikk den registrerte ledigheten ned fra 1,8 til 1,3 prosent, alt beregnet i prosent av arbeidsstyrken.

9 193 innvandrere var registrert ledige i 4. kvartal 2007. Dette var 2 000 færre enn samme kvartal året før. Ledighetsnivået blant innvandrere er det laveste som er registrert i denne gruppen siden statistikken ble etablert i 1989.

Nivåforskjellen er uendret

Den relative nedgangen i ledigheten er mye den samme også i befolkningen for øvrig. Vi ser dermed ingen tilnærming til majoritetsbefolkningen til tross for det synkende nivået blant innvandrerne. Fortsatt har denne gruppen en registrert arbeidsledighet som er tre ganger så høy. Noe av denne nivåforskjellen skyldes at innvandrere er en gruppe med relativt mange nykommere på arbeidsmarkedet, slik at andelen arbeidstakere i arbeidsstyrken blir lavere enn i befolkningen for øvrig. Dette gjelder også i perioder med lav ledighet så lenge vi har en innvandring av et visst omfang.

Forskjellene innvandrergruppene imellom også undret

I de ikke-vestlige gruppene var det en nedgang på mellom 2 og 3 prosentpoeng. Relativt sett var nedgangen mye den samme i alle grupper. Dette ga i 4. kvartal 2007 en registrert ledighet på 10,1 prosent blant innvandrere fra Afrika og 5,9 prosent for de fra Asia. Innvandrere fra Øst-Europa utenom EU hadde en ledighet på 5,3 prosent, og i gruppen fra Sør- og Mellom-Amerika var nivået nede i 4,7 prosent. Alle de vestlige gruppene og de fra EU-landene i øst lå for øvrig noen desimaler under 2 prosent i ledighet.

Det høye ledighetsnivået i den afrikanske gruppen skyldes til dels at den har høyest andel flyktninger med kortere botid i Norge, fortrinnsvis fra Somalia. Den asiatiske gruppen er mye større og mer sammensatt når det gjelder innvandrernes botid og innvandringsgrunn, mens den latinamerikanske er den mest etablerte av de ikke-vestlige gruppene der chilenske flyktninger utgjør majoriteten. Innvandrere fra Øst-Europa utenom EU består i hovedsak av flyktninger fra Balkan som ankom Norge på 1990-tallet.

Litt høyere ledighet blant kvinner

I 4. kvartal 2007 var andelene blant innvandrermenn og -kvinner henholdsvis 4,2 og 4,6 prosent. I befolkningen ellers var nivået mellom kjønnene helt likt, 1,3 prosent. Menn har tradisjonelt hatt noe høyere registrert ledighet enn kvinner, spesielt i innvandrerguppen. Denne svake overvekten av ledige kvinner vi nå ser, kan skyldes en økt jobbsøkeraktivi-

tet blant dem som følge av de gunstige konjunktorene.

Høyest ledighet i Finnmark og Østfold

Finnmark og Østfold hadde i 4. kvartal 2007 høyest registrert arbeidsledighet blant innvandrere med andeler på henholdsvis 3,8 og 3,7 prosent målt i forhold til bosatte innvandrere 16-74 år. Landsgjennomsnittet for innvandrere var på 2,8 prosent, og for befolkningen ellers 1,0 prosent, når bosatte brukes som nevner, til forskjell fra arbeidsstyrken som gir noe høyere tall. Den laveste arbeidsledigheten blant innvandrere finner vi i Akershus med 1,9 prosent. Ellers lå Rogaland og Sogn og Fjordane omtrent på samme nivå, begge med 2 prosent. Finnmark hadde størst nedgang i andel arbeidsledige innvandrere med 1,6 prosentpoeng.

Få etterkommere registrert ledige

Kun 290 etterkommere – også kalt norskfødte med utenlandsk født foreldre – var registrert arbeidsledige ved utgangen av november 2007. Ser vi på aldersgruppen 16-29 år, der vi finner de aller fleste ledige etterkommerne, hadde de en ledighet på 2,6 prosent, som bare er 0,6 prosentpoeng over jevnaldrende i befolkningen ellers.

Deltakere på tiltak

Til tross for synkende ledighet er det likevel en svak økning i antall deltakere på ordinære arbeidsmarkedstiltak blant innvandrere, fra 4 454 i 4. kvartal 2006 til 4 798 i 4. kvartal 2007, med andre ord en økning på 244 deltakere. I alt var 11 763 personer registrert som deltakere på arbeidsmarkedstiltak, og det var en nedgang på 1 200 deltakere utenom innvandrerguppen. Denne svake økningen blant innvandrere har imidlertid ikke gjort noe utslag i andelen deltakere (i prosent av befolkningsgruppen 16-74 år), som har gått litt ned, fra 1,5 prosent i 4. kvartal 2006 til 1,4 i 4. kvartal 2007. I befolkningen ellers var denne andelen kun 0,2 prosent. Innvandrere fra Afrika hadde den høyeste deltakerandelen med 3,4 prosent.

18.02.2008

Arbeidskraftundersøkelsen. Yrkesfordeling, 2007

Yrker med høyskolebakgrunn øker mest

Hver fjerde sysselsatte hadde i 2007 et yrke med krav om høyskoleutdanning. Dette er en økning på 43 000 personer, tilsvarende 7,5 prosent, fra 2006 til 2007.

Det viser tall fra arbeidskraftundersøkelsen (AKU) til Statistisk sentralbyrå. 616 000 personer hadde i 2007 et yrke hvor det vanligvis kreves høyskoleutdanning. Størst økning fra året før var det i undervisningsyrkene, inklusive førskolelærere, med 25 000 eller 13,2 prosent. Det er særlig tallet på grunnskolelærere som har gått opp. Også antallet funksjonærer innenfor administrasjon og regnskap har økt mye.

Sterk økning også for akademikere

Den sterke veksten i sysselsettingen totalt fra 2006 til 2007 på 3,4 prosent, slår ut for de fleste yrkesfeltene, med unntak av lederyrkene og yrker i primærnæringene. Foruten yrker med krav om høyskoleutdanning som økte med 7,5 prosent, var det størst økning i de akademiske yrkene (som normalt krever minst fire års universitets- eller høyskoleutdanning) med 5,7 prosent. Også her gikk antall sysselsatte i undervisningsyrkene noe opp. Størst var økningen i administrative yrker, 13,4 prosent, samt innenfor regnskap, både i offentlig og privat virksomhet.

14.02.2008

Bruk av IKT (Informasjons- og kommunikasjonsteknologi) i staten, 2. kvartal 2007

4,7 milliarder på IKT i statlige foretak

Statlige foretak brukte totalt 4,7 milliarder på IKT i 2006. Av dette ble 50,4 prosent brukt på kjøp av datautstyr og 23,7 prosent på kjøp av programvare. 658,9 millioner gikk til leie av datamaskiner og programvare, mens 549,6 millioner gikk til å utvikle programvare til eget bruk.

De totale utgiftene til IKT i statlige foretak ble redusert med 4,6 prosent fra 2005 til 2006. Hovedårsaken til dette er at utgiftene til kjøp av datamaskiner og tilhørende utstyr ble redusert med 15,6 prosent. Tilsvarende utgifter til kjøp av programvare ble redusert med 1,9 prosent.

Utgiftene til leie av datamaskiner og programvare økte med 20 prosent fra 2005 til 2006, men utgjør likevel bare 14,1 prosent av de totale utgiftene til IKT. Utgiftene til egenutvikling av programvare økte med 28,9 prosent fra 2005 til 2006.

Forventninger og opplevde endringer som følge av innføring av nye IT-systemer

Det er fortsatt høye forventninger internt i foretakene til at investering i nye IT-systemer vil medføre driftsmessige gevinster. Ni av ti foretak forventer økt kvalitet på tjenester, bedret beslutningsgrunnlag og forenkling av arbeidsrutiner som følge av innføring av nye IT-systemer. Kun ett av fire forventer redusert bemanning på samme grunnlag.

Et flertall av foretakene mener at gjennomførte eller pågående IT-prosjekter allerede har medført endringer i ganske stor eller svært stor grad. Endringene oppleves som størst på tjenestekvalitet, bedret beslutningsgrunnlag og forenkling av arbeidsrutiner. Når det gjelder endringer i bemanning og reduserte kostnader til innkjøp av varer og tjenester, opplever bare henholdsvis 4,4 prosent og 17,7 prosent at endringer har skjedd i ganske stor eller svært stor grad som en følge av innføring av nye IT-systemer.

Utbredelse av IT-strategi, og innhold i denne

Bare om lag halvparten av alle statlige foretak har en IT-strategi som er oppdatert i løpet av de to siste årene. Undersøkelsen viser at de største foretakene er noe flinkere enn gjennomsnittet til å lage og vedlikeholde en IT-strategi. Blant de foretakene som har en strategi, har 98,4 prosent inkludert IT-sikkerhet som et punkt. Om lag to av tre har inkludert tjenesteorientert arkitektur, bruk av elektroniske tjenester og åpne standarder. Bare en av tre IT-strategier inkluderer et punkt om bruk av åpen kildekode.

IKT-funksjoner fordelt på interne medarbeidere og eksterne leverandører

Bruk av eksterne leverandører er mest vanlig innenfor utvikling av internettløsninger og annen systemutvikling og er mindre utbredt innenfor områder som strategi, prosjektledelse og drift. Nærmere halvparten av all systemutvikling skjer overveiende eller utelukkende hos eksterne leverandører. Innenfor drift av PC-miljøer svarer over halvparten av foretakene at de utelukkende bruker interne medarbeidere, mens ett av fire foretak har overlatt driften av sine servere fullt og helt til eksterne leverandører.

31.01.2008

Røyking i Norge, 2007

Stadig færre røyker daglig

Blant personer i alderen 16-74 år oppga 22 prosent at de røykte daglig i 2007, en nedgang på 2 prosentpoeng fra 2006. Fra 1998 har andelen gått stadig nedover, og det er ikke minst færre unge som røyker.

Statistisk sentralbyrå (SSB) gjennomfører hvert år undersøkelser om tobakksbruk. Undersøkelsene fra 2007 viser at 22 prosent av befolkningen i alderen 16-74 år sier at de røyker daglig, mot 24 prosent i 2006. I tillegg røykte rundt regnet 10 prosent av og til i 2007, det samme som året før.

Blant kvinner er det 23 prosent som sier de røyker daglig, mot 24 i 2006. Blant menn er det 21 prosent som sier de røyker daglig, mot 24 prosent i 2006. 9 prosent av kvinnene og 11 prosent av mennene røyker av og til.

Den største andelen som røyker daglig finner vi blant personer i alderen 35 til 64 år, mens den laveste andelen er blant de yngste og eldste.

Nedgang etter 1998

I 1973 røykte over halvparten av den mannlige voksne befolkningen mens andelen i dag er om lag 21 prosent. Fra 1973 og fram til 2000 lå andelen dagligrøykere blant kvinner i overkant av 30 prosent, men også blant kvinner har andelen sunket betydelig og ligger nå på 23 prosent. Det ser ut til å ha oppstått

et trendskifte rundt 1998. Fra dette tidspunktet ser vi en lik nedgang i andel røykere både blant menn og kvinner.

Betydelig nedgang i røyking blant unge i alderen 16-24 år

I 2007 røykte rundt 16 prosent av unge i alderen 16-24 år daglig. I tillegg var det rundt 15 prosent som sa at de røykte av og til. I 2006 var det 20 prosent som røykte daglig i aldersgruppen, men nedgangen er ikke signifikant (med 95 prosent konfidensintervall). Imidlertid er endringen signifikant fra 2005 til 2007, med nedgang fra 24 til 16 prosent. Utvalget er relativt lite, og egner seg dermed best til å se på langsiktige trender, heller enn endringer fra år til år.

Langt færre unge begynner å røyke nå enn på 1970-tallet. Den store reduksjonen man så fram til slutten av 1980-tallet uteble i en del år, samtidig som andelen som røyker av og til økte betydelig på 1990-tallet. Imidlertid ser det ut til at utviklingen igjen peker i positiv retning, og den totale andelen unge røykere er tydelig på vei nedover.

Utdanningsbakgrunn viktig faktor

Utdanning har stor betydning for røykemønsteret. Nærmere tre ganger så stor andel av dem med grunnskoleutdanning røykersammenlignet med universitets- og høyskoleutdannede. Prosenten som røyker daglig har sunket jevnt blant dem med lengst utdanning, mens tallet for dem med grunnskoleutdanning og videregående utdanning først begynte å gå ned rundt 2000. Når dette skal ses i sammenheng med den totale andelen røykere, må det imidlertid tas hensyn til at befolkningens utdanningsnivå har endret seg mye fra midten av 1970-tallet til i dag.

29.01.2008

Kommunestyre- og fylkestingvalget. Formannskaps- og ordførervalg 2007

Flere kvinnelige ordførere

24 flere kommuner fikk kvinnelige ordførere enn ved valget i 2003. I 97 kommuner eller 23 prosent av alle, er dette nå tilfelle. Nesten 6 av 10 kommunestyrerepresentanter er mellom 40 og 59 år. Andelen ikke-vestlige innvandrere er lav, men høyere enn ved forrige valg. Nær halvparten av

kommunestyrerepresentantene er gjenvalgte, og blant dem er det flest menn.

Aldersfordelingen i kommunestyrene er skjev sammenliknet med den stemmeberettigede befolkningen for øvrig. De største aldersgruppene er 40 til 49 år og 50 til 59 år, og de utgjør nesten 30 prosent hver. Samlet utgjør 40-59-åringene 57 prosent av alle de innvalgte, mot 35 prosent av alle som er valgbare til kommunestyrene. Menn 40-59 år utgjør 37 prosent av alle innvalgte, men 18 prosent av alle som er valgbare til kommunestyrene. På den annen side er kvinner 60 år og over minst representert, sammen med unge under 30 år.

Alder, kjønn og parti

Mens over 60 prosent av representantene under 30 år fra Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet er kvinner, er andelen bare 40 prosent fra Kristelig Folkeparti, Fremskrittspartiet og Venstre. Samme tendens gjør seg gjeldende for representantene 30-39 år, med unntak av Venstre. I aldersgruppen 40-49 år er Sosialistisk Venstreparti det eneste partiet med en kvinneandel over 50 prosent – 57 – mens Fremskrittspartiet med sine 29 prosent utgjør det andre ytterpunktet. I aldersgruppen 50-59 år har Sosialistisk Venstreparti størst kvinneandel med sine 44 prosent, mens Fremskrittspartiets kvinneandel er 23 prosent av alle partiets representanter i denne aldersgruppen. For representantene 60 år og eldre, er kvinneandelen liten, lavest hos Senterpartiet med 18 prosent, høyest hos Venstre med en tredel.

Noen av fylkene skiller seg litt ut fra landet under ett. Oslo har over dobbelt så mange unge representanter under 30 år som gjennomsnittet, og større andel kvinner 50-59 år. Østfold har større andel mannlige 60 år og eldre enn andre fylker.

Listekandidater 60 år og over, særlig kvinner – ble ikke valgt inn

Mens nesten hver fjerde listekandidat var 60 år og over, gjelder dette bare 17 prosent eller hver sjettede av de innvalgte. Andelen innvalgte under 30 år er også mindre enn tilsvarende andel blant kandidatene. Det er særlig i aldersgrup-

pen 40 til 59 år vi finner overrepresentasjonen. Samlet utgjør disse 57 prosent av alle innvalgte, mot 49 prosent av kandidatene.

Mens 9 prosent av alle kandidatene var kvinner 60 år og over, utgjorde de bare 4 prosent av de innvalgte. På den annen side utgjorde menn 40-49 år 14 prosent av kandidatene, mot 17 prosent av de innvalgte, og for menn 50-59 år er tallene 15 prosent av kandidatene mot 19 prosent av de innvalgte.

For Kristelig Folkeparti utgjorde kvinner 60 år og over 15 prosent av kandidatene, men bare 5 prosent av de innvalgte.

3 av 4 ikke-vestlige innvandrere fra Arbeiderpartiet eller Sosialistisk Venstreparti

Det er innvalgt 223 innvandrere som kommunestyrerepresentanter, noe som er 17 flere enn ved forrige valg. Dette utgjør 2 prosent av det totale antall. Det er en forskyvning i hvor de kommer fra, 83 kommer fra vestlige land (31 færre) og 140 (48 flere) fra ikke-vestlige land. Tre av fire ikke-vestlige kommunestyrerepresentanter representerer Arbeiderpartiet eller Sosialistisk Venstreparti, mens hver fjerde vestlige innvandrere representerer Fremskrittspartiet.

Av bosatte 17 år og over per 1. januar 2007, utgjorde innvandrerbefolkningen nesten 9 prosent. Ikke-vestlige stod for drøye 6 prosent, mens andelen kommunestyrerepresentanter som var ikke-vestlige innvandrere, var 1,3 prosent.

Innvandrerne blant listekandidatene – ble innvalgt om lag i samme grad som kandidater uten innvandringsbakgrunn

Vestlige innvandrere blant listekandidatene utgjorde 1,2 prosent av alle kandidatene, og ikke-vestlige utgjorde 1,6 prosent. Andelen av listekandidater i alt (62 500) som ble innvalgt i kommunestyrene (10 900), var 17,5 prosent. 14 prosent av de ikke-vestlige innvandrere ble innvalgt, og 11 prosent av de vestlige.

Det er store forskjeller mellom partiene. Fra Arbeiderpartiet ble hver femte vestlige listekandidat innvalgt, og hver tredje ikke-vestlige. Høyres andeler er lik

landsgjennomsnittets. Fra Fremskrittspartiet ble nesten hver tredje vestlige innvalgt, mot hver åttende ikke-vestlige. Fra de øvrige partiene ble mindre enn 10 prosent av innvandrerne blant listekandidatene innvalgt.

Senterpartiet tapte ordførere – Høyre vant flest nye

Senterpartiet tapte 23 av ordførerne sine sammenliknet med valget i 2003, men ble med sine 83 ordførere likevel det nest største ordførerpartiet. Det største, Arbeiderpartiet, fikk 9 nye ordførere, og har 179. Høyre ble nær like store som Senterpartiet, og fikk med sine 14 nye i alt 77 ordførere. Rød Valgallianse fikk sin første ordfører, i Risør kommune, som avholdt direkte valg på ordfører. Regeringspartiene har til sammen 62 prosent av landets ordførere. Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre fikk i alt valgt inn 108 ordførere, dette utgjør 25 prosent av totalen, mot 23 prosent sist valg. Disse tallene gjelder for ordførere valgt på rene partilister.

Lokale lister fikk 23 ordførere, 8 ordførere ble innvalgt på felleslister mellom to eller flere partier, og 6 på lister der registrerte partier samarbeidet med en uregistrert gruppe (se Om statistikken).

Ved kommunestyrevalget ble 50 ordførere valgt ved direkte valg, dette er 15 flere enn ved valget for 4 år siden.

Sosialistisk Venstreparti tapte varaordførere

Sosialistisk Venstreparti tapte hele 45 varaordførere, og gikk fra 67 til 22, mens de ved forrige valg fikk 39 nye varaordførere. Kristelig Folkeparti og Arbeiderpartiet fikk størst økning i antall varaordførere, med henholdsvis 17 og 15 nye. Prosentvis fikk Venstre flest nye varaordførere, de økte fra 17 til 24, eller med 40 prosent. Fremskrittspartiet har dobbelt så mange varaordførere som ordførere, Kristelig Folkeparti over dobbelt så mange, og Sosialistisk Venstreparti over fire ganger så mange.

Fleire kvinnelige ordførere

Ordførervalgene ga 97 kvinnelige ordførere, 23 prosent av alle, mot 73 (17 prosent) ved valget i 2003. Arbeiderpartiet har 51, Senterpartiet 16 og Høyre 12, mens Fremskrittspartiet og Sosialistisk

Venstreparti har en kvinnelig ordfører hver. Sammenlignet med forrige kommunestyrevalg har Arbeiderpartiet fått 18 nye kvinnelige ordførere og Høyre 5.

Det er tilsvarende økning når det gjelder kvinnelige varaordførere, slik at det som ved forrige valg er dobbelt så mange kvinnelige varaordførere som ordførere. Over en tredel av alle kvinnelige varaordførere kommer fra Arbeiderpartiet.

«Ettpartistyrte kommuner» og ulike kombinasjoner

Hver femte kommune, 85 i alt, har ordfører og varaordfører fra samme parti, disse fordeler seg på 62 fra Arbeiderpartiet, 16 fra Senterpartiet, 6 fra Høyre og 1 fra Venstre. Etter forrige valg gjaldt dette for 76 kommuner.

Kombinasjoner av ordfører og varaordfører blant regjeringspartiene, finnes i 165 av kommunene, eller 38 prosent. Tilsvarende blant Stortingets opposisjonspartier finnes i 70 kommuner, eller 16 prosent. I 139 kommuner eller 32 prosent finnes det kombinasjoner som krysser grensene for dagens regjerings- og opposisjonspartier. Kombinasjoner med lokale lister, felleslister, andre lister og Rød Valgallianse finnes det i de øvrige 56 kommunene eller 13 prosent.

I de tilfellene hvor Kristelig Folkeparti og Høyre deler vervene som ordfører og varaordfører med et annet parti, gjør de det i de fleste tilfellene med Arbeiderpartiet.

Flest gjenvalgte menn i kommunestyrene

Det var 46 prosent av kommunestyrerepresentantene som ble gjenvalgt. Gjenvalgprosenten for menn er 50 og for kvinner 39. Høyest andel av gjenvalgte var det i fylkene Østfold og Oslo med 51 prosent, lavest i Hedmark med 40 prosent og Telemark med 41.

Andelen gjenvalgte er forholdsvis lik blant alle de større partiene, med unntak av Sosialistisk Venstreparti som med 53 prosent har den høyeste andelen, og Venstre, som med 42 prosent har den laveste. Dette er ingen overraskelse med tanke på valgresultatet. Det er interessant at forskjellen mellom kvinner og menn i gjenvalgsandel finnes innenfor

alle partier, både hos valgets vinnere og tapere.

og i formannskapene

Det ble i 2007 valgt 3 190 formannskapsmedlemmer, 58 prosent av dem er menn og 42 prosent kvinner. Fire av ti ble gjenvalgt, men av dem er to av tre menn, bare hver tredje gjenvalgte formannskapsmedlem er kvinne. Andelen gjenvalgte er nær identisk for alle de større partiene, med unntak av Venstre, der en av tre ble gjenvalgt. Forskjellen mellom menn og kvinner er heller ikke her knyttet til om partiene er valgets vinnere eller ikke.

og i fylkestingene

Som for kommunestyrevalget er det knapt halvdel, 47 prosent, av representantene som er gjenvalgte. Sosialistisk Venstreparti har den høyeste gjenvalgsprosenten, med 55 prosent. På den andre siden har Venstre og Høyre de laveste med henholdsvis 35 og 38 prosent. Arbeiderpartiet har like mange gjenvalgte kvinner som menn, mens forskjellen er liten også for Høyre og Kristelig Folkeparti. I Troms ble 65 prosent av representantene gjenvalgt, i nabofylket Finnmark 34.

29.01.2008

Skogavirkning for salg. Foreløpige tall, 2007

Høyere tømmerpris og mer hogst

Tømmerhogsten økte med 12 prosent fra 2006 til 2007, mens verdien økte med 32 prosent. Skogeierne fikk i gjennomsnitt 370 kroner per kubikkmeter, 57 kroner mer enn året før.

I alt ble det hogd 8,2 millioner kubikkmeter industrivirke for salg i 2007. Det er 850 000 kubikkmeter, eller 12 prosent, mer enn året før. Med unntak av 2005 har ikke avvirkningen vært høyere siden 1994/95.

Bruttoverdien for tømmeret solgt til industrien i 2007 utgjorde 3 milliarder kroner. Det er en oppgang på 32 prosent fra året før. De foreløpige beregningene viser at skogeierne fikk 370 kroner i gjennomsnitt per kubikkmeter solgt tømmer, noe som er 57 kroner mer enn tilsvarende pris i 2006. Tar vi hensyn

til inflasjonen, har ikke skogeierne fått bedre betalt for tømmeret siden 1999.

Størst økning i Hedmark

Fylkestallene viser at det er skogfylkene på Østlandet som står for nesten hele oppgangen i fjorårets avvirkning. I Hedmark ble det hogd 2,4 millioner kubikkmeter tømmer i 2007. Det er 450 000 kubikkmeter mer enn året før, og i kvantum er dette den største fylkesvise oppgangen med 23 prosent. I Oppland ble det hogd 1,1 millioner kubikkmeter tømmer, en økning på 130 000 kubikkmeter. I Buskerud var avvirkningen på 1 million kubikkmeter, som er 120 000 kubikkmeter mer enn i 2006. Noe av økningen i skogfylkene i 2007 har sammenheng med skattemotivert rotsalg i slutten av 2005, som igjen førte til en større nedgang i 2006 enn normalt. Den sterke prisøkningen det siste året er nok likevel den viktigste grunnen til oppgangen.

Stor økning fra fjerde kvartal 2006

Tømmersalget økte med 22 prosent til 2,1 millioner kubikkmeter tømmer fra fjerde kvartal i 2006 til fjerde kvartal i fjor. Det er særlig skurtømmer av gran det er solgt mer av. Gjennomsnittsprisen for skurtømmer økte med 107 kroner i denne perioden, fra 421 kroner til 528 kroner

23.01.2008

Utdanningsstatistikk. Studenter ved universiteter og høyskoler, 1. oktober 2007. Foreløpige tall

Færre studenter over 25 år

Foreløpige tall for 2007 viser at det er drøye 208 000 studenter i høyere utdanning i Norge. Dette er en nedgang på 3 000 personer sammenlignet med 2006.

I 2007 er det 1,5 prosent færre registrerte studenter enn på samme tid i 2006. Det er en nedgang i antall studenter både for menn og kvinner, men nedgangen er klart størst blant menn. Mens det i oktober 2007 er 2,9 prosent færre menn i gang med studier enn hva som var tilfelle i 2006, er reduksjonen i antall kvinner bare på 0,6 prosent.

Størst nedgang av studenter over 25 år

Fra 2006 til 2007 er nedgangen i antall studenter for begge kjønn størst i aldersgruppen 26 år og over. Likevel er nedgangen i denne aldersgruppen aller størst blant mennene (6 prosent). For kvinnene i samme aldersgruppe er nedgangen på 2 prosent sammenlignet med 2006.

Det er en økning på knappe 600 kvinnelige studenter i aldersgruppen under 26 år, mens blant mennene er det også i denne aldersgruppen en liten reduksjon i antall studenter.

Universitetet i Oslo har størst nedgang i antall studenter

Universitetet i Oslo har per 1. oktober 2007 nesten 2 000 færre registrerte studenter enn på samme tid i 2006. Dette tilsvarer en nedgang på 7 prosent. Universitetet i Bergen har knappe 1 400 færre studenter sammenlignet med 2006. Universitetet i Stavanger har derimot en økning på 700 registrerte studenter fra 2006 til 2007.

Blant høyskolene er det Høgskolen i Telemark og Politihøgskolen som har hatt størst økning av antall studenter, som tilsvarer henholdsvis 8 og 37 prosent.

Presisering

I forrige utgave av Samfunnsspeilet (1/2008), i artikkelen «Norske meninger om miljø – lokalt og globalt», har det sneket seg inn feil i en av tabellene. På vegne av artikkelforfatterne Ola Listhaug og Tor Georg Jakobsen gjør vi oppmerksom på at tall for 1996 i øverste tabell på side 40 ikke er korrekte. Se nettutgaven av tidskriftet for riktig versjon <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200801/>